UNIVERSAL LIBRARY
OU_204805
UNIVERSAL LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No T82 S94B. Accession No. T 2342

Author [illegible] —

Title [illegible]. 1933

This book should be returned on or before the date last marked below

కృతిసమర్పణము

శా. శ్రీవావిళ్లమహాన్వయం బవనిఁదా జెన్నారువిఖ్యాతమై
భూవంద్యంబునునై బుధానుయుతమై పుణ్యక్రియారాశిగై
సేవాతోషితపార్వతీశ చరణార్చిర్దీప్తిసాలస్థలం
బై వేదాగమసంపఠద్వినతశిష్యానీక వాచాలమై!

శా. ఆమ్నాయాన్వయక్షీరరాశను దయం బయ్యెన్ శశాంకుండు నా
గామస్వామిబుధేంద్రుఁ డాశ్రితబుధారాముండు గీర్వాణవా
గ్గ్రామాంధ్రాబ్జముఖీలలామలభువిన్ రంజిల్లఁగాఁ జేయ శ్రీ
రాముండే యవతారమందె ననఁగన్ బ్రాంచద్బుధారాముఁడై!

ఉ. రూపము వీడి సద్గుణసురూపముఁ బాసి యలంక్రియాదులన్
దాపముతోడ నీగి గళితప్రవిబోధయు నౌ సరస్వతిన్
బ్రాపితశోభగాన్ విబుధభాస్వరగాన్ స్వరగా నొనర్పఁగా
నీపరిజన్మమందెఁ బరమేశుఁడు రామబుధేంద్రనాముఁడై

మ. ఉదయం బొందెను తత్సుధీవిమలగర్భోద్దీపదీప్తిన్ ప్రదీ
పదశన్ మీఁటికులేందుశేఖరుఁడు గీర్వాణాంధ్రగీరాంగ్లశా
రదఁగై సేయఁగ దివ్యకీర్తి సుగుణోల్లాసానుసంస్ఫూర్తి సం
విదహృద్యాంచిత వేంకటేశ్వర ప్రథావిద్యోతసస్ఫూర్తితోన్!

సీ. సర్వకళోల్లాససారస్వతముఁ బెంచె
సద్గ్రంథ ప్రకటన సరణి నెవఁడు
పచ్చయప్పసుకళావాసాధిపతియౌచు
బీదవిద్యార్థులఁ బెంచె నెవఁడు
గౌరవన్యాయాధికారిపదంబునఁ
జనులఁ బుత్రులబోలె మనిచె నెవఁడు

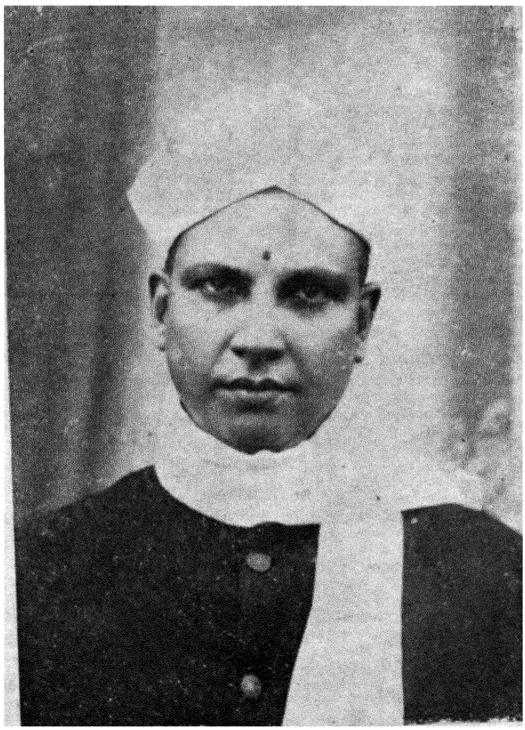

కృతిపతి :
శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులు

సిరియు శారదయుఁ దన్నిరువంకలను గొల్వ
గర్వవిహీనతఁ గ్రాలెనెవఁడు

గీ. అట్టిసుగుణఖనికిఁ బ్రభానంతఘృణికి
దీనతరణికి నిగమానుధీసరణికి
శాంతిధనికి సౌశీల్యరసాంబుధునికి
వేంకటేశ్వరశాస్త్రికి విమలమతికి

గీ. అంకిత మొనర్తు సురుచిరయశము నొసఁగు
పుణ్యచరితంబు భక్తిసంపూరితంబు
అతులితైశ్వర్యదాయకమౌ కుచేల
నామకావ్యకన్యక హరి ప్రేమ వెలయ!

గీ పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిసంపూజ్యకీర్తి
చిరతరైశ్వర్యపదవులు చెలఁగుఁగాత!
మాయురారోగ్యవిభవంబు లలరుఁగాత!
ధరణి వావిళ్ల వేంకటేశ్వరుల కెపుడు!

గీ కృతికితోధికాదరణ శ్రీకృష్ణభక్తి
ధర్మనిష్ఠయు ధనయశోధాన్యవృద్ధి
కావ్యపోషణ భోగభాగ్యంబులంది
యలరుఁ గావుత సర్వసన్మాన్యుఁడగుచు!

చెన్నపురి
5-8-33

బళ్లారి పండిత కే సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి,
రచయిత.

తొలి పలుకు

మిత్రప్రేరణముచే రచియింపఁబడిన యీ భక్తకుచేల (సుధామ) నాటకము బ్రహ్మ(బరం)పురమున కలెక్టరుగారగు మ-రా శ్రీ, భాస్కరరావు నాయడుగారి సమక్షమునను, ప్రఖ్యాత నగరగ్రామజానపదము లందును జమీందారుల విద్యాధిక - పత్రికాధిపతుల సమక్షమునను ఖేలన మొనర్పఁబడి వారియన్న నపూర్వప్రశంసావాక్యములం బడసి, పండిత పామరజనసమాదరణం బడసి పత్రికారాజములవలనఁ బ్రస్తుతింపఁబడినది.

భాగవతమున నతిసంక్షిప్తముగ వర్ణింపఁబడినకథను గైకొని కథాసరణికి విరుద్ధముగాక కాలదేశపాత్రౌచిత్యకార్యాదులకు భంగమాపాదింపని మనోహరకల్పనలతో కవి విస్తరించి యీ నాటకముగ రచించెను.

నారదునితో కుచేలుఁడు 'దినము గత కాలమున' యనుచు తనవృత్తిని సూచించినట్లు ప్రథమరంగమునుండి కడపటి సింహాసనరంగము ముగియువఱకును నొక్కదినములో—ప్రాతఃకాలమునుండి సాయంతనమువఱకు ప్రకృతికల్పితవిషయములు—కవికల్పనయంతయు—నభివర్ణితములగుట చదువరు లెఱుంగఁగలరు!

ప్రప్రథమముననె 'హరియె నాకు ప్రభుండు' యిత్యాదియున్నత భక్తితత్త్వబీజములనాటి కొన్నిసమయములందే—ద్వితీయరంగముననే—తనయునియాఁకలిబాధ కోర్వఁజాలక పలవరింపఁగ నారదుఁడు సూచించిన తెఱంగున 'దారపుత్రాద్యభిమానము సంపూర్ణముగ బాయకుండుట'యని చూపి, కవికుచేలునిపాత్రను ప్రతికాండమున నవవిధభక్తిసోపానముల నధిరోహింపఁజేసి, సర్వమును శ్రీకృష్ణమయముగ గాంచు తన్మయతాదాత్మ్యాదులఁ జిత్రించి, భక్తిజ్ఞానసోపానములచే ముక్తిదాయకమగుట వర్ణించియున్నాఁడు.

కల్పితపాత్రలలో ప్రముఖ్యములగుసరోజినీకరటకులసృష్టియు శ్రీకృష్ణవిద్వేషియు సమకాలికుఁడును నగుశిశుపాలునిం దను సంధానించుటయు కుచేలునినిష్కామత్వజ్ఞానవైరాగ్యశాంతములపోషణకు సాధనములగుచున్నవి బ్రహ్మమానసపుత్త్రుఁడును పరమవైరాగ్యశిరోమణియునగు నారదుఁ డీనాటకమునమాత్రము కవివర్యులయలంకారచమత్కృతిభాగ్యమునకలిగిన తనకలహాశనత్వమును మాని శ్రీకృష్ణలీలాకర్మసూత్రధారిత్వమును గ్రహించి కుచేలునిభక్తి జ్ఞానాభివృద్ధిని లోకదర్పణమున ప్రతిఫలింపఁజేయువిమర్శకస్థాన మలంకరించు టెంతయు ముదావహము

ఆత్మీయలావణ్యశృంగారగర్వము లోకవంక నీడ్చుచుండ— పూర్వార్జితపుసుకృతకర్మబీజములు హృదయమున దాగి పల్లవించి భక్తి జ్ఞానఫలము లొసంగ నుంకించుచుండ, సత్యావాదమును సమర్థింప నేతెంచినమోహిని, కుచేలుని జితేంద్రియత్వనిష్కామత్వాదుల ప్రకాశింపఁజేసి స్థూలదృష్టికి పరాజితయైనట్లు గోచరించెడిని కాని, పూర్వరంగమున నైశ్వర్యము మోక్షసాధకమనుసత్యావాదము నొకవిధముగ సమర్థించి, నదియు పారంపర్యమోక్షసాధకమగుట నిర్వచించి కుచేలునియైశ్వర్యప్రాప్తితో నేకభవించుచున్నదని వచించి విరమించువాఁడ!

కాకినాడ
15-8-33

భవద్విధేయుఁడు,
శే బాలసరస్వతి, బి యే, బి యల్

నాంది

శా॥ శ్రీసంధిల్లఁగ రుక్మిణీసహితుఁడై శ్రీమత్కుచేలాంతరో
ద్భాసుల్ వేయడుకుల్ భుజింప ముఖసద్మంబందు బ్రహ్మాండసం
వాసంబుల్ గని విస్మయభ్రమరసాపాస్తక్రుధోద్విగ్నయై
శ్రీసత్యాసతి నవ్వ శౌరిరుచిరస్మేరంబు మమ్మేలుతన్ !

నాచే రచియింపఁబడి ప్రకటింపఁబడిన యీ భక్తకుచేల (సుధామ) యను నాటకమునకు గల సర్వస్వాతంత్ర్యములు నాకుఁ గలిగియున్నవి కాన, దీనిని భాషాంతరీకరింపఁ జేయునన్నను, [illegible]లను మొదల్ప వలయు నన్నను, సినీమాకథగను ప్రయోగింపఁ జేయునన్నను, ప్రచురింప వలయు నన్నను నాయనుమతిని వ్రాతమూలమున పొందవలయును అటుగాక స్వతంత్రించినవారలు నానష్టమునకు న్యాయసభలసివిలు క్రిమినలు చర్యలకును పాత్రులగుదురు

చెన్నపురి
5-8-1933.

బళ్లారి పండిత కే సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

రాజపోషకులు.

మ. రా. శ్రీ, వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిగారు,
తండియూర్పేట, చెన్నపురి

,, గౌరవనీయులు (ఆనరబుల్)
బెజవాడ రామచంద్రారెడ్డిగారు,
శాసనసభాధ్యక్షులు, చెన్నపురి.

,, దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు,
ఆంధ్రపత్రికాధిపతి, చెన్నపురి.

,, రేబాల పట్టాభిరామరెడ్డిగారు,
జమీందారు, నెల్లూరు

,, లచ్చుందొరగారు, ప్రొప్రయిటరు,
తోటపల్లివగైరా ఎస్టేట్లు, కాకినాడ

,, దివానుబహాదూరు కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణ
మూర్తి నాయుడుగారు,
కాకినాడ.

శ్రీ

భక్తకుచేలనాటకము.

పూర్వరంగము - ద్వారక

[శ్రీరుక్మిణియంతఃపురము - రుక్మిణి తులసిపూజ చేయుచుండును. బ్రాహ్మణులు మంత్రములు చదువుచుందురు. ప్రవేశము సత్యా కృష్ణు లిరుపైపులనుండి, సత్యపోఁబోవ కృష్ణుఁడాపి]

కృష్ణ — ప్రేయసీ! సత్యా! చూచితే! నీసోదరి రుక్మిణి నిర్మలభక్తి యోగమహామహిమను!

మ. అదె కంటే! కను లర్ధమీలితములై యానందమున్ దెల్పు మే
ల్వదనాంభోజము భక్తియోగమహిమన్ పైపైన చాటంగ స
మ్ముదబాష్పావళి చెక్కుటద్దములసొంపున్ [illegible] నంగంబును
త్పదమైఁ దోఁప నఖండభక్తివశయై వైదర్భినిన్ భామినీ!

[రుక్మిణి సత్యాకృష్ణులపుష్పగంధాదుల నర్చించి]

రుక్మి — ధన్యాస్మి! ధన్యాస్మి! నాథా! సర్వతపములకును, సర్వవ్రతములకును, ఫలభూతుఁడవు నీవకావా! అట్టి నీవు నాసోదరి సాత్రాజితితో నిందు విచ్చేయుటచే నేనెంతయు కృతార్థనైతి!

సత్య — సోదరీ! మహదైశ్వర్యవిరాజితులగువారి కీవ్రతములేల? తపములేల? సర్వాభీష్టముల సమకూర్చు సంపదయేకదా కారణము!

సీ॥ చలికాంద్ర పెక్కండ్ర చేర్చును నొ వేళ
యతుల యోగుల నెంతో యాదరించు
యజ్ఞ యోగాదుల నమరుల తనియించు
దీనుల రోగుల తివిరి బ్రోచు
ప్రచల దన్నాతుర ప్రజల తా పోషించు
సూరిజనావళి గారవించు
నతిథుల నభ్యాగతాంధుల వెలయించు
దేవతీర్థార్చనదీప్తిఁ బెంచు

గీ॥ సుఖసమానందశాంతిసంశుభము లొసఁగు
చింత నణఁగించు సత్కీర్తి సంతరించు
గుణము లలరించు స్వర్భోగ మెనసి బెంచు
ధరణి నైశ్వర్యమే యొందు తారకంబు!

రుక్మి —సోదరీ! రాగద్వేషాద్యుత్పాదన కారణములై నిఖిలానర్థమూల
కందములైన సంపద లెన్నటికైన మోక్షైకసాధనములగునా?

సీ॥ కన్నులుండియు సూరిజనుల కానఁగ నీదు
శ్రోత్రముండియు హితసూక్తి వినదు
దుండగీడుల జేర్చి దుండగంబులఁగూర్చు
దోసంబు నీసు దుర్బుద్ధిఁ బెంచు
గరువంబు పరుసంబు దురభిమానముఁ బెంచు
జపతపాదులయందు శ్రద్ధ నొంచు
విషయాభిలాషల వెలయించు దరిమించు
భోగరోగాళుల పొలుపు నించు

గీ॥ యిహమె మోక్షమంచనుబుద్ధి నెలమిఁ బెంచు
పాపతతిఁ బెంచు గురుదైవభక్తి నొంచు
కాంచ సంపదయే పాపకారణంబు
నిరయమార్గంబు నీచంబు నిందితంబు

సంపదలయందలి విరక్తియే పరమవైరాగ్యమునకు కారణమగుచుండ సంపదలే తారకములగునా?

సత్య —'వైరాగ్యము వైరాగ్య' మనిరొదవుకాని యీవైరాగ్యము మాత్ర మూరకవచ్చునా? సర్వైహికసంపదల నవారిగ ననుభవించి విసికి వేసరినకదా యించుకవైరాగ్య మలవడును!

రుక్మి —సంపదల ననుభవించినకాని వైరాగ్య మలవడదనియా నీ యభిప్రాయము? అయిన సత్యా! పుట్టినప్పటినుండి యడవుల యందే వసించుతాపసులకు సత్వగుణ మెట్లలవడెనో?

సత్య —సంపదలచవి చూడకుండుటచే.

కృష్ణ —(స్వగ) భళి! ఈయుభయవాదములును నానాకల్పమున కనుగుణములుగనున్నవి. ఈభక్తిగీతనాటకమునకు నారదుని పాత్రయే తక్కువ!

సత్య —పోవనిమ్ము! ఈవైరాగ్యపునుడుపు నుండి జగమున కేమి లాభము? దాన మొనర్పఁగలరా? ధర్మము చేయఁగలరా? అంతయేల? సిరి రేడని మురిపించుచున్న యీ శ్రీహరిసైతము సిరులఁ గాంచి గదా యైశ్వర్యమును తలఁచి మురిపెములొసగి వజ్రమయకిరీటమనియు, మణిమయకేయూరములనియు, మకరతమణి కుండలములనియు, ఘనసారకస్తూరికాచందనచర్చలనియు, పట్టు పీతాంబరములనియు, తుదకు దక్షిణలనియు, సకలసంపదల శాసింపఁడా? శంకరుఁడు తాను భిక్షుకుఁడైనను కష్టించి కొట్లో మహాధనసంపన్నుఁడగు కుబేరుని చెలిమి సంపాదింపఁడా?

రుక్మి —ఈయైశ్వర్యపిశాచములన్నియు భోగపరాయణులమానసముల బాధించును కాని—

సత్య —ఏమీ! ఏమీ! నేను భోగపరాయణనా! దానధర్మాదుల మాని, కపటవైరాగ్యముబూను నీవు లోకవంచకపరాయణవా! నాథా! నాథా! వినుచున్నాఁడవా?

కృష్ణ —(స్వగ) ఇప్పుడు గ్రంథము రసవత్తరఘట్టములోనికిదిగినది

సత్య —ఏమి! నాథా! వినుచున్నాఁడవా?

కృష్ణ —ఆ వినుచునేయున్నాఁడను!

సత్య —వినుచున్నాఁడవా! అయిన నేను భోగపరాయణనా!

కృష్ణ —నీవు భోగపరాయణవా! భోగాధిదేవత వగుదువుగాక!

రుక్మి —నాథా! భక్తివైరాగ్యములు కపటములా?

కృష్ణ —కావు కావు! రుక్మిణీ!

మ. మది యామాధవుమూర్తిపై నిలపి కామక్రోధలోభాదిదు
ర్మదముల్ వీడి తనూజదారహితసంబంధంబు పోనాడి దు
స్సదవైరాగ్యము బూని సర్వమును తత్సారూప్యతన్ గాంచు స
మ్మదభక్తాలికి యింటకిల్వకిములై మోక్షాదు లొప్పారవే!

లోకమున భక్తివైరాగ్యములే తారకములు! ఎవరేమన్న నేమి

సత్య —ఎవరేమన్న నేమి?—అయిన నామాట లంతనిస్సారములా!

కృష్ణ —బేలా! వేదవచనములైన నొకపరి నిస్సారములైన కావచ్చును. కాని, సత్యభామావచనముల నిస్సారములను ధైర్యశాలి యెవఁడు? (లోన-౧ అనుబంధములోనిచరణము) అదే! నారద మహామునీంద్రుఁడు వచ్చుచున్నట్లున్నది?

[ప్రవేః నారదుఁడు—అనుబంధము ౧]

కృష్ణ.—సంయమీంద్రా! అభివాదనములు! విచ్చేయుము! ఈపీఠ మలంకరింపుము

నార —వాసుదేవమూర్తి! మంగళమగుగాక!

రుక్మి —మునీంద్రా! నమస్కరించుదాన!

నార.—కల్యాణమస్తు! అభీష్టసిద్ధిరస్తు! (సత్య నమస్కరింప) భర్తృ (కృష్ణారుక్మిణుల తిలకించి) యిష్టార్థసిద్ధిరస్తు! ఏమిది. నేడు శ్రీ

కృష్ణమూర్తి యొకవైపు, సత్యభామా కోపారుణితవదనకమలము చేతను మఱియొకవైపు, రుక్మిణీనిర్మలసాత్వికవదనసితాంభోజము చేతను నొక్కపరియే పూజింపఁబడుచున్నాఁడు! సత్యాదేవీ! సమస్తసంపదైశ్వర్యములచే సకలశిరోమాన్యవై విలసిల్లు నీవు మముఁబోలు వైరాగ్యధనులకునైతము పూజనీయవు కావా?

సత్య —మునీంద్రా! నేను కపటవేషధారిణిని! భోగపరాయణను! తుచ్ఛతరసంపదలున్న నేమి మోక్షాదిసద్గతులకు దూరను!

నారద —(స్వగ) ఓహో! యిదియా విషయము! ఇది శ్రీకృష్ణునివినోద లీల! దీనిచే నాసర్వేశ్వరుఁ డెవ్వని నుద్ధరింపఁదలఁచెనో! కావుననే యాలీలామానుషవిగ్రహుఁడిట్టి యల్పమాత్రమున నన్నిందువచ్చునట్లొనర్చె! కాని యీలీలానాటకమున నా పాత్రనే నభినయింతు! (ప్రకా) ఏమి! సత్యాదేవీ! శ్రీకృష్ణుని ప్రేమపాత్రవై, అష్టభార్యలలోనెల్ల మేల్బంతివగునిన్ను 'భోగ పరాయణ' యన సాహసించినవా రెవరు?

సత్య —ఇంకెవరు? పావనభక్తియోగమహామహిమోపేతలగు రుక్మిణీదేవిగారే!

రుక్మి —(నారదుఁడు రుక్మిణివైపుఁజూడ) మహర్షిచంద్రమా! నాసోదరి పరమవైరాగ్యధనుల నైశ్వర్యలోభమున ముంచి, జయించెద నని పట్టుపట్టి కుమార్గమున సంచరించుచున్నదే యని చింతించు చున్నదాన కాని—

సత్య —ఏమీ! నేను కుమార్గమున సంచరించుచున్నానా! నీవు చాల సుమార్గమున సంచరించుచున్నదానవు కాఁబోలు! ఏమియహంకార మిది! ఏమిగర్వ మిది! ఇది నీతప్పుకాదు—

నార.—ఔను! ఔను! ఇది నిక్కముగ వాసుదేవమూర్తిదే తప్పు!
కాని, సత్యాదేవీ!

గీ మణుల నైసర్గకాంతు లమరినను నవి
సానబెట్టినకాని విస్ఫారకాంతి
నందనట్లు గొంతచతురవైన రుక్మి
ణికిడ భక్తిబోధ నొకింత నేర్వవలయు!

సత్య—ఔరా! నారదా! యీసత్య నింత చులకనచేతువే! ఔను!
నిన్నేల యనవలయు యాంపజ్జీవము భరించి, లాలించి, పాలింప
వలసిననాథుఁడే పదులు - పెఱవారు, చులకనచేసి, ధిక్కరించి
నిందావాక్యములాడుచుండ ప్రత్యక్షముగనుండియు బధిరుని
మాడ్కి, నిశ్చలతనునికఁజెని, కదలక - మెదలకుండిన నేసందటి
కని చులకనకానా! నాథా! మాటాడవా! నీకంత కను
ప్రేగైన యీసత్య యింకేల యిందుండవలయు! (పోఁబోవ-
ఆప)

కృష్ణ—సత్యా! శాంతింపుము! శాంతింపుము!

గీ ప్రళయపవమానుధాటి సైపంగవచ్చు
సారదుఁనఎదోశ్శక్తి సైపవచ్చు
ప్రేమమోహప్రపూర్ణసంవేతమైన
సత్యకింగల్గ్వుపాలి కెంపు సైపనగునె!

నార—తొలుత నిరసించి, పిదప శాంతివహింపుమన్న నేమిప్రయో
జనము!

సత్య—ఈదేవి - యీధర్మోపదేశపుపట్టపుదేవిమాటలే ప్రమాణము
లాయెగా! ఔను! ఏలకావు? మీరందఱు భక్తియోగ
సంపన్నులు! వైరాగ్యధనులు! ఇఁక నేనొక్క తెనుకదా!
కపటవేషధారిణిని.

రుక్మి — సోదరీ! శాంతింపుము! కామినులకు పతిభక్తిగుణ దగలయు గాక.

సత్య — అదిగో! మఱల భక్తియనుచున్నావు! భక్తివలన నేమి లాభము?

నార — నిక్కము! భక్తివలన నేమిలాభము! పాపము కుచేలుడు శ్రీకృష్ణునకు బాల్యమిత్రుఁడు కాఁడా? నిశ్చలతరభక్తియుతుఁడు కాఁడా? అతనికి భక్తివలన నేమిలాభము లభించె? ఆకటమాడుచున్న భార్యాపుత్రులపోషింపఁగలిగెనా! యజ్ఞయాగాదిక్రియల నొనర్చి పుణ్యమార్జింపఁగల్గెనా!

సీ జీర్ణమౌ శతపరిచ్ఛిద్ర చేలమెగాక
సతికైన మంచివస్త్రములు లేవు!
దిన మర్ధకడుపుభోజనమెగా కొకనాడు
కడుపార భుజియించి కానఁ డెందు;
కాయంబు గాసిల కటికనేల పరుండు
 శేగాని పాన్పుల నెఱుఁగఁ డెందు!
శిథిలమై యెప్పుడో శిరమునఁ బడుకుటీ
రమెగాక దివ్యహర్మ్యములు లేవు
గీ యింట నిర్వదేడ్గురుపిల్ల లేడ్చు ధ్వనులు
స్వస్తికాగ మంగళసూత్రభాగ్యమాత్ర
విభవయౌ భార్యతో కుచేల విప్రపఁడు
వరలుచున్నాఁడు మాధవభక్తుఁ డగుచు!

రుక్మి — మునీంద్రా! భక్తుఁడైనమాత్రమున కుచేలుఁడు పురాకృత కర్మ ననుభవింపవలదా!

సత్య — అట్టిచో భక్తియేల? భక్తి మానవులపురాకృతకర్మానుభవము నుండి తప్పించునా? దానధర్మముల చేయించి పుణ్యలోకములకు దారికల్పించునా?

నార.—దీనిని శ్రీకృష్ణమూర్తియే నిర్ధరింపవలయు! వాసుదేవమూర్తీ! వింటివికదా యుభయవాదముల! ఇందేదియుత్తమము!

కృష్ణ—ఈయుభయవాదములును నాకెంతయు మనోహరక్రీడా విలాసములే! ఈవాదములే కుచేలునిభక్తినాటకమునకు నాంది కాఁగలవు పిదప మీకే తెలియఁగలదు!

సత్య.—తెలియుటేమి? తెలిసియేయున్నది? 'కృష్ణా! కృష్ణా!' యని కనులుమూసుకొని జపమొనర్చినందుకు కడుపునిండ యాహార మైన లేకపోవుటయే కాఁబోలు భక్తికి ప్రతిఫలము ఇదొక్కటి చాలదా లోకమున భక్తికన్న నైశ్వర్యమే యుత్తమమని చాటుటకు!

నార—ఔను! నిక్కముగ చాలును సత్యాదేవీ! లోకమున ధర్మ సంస్థాపనాచార్యవన్న నీవే!

సత్య—నారదమునీంద్రా! ఇపుడు నీవు తత్త్వవేత్తవనుట నంగీకరించితి! విచ్చేయుము మందిరాభ్యంతరమునకు! సోదరీ! యిది యేమి యిట్టి మహర్షిచంద్రుఁ డరుదెంచియుండ యర్హ్యమగు పూజాద్యుపచారముల నలుపక మసలుట భావ్యమా! నాథా! విచ్చేయరా! (కృష్ణ - రుక్మిణి - సత్యలు నిష్క్రమి)

నార—నిక్కముగ ధర్మసంస్థాపనాచార్యయే! ఇపుడుకాకున్న— ముందైన కాఁగలదు! (అను-) [ప్రవే సత్య]

సత్య—ఇదియేమి? నారదా! మరల 'భక్తి భక్తి' యని ప్రారంభించితివి?

నార—ఏమియులేదు! సత్యాదేవీ! నే నాకుచేలుని చూడఁబోవు చున్నాఁడను—

సత్య—అట్లనా నారదా! నీ వాకుచేలు నెట్లైన పరీక్షించి భక్తికన్న నైశ్వర్యమే యుత్తమమని సమర్థించి యీసత్య నెట్లైన కృత ప్రతిజ్ఞగాఁ జేయవలయుసుమా!

నార — హాహ్హాహ్హా! అందుకద్యేకదా యింత శ్రమ! అయిన.—

సత్య — సందియమేల? ఈయూర మోహిని యను నొక వేశ్యయున్నది కదా! ఆవెలవెలంది యెట్టిజడదారినైన నైశ్వర్యలోభమున ముంచి, ముక్కునకు గవ్వకట్టి, తనచరణదాసునిగ చేయుదునని విఱ్ఱవీగుచున్నది అదియుగాక అతిథిపూజ గృహస్థధర్మము కదా! ఆదరిద్రనారాయణబాపడు-రమ్ము అదియంతయు నీవే చూడఁగలవు

నార — ఇప్పుడును చూచుచున్నాను! ముందును చూడగలను!

సత్య — ఏమంటివి నారదా!

నార — అమ్మా! ఏమియు లేదు యిదే వచ్చితి [సత్య నిష్క్రి]
(నిష్క్రి) (అను. ౨ పాడుచు)

శ్రీ

భక్తకుచేలనాటకము.

ప్రథమాంకము - ప్రథమరంగము

[కుచేలునిగృహసామీప్యప్రదేశము - కౌశికుఁడు శీఘ్రగమనమునపోవుచుండ, ప్రవేశము కరటకశాస్త్రి యెదుటనుండి - కౌశికుని ఆపి]

కరట — కౌశికా! మీగురువు కుచేలభాగవతులు ప్రభాసతీర్థము నుండి వచ్చిరా?

కౌశి — నిన్ననే వచ్చిరి కరటకశాస్త్రిగారూ! అచ్చటిమునులందఱును మాగురువుగారిని పూజించి యింతవఱకు కాపినందున విధిలేక యాగిరి!

కర — ఏమేమి? ఆజడదారులందఱు మీకుచేలుని సత్కరించిరిగా! ఆమునులందఱు నన్ను పరిపరివిధముల దూషించి, నిందించి యామునివాడనుండి తఱిమినను - మీకుచేలుఁడు వారిసత్కారముల సంతోషముతో స్వీకరించెనుగా—

కౌశి — కరటకశాస్త్రిగారు! అది వారియపరాధమా! మీరు శిశుపాల రాజేంద్రునిపురోహితులై - లోకమున శ్రీకృష్ణభక్తిని నాశనమొనరింప బద్ధకంకణులైన మిమ్మామును లెట్లు గౌరవింతురు? నేను పురాణమునకు వెడలవలయు శెలవిండు! (నిష్క్రమి)

కర. — ఈగోచిపాతరాయలు గౌరవించిన నేమి? దూషించిన నేమి?

సీ. శ్రీకృష్ణభక్తిని ఛేదించి మాయింప
నధిపుఁ డొసంగు భాగ్యంబులుండ
నృపుల భూషింప నస్మెచ్చి రండని సభ
కాహ్వానముల్ వచ్చి యలరుచుండ
ప్రజల నిందింప నా రాజవరేణ్యుండు
ప్రేమనిచ్చెడు రాజబహుమతులుండ
శిశుపాలుఁడే హరి శ్రీనాథుఁ డని చెప్ప
నలరు గౌరవసమర్యాదలుండ
గీ. గేలిసేసెదు నీవు వేదశాస్త్రమేల?
ధరకు చేటుఁ డొక్కఁడే సిరి సంపదైర
వాని శిశుపాలభక్తుండై పరగునట్లు
చేయుటే పని—క్రోధమా! చింతయల?
(నిష్క్రమము - సావేగముగ)

రెండవరంగము - కుచేలునిగృహము

[పురాణపఠనమునకై సంతయుం సమర్పఁబడియుండును బ్రాహ్మణు లుపవేశించియుందురు]

కౌశి — రావలసినవారందఱు వచ్చినట్లేగదా! వామనభట్టుగారు!

వామ — ఆ! ఆ! కౌశికా! అందఱు వచ్చినారు. పాపావధానులుగారు, దుర్దాంతసోమయాజిగారు, సోమశర్మగారు, సూర్యదీక్షితులుగారు, గోవిందశాస్త్రిగారు అంతా వచ్చినట్లే అయినది. కాని, యింకను గంగాభాగీరథీసమానురాలగు అన్నపూర్ణమ్మగారుమాత్రము రాలేదు!

కౌశి — అయ్యో! ఆమె మనయందఱివలెనా? శుద్ధవేదాంతి! ఆకలిగొన్న బ్రాహ్మణుని కన్నుమిడకున్నను కన్నులుమూసుకొని జప

మాలత్రిప్పుటకు ప్రారంభించెనా మధ్యాహ్నము మూడు ఘడియలకు కాని లేవదు ఇక నదికి స్నానమునకువెళ్లినా, ఆసూర్యనమస్కారాలు, ఆభాగిరథీస్తోత్రములు, ఆజపములు సూర్యాస్తమానమగువఱకు యింటపిల్లలయార్పులు మిగియు వఱకు ముగియవు! అదే! కరటకశాస్త్రి బావమఱదియగు దీక్షితుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు! [ప్రవేశము - దీక్షితులు]

దీక్షి —సుందరాక్షః, సుందరాక్షు, సుందరాక్షయః! హే యేసుంద రాక్షీ, మాసుందరాక్షీ, మీసుందరాక్షయః!

కౌశి —ఏమి! దీక్షితా! యిది యెక్కడి క్రొత్తశబ్దము ఇది శబ్ద మంజరియందు లేదె?

దీక్షి —శబ్దమంజరియందు లేకున్న వివాహశాస్త్రమున చూడుము!

కౌశి —వివాహశాస్త్రమా! దాని నెవ్వరు వ్రాసిరి!

దీక్షి —ఇకమీఁద వ్రాయవలయు దానికి కుచేలమామ క ర్త - నేను భోక్త—

[ప్రవే: అన్నపూర్ణ - విధవవత్తులబుట్టతో]

వామ —అదె! అన్నపూర్ణమ్మగారు వచ్చిరి!

కౌశి —అన్నపూర్ణమ్మగారు! తలఁచుకొను వేళకే వచ్చితిరి! మీరు మిక్కిలి చిరాయుష్మతులు! పుణ్యాత్మలు!

అన్న —అయ్యో! నాయనా! నాపుణ్యమునా అడుగునది! ఏమో పెద్దకాలపుముండనుగనుక ఏజపమో యేతపమో చేయుచు 'నారాయణా' యని కాలముగడపుచున్నాను నామాటకేమి కాని, మీగురువుగారు, కుచేలభాగవతులు! ఆహా! ఏమి యాతనివిద్య! ఏమి యాతనిభక్తి!

కౌశి —అమ్మా! మాగురువుగారు వచ్చుటకంకను నాలస్యమగునేమో కొంచము గోవిందనామస్మరణ కానిత్తురా!

అన్న — అల్లాగా! నాయనా! కొంచెము మీమధ్య మాఘస్నానాలుచేసి గొంతురాసినది కాని—

వేదశాస్త్రాదులను - గో - విందరమ, వేదాంతము చదివినను - గోవిందా
జాహ్నవితోయముల - గో - స్నానము సలిపినను - గో
నిరతోపవాసముల - గో - నియతితో సలిపిన - గో
మౌనమున జపతపముల - గో - ముక్తి కల్గదు కాని - గో
శ్రీకృష్ణ హరి యనుచు - గో - భజియింపు డిలనిని - గో
కైవల్యప్రాప్తియును - గో - లేనాటి కలుగును - గో
యజ్ఞయాగాదులను - గో - అలరఫ సలిపినను - గో
తీర్థయాత్రాదులను - గో అలరగ సేవించినను - గో
భక్తియుండినగాని - గో - ముక్తి కల్గదు మీకు - గో
శ్రీకృష్ణ హరి యనుచు - గో - భజియింపు డిలనిని - గో

కౌశి — అదే! మూగనవ్వుగా, మధుర భాగవతులు వచ్చుచున్నారు!

[ప్రవేశము కుచేలుడు సుస్నాతుడై]

(అనుబంధము 3)

కుచే — [అందరకును నమస్కరించి - కృష్ణార్పణమస్తు అని స్మరించి - కనులుమూసి]

శ్లో॥ 'దేవః పాయాత్పయసి విమలే యామునే మజ్జతీనాం
యాచంతీనాం అనునయపదైర్వంచితాన్యంశుకాని,
లజ్జాలోలైః అలసవిలసైః ఉన్మిషద్భిః కటాక్షైః
గోపస్త్రీణాం నయనకుసుమైరర్చితః కేశవో నః!'

కౌశికా! నిన్న మనము భాగవతపఠనము నాపిన స్థలము నుండి మరల ప్రారంభింపుము!

కౌశి — (గ్రంథమును చూచి చదువును)

శ్లో॥ 'నాహం వసామి వైకుంఠే న యోగిహృదయే న రవౌ!
మద్భక్తా యత్ర గాయంతి తత్ర తిష్ఠామి నారద!'

కుచే — సాక్షాత్పరమపురుషుండగు శ్రీకృష్ణుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు నారదునితో! 'ఏమని'? కౌశికా! (కౌశికుఁడు మఱల చదువును) 'ఓ! నారదా! నేను సాక్షాద్వైకుంఠమునందుమాత్ర మున్నానని తలంపకుము! శ్రీమద్భానుమండలమధ్యభాగంబున విరాజిల్లుచుందుననియు తలంపకుము! సనకసనందన, సనత్సుజాత,సనత్కుమారులహృదయపంకేరుహములయందు నివసించుచున్నాననియు తలంపకుము! అయిన, నెచ్చట నుందుననిన?'— కౌశికా! (కౌశికుఁడు మఱల చదువును) 'అనన్యథాభావనులై, అనన్యథాచింతనులై, అస్ఖలితభక్తియోగమహావిభూతిచె నాభక్తులు, యెందెందు—యేయే వేళల—యేయే తావుల—స్మరించుచుందురో, ఆయాతావుల సమంచితపీతాంబరధారినై, సుందరకౌస్తుభభూషితుండనై,నిరుపమానలక్ష్మీలక్షితవక్షుండనై ప్రకాశించుచుందు!' అని శ్రీభగవానులు శలవిచ్చియున్నారు! కావున నోపాఠకులారా! భాగవతపురందరులారా! నమస్సుజ్ఞానద్వైతాద్వైతమార్గములకంటెను, నితరకర్మానుష్ఠానములకంటెను, యోగిరాజయోగములకంటెను, భక్తియోగమే ఆపుండరీకాక్షుని కరుణామృతముపడయుటకు, బహుసులభమార్గము!

[ప్రవేశము! కిరటకిశాస్త్రి - 'ఆపండి! ఆపండి!!' యనుచు]

కిర — ఆపండి! కుచెలుఁడుగారు! ఇంక నీపురాణ మాపండి! అయ్యో! ఎన్నిమారులు చెప్పలేదు మాయింట నీపురాణముపలదని! జ్ఞాపకములేదా? ఇది శ్రీశిశుపాలరాజేంద్రునిరాజ్యము! మీ కృష్ణుఁడు మారాజేంద్రునకా జన్మవిరోధి!

అన్న — అయ్యో! కిరటకిశాస్త్రిగారు! యిట్టి హరినామసంస్మరణసమయముననా యభ్యంతరము కల్పించుట?

కర —ఓపూర్వసువాసినీదేవతా! చాలు నింకారకుంకుమ! మగఁడు గతించినంతనే పిట్టపిడుగున నిష్ఫల మహావేదాంతివైతివి కాంబోలు!

అన్న —కిరటకశాస్త్రిగారు! మీ రెంత ధిక్కరించినను నిక్కముపుహరి భక్తులకు కోపము కలుగదు! భోగప్రదాత యన్నను—

కర —అమ్మా! చాలు నిఁక నీయుపన్యాసము! నీ వెన్నిమాటలు నీట మునిఁగిననేమి? ఎన్నిమాటలు నన్నుఁ బయోపిసనేమి? పట్టుమని పదిరూకలిచ్చినఁ నా యింట వంటబ్రాహ్మణ వెలఁగుదును! ధనమార్జింపకుండినఁ పైనుండి వర్షించునా! అమ్మా! నీ కేమి కడుపునిండినదానవు! కుమారుఁడు శిశుపాలునొద్ద నుద్యోగముచేసి సంపాదించుచున్నాఁడు! అది యేమి గ్రహచారమో కాని లోకమున స్త్రీల కించుకముగ శుసూత్రములు తెగినంతనే త్రాళ్లు తెగిన బెబ్బులు లగుదురు! చాలు నిఁక దయ చేయుండు! ఈకుచేలుఁడన్ననో నిరుపేద! కడుపునిండ నాశ్రయము! ఇంటియం దన్ననో కుండలు దొరలాడుచుండును! ఇట్టివానికి వేదాంతము ముదిరినగతి యేమి! ఇంచు న్యాయమో, అన్యాయమో యొకసారిటూ, ప్రభువుగారి నాశ్రయించుటో కర్తవ్య మగుగాక! కుచేలా! యెటురమ్ము! ఏమో దరిద్రుఁడవనియు, విద్యావంతుఁడవనియు, మాయింట నిరిశ్రాంసంగిల! రమ్ము! ఎక్కినను ప్రభుసన్మానము లభింపఁజేతును!

కుచే —సోదరా! నాప్రభువు నాశ్రయించుటనే నాకు పాలయ్యున్నది! అట్టి నే నితరుల నాశ్రయింపఁగలనా!

కర —ఏమీ! నీకును ప్రభువు కలఁడా?

కుచే —ప్రభువు - దాత - తండ్రి గురుఁడు

కర.—ఎవరా ప్రభువు?

మ. హరిదేవే! నాకు ప్రభుండు శ్రీహరియె మన్నాథుండు గోవిందుఁడే
పరమాప్తీయుఁడు బాంధవుండు హరి శ్రీపద్మాక్షుఁడే రాజు శ్రీ
తరుణీవల్లభుఁడే మదాశ్రయమహోదారుండు శ్రీకృష్ణుఁడే
ధరణిన్ తల్లియు! తండ్రియున్ సఖుఁడు నాదైవంబు విప్రోత్తమా!

కర — బాగున్నది! నిన్నగాక మొన్న ద్వారకయందు వెలసినగొల్ల వానినా మనము-బ్రాహ్మణులము దైవమని భావించుట! అట్టి వాఁడా ధనధాన్యముల నిచ్చుప్రభువు! చాలుచాలు ఈ శ్రీకృష్ణస్తోత్రములు మాని మాశిశుపాలస్తోత్రములు చేయుము! నీకు సకలార్థములు సిద్ధించును!

కుచే — సోదరా! సకలజగము లెవ్వాని నాశ్రయించునో, తన్నాశ్రయించినవారల నితరుల నాశ్రయింపకుండ నెవ్వాఁడు చేయునో, అట్టి జగదారాధ్యుని, సర్వలోకవంద్యుని, గోవిందుని, ముకుందు నాశ్రయించినవారు మఱి యితరుల నాశ్రయింతురా?

కర — అయ్యా! నీవు సాందీపముని చెంత సర్వశాస్త్రముల నభ్యసించిన పండితుఁడవు! నీకేమని వచింతును? ఎన్నియోసారులు వచించి, వచించి చాలైనది! అటుచూచితే! నీకుమారుఁడు, రాఘువుఁ డౌషధసేవయేని యెఱుంగక బాధపడుచు నాసన్నమరణుఁడై యున్నవాఁడు! ఇటుచూచితే! నీకుమారు లాకలిబాధచే మలమలమాడుచు, పరమసాధ్వీమణియైన నీసతిని బాధించుచున్నతీరు! ఆరోదనధ్వనులు నీహృదయమున కఱిగింపఁజాలవా! నీవు చదివినవిద్యల కెల్ల నిదియే ప్రతిఫలము కాఁబోలు! అగ్నిహోత్రుని సన్నిధానమున, 'భరింతును! భరింతును!!' అని చేకొన్నయర్ధాంగినీబాధలఁ దీర్పకున్న దోసము కాదా! కావున, నామాట విని—యెందైన నుద్యోగము సంపాదించి—నీవిద్యను విక్రయించి—

కుచే — సోదరా! సర్వశాస్త్రజ్ఞానమును, సకలనిగమాగమ వేదవిజ్ఞానమును, అప్పరాత్పరుని చేరుటకు సాధనములగుగాక, తుచ్ఛతరమగు నీకడుపు నించుకొనుటకై విక్రయింపఁదగునా?

కర — అయిన తిండిలేక నిట్లే మాడి చావవలసినదేనా?

కుచే — సోదరా! ఆకలి నణంప స్వేచ్ఛావిహారముగ దైవము మొసంగిన వాయువు చాలదా! నదులయందలి దోసెడునీరు చాలదా! తుదకయాచితముగ నెల్లవేళల, నెల్లతావుల ప్రసరించు వాయువు చాలదా!

కర — ఇట్టి నిక్కులు నిక్కినవారి నెందఱినో యెఱుంగుదును! ఇపుడు కడుపార తినుట కన్నములేకున్నను, తలదాచుకొనుటకు కనికరించి నేనొసంగిన నాగృహమైన నున్నది! రేపు రాజాజ్ఞచే నదియు లేకున్న —?

కుచే — అడవుల వసింతుము! సోదరా! పురాకృతమును తప్పింప నేరితరము? [లోన - అనుబంధము ౪ లోని చరణము] ఓహో! నారదమునీంద్రుఁడు వచ్చుచున్నట్లున్నది!

[ప్రవేశము నారదుఁడు! అనుబంధము ౪]

కుచే — మునీంద్రా! అభివాదనములు! పవిత్రుఁడను! ధన్యుఁడనైతి!

నార — నందనందనానుగ్రహప్రాప్తిరస్తు!

కర — నారదసంయమీంద్రా! శిశుపాలరాజేంద్రుని యాస్థానపురోహితులును, కుచేలుని కనికరించి తనయింట నివసింపఁ దావొసంగిన దయార్ద్రహృదయులును నగు కరుణానామధేయుండగాఁగ నమస్కరించుచున్నారు!

నార — కల్యాణమస్తు! కుచేలా! నీ భక్తి యెంతయు ప్రశంసనీయమే! కాని, యింట సంతులును నాహారములేక తల్లడిల్లుచుండ, నీ పురాణకాలక్షేపము భావ్యమా!

కర — అడుగవలసినప్రశ్న! మునీంద్రా! మఱల నడుగుఁడు!

కుచే — తాపసచంద్రమా! సర్వధర్మవేత్తలగు తామే యిట్లు శెల విచ్చినచో, అకించనుఁడవగు నే నేమనువాఁడ! ఉదరంభరణమునకై నాయోపినంత కష్టించుచునే యున్నాఁడకదా!

నార — మిక్కిలి సంతసము! అయిన నెట్లు? నీపాండిత్యమును విక్రయించియా?

కుచే — కాదు కాదు! మునీంద్రా!

నార — శిశుపాలు నాశ్రయించియా!

కుచే — హరిహరి! కాదు! మహాత్మా!

కర — అయిన బిచ్చమెత్తియా!

కుచే — అదియు కాదు సోదరా!

నార — అయిన నీవృత్తిన్నైన నెయ్యది?

కుచే —

సీ॥ దినము ప్రాతఃకాలమున స్నానసంధ్యాది
క్రియల నిర్వర్తించి కృష్ణుఁ గొలచి
బహుజనాకీర్ణమౌ పత్తనంబును వీడి
ప్రకృతిశోభామయవనములందు
నొక్కరిచే వృద్ధినొందక దైవేచ్ఛ
నలరు నీవారధాన్యముల నరసి
సగపాలు పక్షిసంచయమునకై వీడి
చీమల కొకపాలు ప్రేమవిడిచి

గీ॥ ధరణిపై తమంతపడినధాన్యములనె
యేరికొనితెచ్చి యతిథుల కిడి కుటుంబ
మెల్ల తనియింపఁజేసెదు నిత్యవృత్తి
యున్నయది కాదె? భవ్యమౌ యుంఛవృత్తి!

కర.— మునీంద్రా! వింటిరికదా! యితనివ్యుత్పత్తిని! ఇట్టివాఁడు వివాహ మేల చేసికొనవలయు? భార్యాపుత్రులఁబోషింపలేని యీ వైరాగ్యఘనునకు— యీభక్తిభూషితునకు గృహస్థాశ్రమ మేల? 'కూటికొఱకై కోటివిద్య' లనుట మఱచి, తాను మాడుచుండుటయగాక, తన్నాధారపడియున్న కుటుంబమును నందఱిని మాడ్చుచున్నాఁడు! ఇదియే తనభక్తి ప్రతిఫలముకాఁబోలు! కుచేలా! అయిన నియిష్టము! పుణ్యము నకుపోయిన పాప మెదురైనట్లు, యేమో పేదవాఁడ వని కనికరించి నాగృహమున నివసింప నీకింత తావొసంగినది నాదే యపరాధము! నీనుండి మహారాజులకు నాకు నైతము ముప్పు రాఁగలదు! నీయట్టి నిష్ఠురుఁడు—

కుచే.— బ్రాహ్మణోత్తమా! ఎంతవ్యయమొనర్చినను తఱుఁగనిధనము నాచెంతనేయుండఁగా నేను నిర్ధనుఁడ నగుదునా?

కర.— ఏమీ! నీచెంత ధనమువున్నదా? ఎంతయున్న దాధనము? ఎందు దాచితివి!

కుచే.— సోదరా! భార్యాపుత్రులకైనఁ జూపక యుంచినధనమును నే నెందైన దాతునా! అది యొకక్షణమైనా బాయక నన్నుఁ గూడును నాచెంతనే యుండును!

కర.— భళి! భళి! యిపుడు బుద్ధిమంతుఁడవు! ఏదీ! ఏదీ! ఎందున్న దాధనము! అన్నియు నరహాలేనా! లేక - ఆధనము—

కుచే.— నాధనము (ఉత్తరీయమునందలి మూటవిప్పుచు)

సీ. చోరులకరమునఁ జొరకుండు ధనము పా
పములెల్ల హరియించు భవ్యధనము
ధనుల భిక్షులఁ జేయుధనము తానంతప్ర
యమొనర్చిన తఱుఁగ కలదు ధనము

మానసేంద్రియముల బంధించుధనము మా
శ్రీహరిశిరమున చెలఁగు ధనము
యోగులు జ్ఞానులు యోచించుధనము శ్రీ
మోక్షకన్యక బిల్చు మోదధనము

గీ సత్యధనము నిత్యధనము సర్వసాధ
నము నభీష్టధనము హరిణామధనము
భవ్య శ్రీహరిపాదసేవానులబ్ధ
ధనము శ్రీతులసిదళాభిధాన ధనము!

కర — (తనకిఁకొసంగిన తులసిని విసరి పారవేయుచు) ఇదియా! నీ ధనము! మూర్ఖా! అవివేకీ! తులసియా నీధనము! కానిమ్ము! నీమౌర్ఖ్యమునకు తగినప్రాయశ్చిత్తముకలిగిన నది నాదోసము కాదు! కృష్ణుఁడఁట! భక్తియఁట! శిశుపాలరాజేంద్రు నాజ్ఞనైనచో నీభక్తి, గిక్తి యెంతవఱ కుండఁగలదో తెలియును లెమ్ము [నిష్క్రమి - సకోపముగ]

నార — కుచేలా! ఈ బ్రాహ్మణుఁడు శిశుపాలు నాశ్రితుఁడు! పురోహితుఁడు! శిశుపాలుఁడో శ్రీకృష్ణున కాజన్మవిరోధి! ఇట్టి యెడ నీవితనికి కోపపాత్రుఁడగుట యాపదల చేరఁబిల్చుట సుమా!

కుచే — మునీంద్రా! శిక్షించుటకును, రక్షించుటకును, మానవుఁడు కర్తయా?

నార — సమంజసము! నీవు దృఢభక్తవిశ్వాసములు కలవు! సమ్మతింతును! ఆకలిదప్పులు నిన్ను బాధింపవు! అంగీకరింతును! కాని, నీపై నాధారపడియున్న నీకుటుంబమున నందఱకిని నిట్టి దృఢచిత్తములే యుండునా!

కుచే — మునీంద్రా! వారిపురాకృతమున కేనుత్తరవాదినా!

నార —(స్వగ) భళి, కుచేలా! నీవే ధన్యుఁడవు! ఆహా! యిట్టిదృఢ
భక్తుల కావాసుదేవమూర్తి యేల కష్టపరంపరలఁ గూర్చుచుం
డెనో కదా! ఇఁక దైవము భక్తపరాధీనుఁడనుట యసత్యమా?

[ప్రవేశము। రాఘవుఁడు తూలుచు, వెంట వామాక్షి వారించుచు]

రాఘు.—

మ జనకా! చాల! సహింపఁజాల - యుదరస్థానంబునం [illegible]
మ్మన మత్యంత ము[illegible]తపంబగు చపలల్ [illegible]వ్యథిలం గూడనా
కనులా పచ్చగనయ్యె [illegible]
వన తప్పెన్ [illegible]! [illegible]! [illegible]వే! [illegible]!

[పాదములఁ బట్టుకొనిన కుమారుని కుచేలుఁ డూరడించుచుండెను, వామాక్షియును [illegible] నుఁ [illegible]]

వామా —కుమారా! రాఘవా! ఊరక సీతా[illegible] నిట్లు బాధించుట భావ్యమా!

రాఘు —జనకా! ఆకలి - సహింపఁజాల! [illegible] జాల!

వామా —కుమారా! యిపుడే [illegible] డుచున్నాఁడు! దైవమ మీనాడు కరుణించిన [illegible] డాలస్యము కాదు!

రాఘు —నోట - తడియూరుచున్నది—జనకా! సహింపఁజాల!

కుచే.—

చ అలసితి వెంతయో తనయ! అన్నము లేమి త్వదీయభ[illegible]
ద్యలకు [illegible] సంతసింతునో? [illegible] జనియించి [illegible]
ష్ఫలమున [illegible] బాల్యము [illegible] చాలఁగా
వలసిన నీదు దుర్విధి [illegible] మరంబున్!

వామా —అక్కటా! ఆకలిబాధనైన సైపనగుఁగాక, కన్నకుమారుఁ
డాకలిబాధచే కన్నులఁగాంచుట [illegible] చున్నను, విధిలేక,

కనులార పరికించి యూరకుండవలసిన తల్లిదండ్రులసంతాప మూహింపనగునా ?

నార —(స్వగ) పరమపురుషా ! వాసుదేవా ! యిదియా నీయుద్దేశము ! ఈకుచేలున కింకను దారపుత్రాద్యభిమానము సంపూర్ణముగ బాయకుండుట చూచియే యింకను పరీక్షించుచున్నాడవా ! ఆహా ! యేమి యీసంతాపకరరంగము ! ఇందెవ్వరిదృఢచిత్తముల ప్రశంసింతు ! కాని మీకుచేలునికి యాత్మావబోధకలిగింప నాకర్తవ్యము నే చేసెద ! (ప్రకా) కుచేలా ! యిదియా నీభక్తి ? యింతవఱకే మేమో వేదాంతమును బోధించితివే ! ఇపు డీపుత్రునియాకలిబాధకు తాళలేనివాడవు 'కృష్ణా' యని కన్నులుమూసికొనక శిశుపాలు నాశ్రయింపరాదా ?

సీ. బహులోకముల నేలు వామనుఁ డాబలి
సార్వభౌముని వేడ చనఁగలేదె ?
ఘనయజ్ఞధనముకై కౌశికముని నేత
యిల హరిశ్చంద్రు యాచింపలేదె ?
గురుదక్షిణార్థమై కోరి యాకౌత్సుండు
యర్థియై రఘురాజు నడుగలేదె ?
ఏకాంగుళినికోరి యేకలవ్యుని ద్రోణుఁ
డెంతో పేరాస ప్రార్థింపలేదె ?
గీ ఇంద్రుఁ డాకర్ణుకవచంబు వేడలేదె ?
యిలప్రతిగ్రహమే బ్రాహ్మణేంద్రధర్మ
మాను కాదె ? యాశిశుపాలు నాశ్రఁ గొల్చి
వేడ మీకంత తొలఁగదే విబుధవర్య !

కుచే —నిక్కము ! మునీంద్రా ! క్షమింపుఁడు ! చెంత పెన్నిధినిడుకొని పరులపంచ ప్రలాపించుచుందమాడ్కి నేపొరపడితి !

కుమారా! రాఘవా! ఏదీ! ఒకటిచూతము! నీవెప్పుడైన నమృత మను పేరు వినియున్నాడవా!

రాఘు —అమృతమా? అది చేంతటనుగాక మానవులకు లభించునా? దానిచే నాకలిదప్పు లుండవంటకదా!

కుచే —ఆకలిదప్పులుమాత్రమేల దానిచే సర్వపాపములు, సర్వరోగములు నశించును! కావలయునా?

రాఘు —ఆహా! నాకంతపుణ్యమా! నాకది లభించునా!

కుచే —లభించుటేమి? మనయింటనే యున్నది!

రాఘు —మనయింటనా?

కుచే —మనయింట ననసేల! మన చెంతనే?

రాఘు —మన చెంతనా! ఏదీ? ఏదీ?

కుచే.—ఏదీ! నీచేతు లిటు చాపుము! (రాఘవుని చేతులలో నటుకులుంచి) గ్రోలుము! మనసార గ్రోలుము!

శ్లో॥ శ్రీవేదామృత మాధిదుఃఖనిగ్రహౌషధామృతం భావ్యామృతం
సంసారోత్తరణామృతం శుకసనందానందసేవ్యామృతం,
వైకుంఠోదధిజాతదివ్యమమృతం సత్పుణ్యపూర్ణామృతం
లక్ష్మీమానసలతుతామృత మిదం శ్రీకృష్ణనామామృతం!

[నారదుం డాశీర్వదించుచుండ యవనిక పడును]

మూడవ రంగము - అరణ్యప్రాంతము

[ప్రవేశము: మోహిని - సర్వాలంకారభూషితయై]

(అనుబంధము 2)

మోహి —అదియే యాపైపు నవారధాన్యముల నేఱుచున్నవాఁడే కుచేలుఁడై యుండనోపు! ఆహా! సముదంచితధర్మరసమే యవత

రించినట్లు ప్రకాశించుచున్నాఁడు ఇట్టి మహాభాగవతశేఖరు నైశ్వర్యలోభమున మోహితునిచేయ కదా నేనిందే తెంచితి! అసత్యాదేవి భక్తియెడ నింత కార్పణ్యమువహించుట పరమాశ్చర్యము ఆమెకై నే నీతనియెడ కపటమోహనాటకమాడవలయుగదా! కానిమ్ము

ఉ సౌరభపుష్పమాల హరిచందనకస్తురికావ లేపముల్
హీరమణీగణంబులును హేమమయాంచితభూషణంబు సిం
గారము జిల్కు జవ్వనిప్రశాంతకటాక్షము నోహటించు
వక్ర ధీరులు నుందురే? మునులధీరతదాసులు కారె కాంతకున్

(నిష్క్రమి—యవనికనెత్త)

[కుచేలుఁడు ధ్యాననిష్టయందుండ ప్రవేశము మోహిని - కుచేలుని చూచి, తలపంకించి - మందహాసమున]

మోహి — ఇతఁడేకదా కుచేలుఁడు! చూచెద నీతని భక్తిధ్యాననిష్ట లెంతవఱకు మదీయగానమాధుర్యమును మీఱఁగలవో?

[అనుబంధము ౬]

కుచే — (కన్నులమూసియే) మధురమైనగానము! మధురతరమైన భావము! (కనులతెఱచి) అంతకన్నను మధురతమమైనరూపము!

మోహి — కుచ్ఛితమైనచేలము! కుచ్ఛితతరమైనభావము! అంతకన్నను కుచ్ఛితతమమైనకార్యము!

కుచే — కల్యాణీ! నీ కావాసుదేవుఁడు కల్యాణమును చేకూర్చుఁగాక:—

మోహి — తథాస్తు!—నీకను గ్రహించిన!

కుచే — నేను కుచేలుఁడనువాఁడను! నాకు కుచ్ఛితము—

మోహి.—ఆ - ఎవ్వరు - నిన్నె టుంగనివారా? అదియుండనిమ్ము సరస సంగీతసమాలోలమైయున్న యొక్కవిలాసవతి యొంటిపాటున నున్నతఱి మాటాడింపఁజెల్లునా?

ఉ. చూడవె చేడెలార? కనులు శోభిల నెన్నఁడుగాని? యూరలార వేడుకనెత్తి యూసగొని వీక్షణసేయఁగ పాడియౌనె! యే బాడబులైన తాజపతపంబులసేయుచొ? నన్య కాంతలన్ ప్రౌఢతనంబునన్ పలుకఁబోయిరె? యియ్యది భక్తిభావమే?

కుచే—సాధ్వీమణీ! అది నాతప్పుకాదు!

మ వెనుతాలన్ కరఁగించి పన్నగతతిన్ వేన్నృత్యమాడించియున్ తృణముల్ మేయుమృగీవితానములనుద్భ్రాంతిశోభోన్నతిన్ చనగా జేసి శకుంతసంతతికి వాచాళుత్వ మిప్పించు నీ యనువౌ గానమె ప్రోత్సహించె ననుమాటాడంగ సాధ్వీమణీ!

అందును, భవదీయ గానమున శ్రీవాసుదేవమూర్తిని ధ్యానించుటచే నీకును, నాకును బాంధవ్యము గలిగె! కావుననే పలుకరింప సాహసించితి!

మోహి—ఏమీ! నీకును నాకును బాంధవ్యముగలుగలయునా! భళి! ఎంత మంచిభగవద్భక్తుఁడ వయ్యెదవు! ఏకాంతమున సరసవిహారలీలాయత్తమైయున్న యొక్కవిలాసవతిని, యొక్కఁడి కని పోవకుండ నిలపి 'గోవిందా!' యనుచు, జపమాలఁ ద్రిప్పుచు, నెగాదిగఁ పరికించుట సింగార కల్యాణమునుసైతమపేక్షింతువుగా!

కుచే—సాధ్వీమణీ! వాసుదేవునిభక్తులమగుటచే బాంధవులమంటిని కాని వేరుకాదు! ఇఁక కల్యాణమునుకోరుటయన్న, సమస్తజనులకల్యాణమునుకోరుట భాగవతుల స్వభావముకాదా?

మోహి — ఊఁ - జవ్వనియగుసుందరితో కల్యాణమును గోరుట సైతము భాగవతులస్వభావమా ?

కుచే — మానినీమణీ! ఏమంటివి ?—

మోహి — ఆ-ఏమియు లేదు! నీవు మిగుల ఛాందసుఁడవు! అయిన, కుచేలా! అరణ్యమున, వృక్షచ్ఛాయ నిలచి కల్యాణమును గోరిన లభించునా ?

కుచే — కామినీమణీ! లోకమున భగవద్భక్తులకంతయు శ్రీకృష్ణమయమేకదా! అన్నిఁటికిని యావాసుదేవుఁడే కర్త! ఆగోవిందుఁడే భోక్త! ఆహా! నీయందు, నీప్రతియవయవంబునందును, తుదకు నీప్రతియలంకారమునందును మనోజ్ఞభగవన్మోహనరూపమే కాన్పించుచున్నదికాని, నీవాక్యములందుమాత్ర మావాసుదేవమూర్తి దివ్యమంగళాక్షరములు కాన్పింపకున్నవి కదా యని చింతిల్లుచున్నాఁడ!

మోహి — (స్వగ) ఆహా! ఏమి యీమహానుభావునియస్ఖలితదైవభక్తి! నాప్రయత్నమును మీఱి నాకుసైతము వచింపరాని భక్తిపారవశ్యము కల్పించుచున్నది! (ప్రకా) బ్రాహ్మణోత్తమా! నీయట్టి వెఱ్ఱిభక్తుల నెందఱినో చూచియున్నదాన! మీతులసిమాలికలన్నియు, సుందరీజననయనకుసుమమాలికలకయ్యేకదా యేర్పడినవి! మీద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రనామములు కామినీజనమనోహారకందర్పలీలాచిహ్నములై కదా రాజిల్లును! మీనారాయణాష్టాక్షరీమంత్రజపమునకు మదకలమదిరాక్షీ నీవీమోక్షసంసిద్ధియేకదా ఫలము!

సీ విమలోర్ధ్వపుండ్రనామముల మైధరియించి
కూటసాక్ష్యము చెప్పఁగోరువారు!
తులసిపూసలఁ ద్రిప్పి దొడ్డస్వాము లనంగ
నొరుల సొంపల నార్ప నరయువారు!

హరినామకీర్తనల పరులను వంచించి
పొంచి ధన మపహరించువారు
వైరాగ్యబోధకై వచ్చు భామలమాన
ధనము దక్షిణగాగ గొనెడువారు
గీ. మాటమాత్రంబు హరిభక్తి చాటుచుండ
మనసు కాంతానుసక్తిని మలుగుపఱుప
దానధర్మంబులనుమాని దయను వీడి
భక్తులన లోకవంచనాపరులు కారె?

కుచే.—హరిహరి! కామినీమణీ! అయిన నను క్షమింపుము! నీకింత శ్రమ యొసంగినందులకు నను మన్నింపుము! భగవద్భక్తుల నిందించుటమాత్రము నేనొప్పజాల! అయ్యో! దైవము నీకిట్టి సుందరతరమైనరూపమును ప్రసాదించినందుకు, సుందరతమమైన భగవద్భక్తి నేల ప్రసాదింపఁడయ్యె! సోదరీ! క్షణభంగురములైన సంపదలు సుఖదాయకములని తలఁచితివా! ఎంత తప్పు తలఁచితివి! నిత్యప్రకాశతనిజతత్త్వవిలాసుఁడై, నిత్యనిర్మలచిన్మయనిరుపమానమూర్తియు, నిరంతరమహానందతేజోమండలమండితుఁడై, నిజమాయామేయమహామహిమాంచితుఁడై, మాయాప్రపంచవిదూరుఁడై, లీలామానుషవిగ్రహుఁడైన యా పరాత్పరుని, పుండరీకాక్షుని పూజింపుము! ధ్యానింపుము! అదియే నీకు శాశ్వతసుఖ మొసఁగఁగలదు!

మోహి.—వెఱ్ఱివాఁడా! సమస్తసుఖముల నారాయణుఁ డిచ్చునా! సంపదయొసంగుగాక! పోవనిమ్ము! యజ్ఞయాగాదిక్రతువు లొనర్చుటేల? స్వర్గముఁ రంభాద్యప్సరసలసమాయోగమునకై యేకదా! అట్టిస్వర్గసుఖము తనంతతా నరుదెంచుచుండ, రంభాతరుణిని మీఱు సుందరియోర్తు తనయపాంగావలోకనముల నిన్ను కటాక్షింపనుండ వలదందువా! కంటివా సంపదైశ్వ

భవభోగభాగ్యముల! కనుబఱచెద! చూడనైనచూడుము. చూచియైన సంతసింపుము! సంతసించియైన నాయట్టిలతాంగిని వరింపుము!

(మణిహేమధనరాసులచూపును)

కుచే —(చిఱునవ్వుతో) అయినదా! యివియేనా సంపదలు!

మ తరుణీ! సంపద లంటి వెవ్వి? ధనమా? ధాన్యంబులా? వస్త్రమా?
కరులా? కాంచనమా? యివన్ని మము శోకక్రాంతులఁ జేయున
శ్వరముల్; దీన ముదంబు లేదు! కన నిస్సారంబు లీసంపదల్
హరిపాదాంబుజభక్తిసంపదయె భాగ్యం బిందు బింబాననా!

మోహి —నీయట్టి పెట్టిబాపని కివి తుచ్ఛములు కావా! అయిన నీయట్టిఛాందసునకు కాముకజనముతో నేమిపని!

కుచే —కాముకజనమైననేమి? నిష్కాముకజనమైననేమి? శ్రీకృష్ణ భక్తులకు సమస్తమును నొక్కటియేకదా!

మోహి —ఒక్కటియేనా! నిక్కముగ సమస్తమును నీకొక్కటియేనా? సందియము లేదుకదా! అయిన—అన్యకాంతలును—నీకాంతయు నీకొక్కరూపే యగుదురా!

కుచే —హరిహరి! కామినీమణీ! నను క్షమింపుము! నాదారి నే బోయెద

మోహి —[అనుబంధము 2] [కుచేలు నడ్డగించును]

[ప్రవేశము! నారదుఁ డించుక దూరమున]

నార —సత్యభామాదేవిచే పంపఁబడినమోహిని కుచేలు నైశ్వర్య లోభమున ముంచి జయింప ప్రయత్నించుచున్నది! కర్మపరిపక్వకాల మరుదెంచినకతన నాయమ కిందు శుభమే కలుగఁగలదు! నేనిందేయుండి తిలకించెదగాక!

మోహి — ఆగుమాగుము! కుచేలా! తొలుత మదనశరపీడితనగు నాకు దారిచూపి, పిదప నీదారిని నీవుపొమ్ము!

కుచే — నిక్కమా! నేచూపినదారి నాశ్రయింతువా!—

మోహి — తప్పక నాశ్రయించెద! ఏదీ సుఖదాయకమగుదారి!

కుచే — అయిన గాంచుము! జననమరణరూపసంసారమునకు దూరమగుదారి! ఈషణత్రయముల బాపుదారి! పునరావృత్తిరహితమగు పురమును చేర్చుదారి! కలిమికలవార కాంచనేరనిదారి! కలిమిలేనిని గాంచుటకు సులభమగుదారి!

చ॥ దొరుకనిదారి యెవ్వరికిను తొంగి కనుంగొన నట్టిదారి ఎల్
దురితము బాయుదారి యిహదుఃఖము లొందనిదారి సంసృతిన్
పరగనిదారి భాగవతవర్యులు కోరెడుదారి శ్రీహరిన్
దరిసి సుభక్తరూపమగు దారిగదా యదిగో దారి యిదే!

మోహి — ఆదారి యెడదారి! నీయట్టివేషధారులకు లోకవంచనార్థము యుక్తమగుమాటలదారి కాని, నితరసుఖదాయకమగుదారి కాదు!

చ॥ విరసపుదారి మూర్ఖులగువృద్ధులుకోరెడుదారి సౌఖ్యముల్
పరగనిదారి క్లేశములబాధలదారి యువాను లెల్ల నా
దరమున కోరరానిపరితాపము గూర్చెడుదారి అండిలే
కరయ కృశించి మాడి మృతులౌటయె నిదగుదారి! భూసురా!

కుచే — చేలా! తుదకు నరకయాతల ననుభవించునప్పుడైన నిన్ను రక్షించుదారి నాశ్రయింపవా!

మోహి — వెఱ్ఱివాఁడా! ఇవన్నియు మూర్ఖులవిశ్వాసములు

గీ॥ కలదో? లేదో? తుదకు నరకంబు యెవ్వఁ
డెఱుఁగు? చూచివచ్చినవార లెవరు? చచ్చి

న తరువాత నేమోకల్గు ననుచు నిపుడె
వలచిపైఁ బడుసిరిఁ ద్రోయు పందకలఁడె!

ఐశ్వర్యము నీకు హేయమా! ఔను! ఏలకాదు! నీవును, నీనందనులును, తినుట కన్నములేక, కట్టుట కింతవసనమేనియు లేక దినదిన మింతింతమాడి కృశించుచున్నను నీకది కాన్పింపదు కాఁబోలు! ఇదియే గృహస్థధర్మము కాఁబోలు! ఆజన్మము రక్షించెదనని అగ్ని సాక్షిగ ప్రమాణమొనర్చి చైకొన్నయర్ధాంగినిని మలమలమాడ్చు టయే ధర్మము కాఁబోలు! ద్విజకులలలామా! నామాట వినుము! ఈ వేదాంతవచనములన్నియు కాటికి కాలుచాచియున్న మూడు కాళ్ల ముదుసలులకుగాక నీయట్టివారి కెన్నటికిని నన్వయింపవు! 'కృష్ణ! కృష్ణ!' యని యూరక వాపోవకుము! నీవెంత మొఱపెట్టుకొన్నను, నీకృష్ణుఁడుకాని, నీగోవిందుఁడుకాని మీకష్టములనుండి నిన్నుద్ధరింపఁ జాలరు! కావున నీజపమాలను పరిత్యజించి నీకృష్ణాజిన మావలపార వైచి, నన్ననుసరింపుము! విశ్వసింపు మీయైశ్వర్యమును! నమ్ము మీసంపదను! మదీయతారుణ్యలావణ్యసౌందర్యవారాసిసుస్నాతుఁడవై మన్మథదీక్షవహింపుము! నాసర్వసంపదల నీయధీన మొనర్చెద!

కుచే—ధిక్కారము! నీయైశ్వర్యమునకు! మగువా! నీవా హరి భక్తులను నిందించుదానవు! నేనా హరిభక్తులను పూజించు వాఁడను! నా కా శ్రీరామభద్రుఁడే తారకము—మదీయనీ ధానము! భాగవతపురందరులే మామకసోదరులు—వైరా గ్యమే పరమైశ్వర్యము—శాంతిదాంతులే పత్నులు జ్ఞానవివేక భక్తికళలే పుత్రపుత్రికలు! ఆవాసుదేవుఁడే కల్లయందువా! అదే తిలకింపుము—అందు—మార్తాండమండలమధ్యసింహాసన మునన్నున్న యాజగదారాధ్యుని—పరికింపుము! అదే—దిగంతకాంతాక్షీరనదీకాంతమధ్యవీచికలయందు—సహస్రఫణి ఫణామండిత మహనీయమణిగణకిరణకిమ్మీరితశేషాహిపర్యంక

ము న—వైనతేయపవమాననందనపవిత్రఖరశతపత్రవిరాజన్నిజ చరణనళినవినిస్సరత్ స్రోధునీసముత్తుంగతరంగసమ్మేళితనారదాదిమౌనిముఖవినిసృతస్తోత్రజేగీయమానదివ్యకల్యాణగాత్రుఁడై - ఇందిరా మేదినీదేవి హస్తవిన్యస్తచామరసమాందోళనరణత్మణి కంకణమంజులమూర్తియై— సకలోపనిషత్సారసమాలోలనిజావతారలీలావిలాసుఁడై —పరమభాగవతవిరక్తిభక్తిసమయుక్తి సంతుష్టశిరస్థలవిన్యస్తనిజాభయహస్తుఁడై —ప్రశస్తుఁడై — రమావినోదియైయున్న యాపరాత్పరుని—దర్శింపుము, పూజింపుము ధ్యానింపుము నిర్మలమైన భక్తియోగమే జనులందఱకును పరమభాగ్యము! ఆరమాపతియనుగ్రహమున యీకుచేలునియందున్న భక్తిదేవతయే నిన్నాదరించునుగాక— అనుగ్రహించునుగాక!

[మోహిని పరమభక్త్యావేశయై కుచేలునిపాదములఁబట్టును]

(అనుబంధము ౮)

మోహి —మహాత్మా! క్షమింపుము నీయజ్ఞానమహిమ నెఱుంగక కడునపచార మొనర్చితి—

కుచే —సోదరీ! లెమ్ము అందఱిని క్షమించుటకును, రక్షించుటకును, నాపుండరీకాక్షుఁడే కర్త! మనమిరువురము నాపరాత్పరుని ధ్యానింతము!

(అనుబంధము ౯ నారదుఁడు మందహాసమున తలయూచుచుండ నిష్క్రమము)

(యవనికపడును)

చతుర్థరంగము

[వీథి - ప్రవేశము నారదుఁడు - అనుబంధము ౧౦]

నారద — మాయాజాలముచే తవిలి, త్రిగుణములచే బాధితులైన పామర జనముఁబోలె నెంచి, కుచేలుని పరీక్షింప సమకట్టిన మోహినికి చక్కనియుపదేశమే లభించె! ఆయమ కర్మపరిపక్వముచే నందున్న కాలుష్యమును బాసి, భక్తితత్పరయై, యాజగదారాధ్యుని గొలువ వనంబులకు తపంబునకై వెడలె! కాని— సత్యాదేవిమాత్ర మింకను తనపట్టుదల మానలేదు! అయిన కుచేలుని పరీక్షించుటయన్న సామాన్యమా!

చ నలువ లిఖించినట్టి పరిణామము మాన్పగవచ్చు భూధరం
బుల తొలఁగించి భూమిని నభోగతిఁ ద్రిప్పఁగవచ్చు మృత్యువుర్
నిలుపఁగవచ్చు వారినిధి నిర్జలమౌనటు చేయవచ్చుగా
కలరి కుచేలుభక్తిపథ మాపఁగ నేరికి నైన శఖ్యమే!

[లోన - అనుబంధము ౧౧ లోని చరణము] ఓహో! సాధువులువచ్చుచున్నట్లున్నది! నాకు చూడ వీరు కుచేలుని పరీక్షానాటకమున నాజగన్నాటకసూత్రధారిచే కల్పితపాత్రలని తోచెడిని! కానిమ్ము! దీనిచే నాభాగవతశిఖామణి సందియములబాసి లోకమునకు నిరవచ్ఛిన్నభక్తియోగమహామహిమను బోధింపఁగలఁడు! నేనిందే యుండి యీావింతనాటకమున ప్రేక్షకుఁడ నయ్యెదగాక!

[ప్రవేశము! ఇద్దరుసాధులు! అనుబంధము ౧౧]

1 సాధు — జయవాసుదేవ! జయద్వారకావాస!

2 సాధు — జయగోవింద! ముకుంద! నందనందన!

[ప్రవేశము! కుచేలుఁడు - యెదుటనుండి]

కుచే — సాధువులారా! వాసుదేవభక్తాగ్రేసరులారా! ఇదే కుచేల నాముఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు! మీదర్శన మారమా నాథునిసందర్శనమేకదా!

1 సాధు — వాసుదేవానుగ్రహప్రాప్తిరస్తు! భో! కుచేల! తావక ముఖతేజస్సంపదాభవంతంభాగవతశేఖరమితిమన్యేఅధికసంతో షనిమగ్నావయం!

కుచే — భో! సాధూ! శ్రీమహాంకుత్రవాసవసతిః! కస్మాదాగమనం? కస్మిన్ని వేశః! కోవాభాగ్యవాన్ భవదీయసమర్పనేన?

2 సాధు — భో! భక్తాగ్రేసర! మాదృశానాం భిక్షూణాం కుత్రవా నియతవసతిః బ్రూహి!

1 సాధు — భో! గృహస్థచంద్ర! భిక్షాందేహి! భిక్షాందేహి!

కుచే — భో! తత్ర భవతాం! భవతాం! కిమనేన మామకీయగృహే మామకభిక్షాన్నపరిగ్రహణేనధన్యోహం! అనుగృహీంతోహం! తామీరువురును తప్పక నాగృహంబునకరుదెంచి, యీవాసు దేవుఁడొసంగునాతిథ్యమును స్వీకరించి, నను ధన్యునిచేయ వేడువాఁడ!

1 సాధు — అహో! సంతుష్టావయం! శ్రీవాసుదేవః పరమోదార భావః త్వయి అనుగృహ్ణాతు! జయ! నందనందన!

[అనుబంధము ౧౧] [సాధువులు పాడుచు నిష్క్రమణము]

కుచే — [సంతసమున వారికి సాష్టాంగప్రణామము మాచరించుచు అతఁడు జారవిడచినధాన్యపుమూటను శునకము త్రికొని పోవును] హరికృష్ణ! (పోవుచున్నశునకమునుఁ జూచుచు— మందహాసమున—మోకరించి) కృష్ణా! హరికృష్ణ! సర్వము నీయదియే కాదా! తీసికొమ్ము! సనికరించి, ప్రసాదించిన ధాన్యపుమూటను హరికొనె నీకంత భీతియేల! ఇందును చౌర్య

మేనా! మున్ను సోమకాసురునిచంపి వేదముల నపహరించిన తఱి యలవడినచౌర్యగుణము, గోకులమున గొల్లవారిండ్లలో వెన్నపాల్మీగడల నపహరించుటను, పదియారువేలగోపికావస్త్రాపహారణమునను దాసుఁడగు నీకుచేలునిహృదయ మపహరించుటతోఁడను తృప్తిఁజెందలేదా! నీనైజ మది! ఎందుకు మానెదవు! (ఏదియో జ్ఞాపకమునకువచ్చినవానివలె తటాలున ఖిన్నుఁడై) ఆ—ఆ కృష్ణా! దేవాధిదేవా? వాసుదేవా! ఆగుము! ఆగుము! ఇంచుక ఆగుము అయ్యో! మిత్రమా! అవి నీవారధాన్యపుగింజలుకాని రుచిరతరపరిపక్వఫలములు కావే—ఆగుము (పోఁబోవ)

నార.—[కుచేలు నాపుచు] కుచేలా! యిదియేమి? వాసుదేవుఁ డెవరు? పోవు టెక్కడికి?

కుచే.—మునీంద్రా! నాదేవదేవుఁడు పోవుచున్నాఁడు విడువుఁడు!

నార.—నీదేవదేవుఁ డెవఁడు? ధాన్యపుమూట నపహరించినది శునకముకాదా?

కుచే.—కాదు - కాదు—నాకూర్మిచెలికాఁడు! నాదేవదేవుఁడు—నావాసుదేవుఁడు!

నార.—ఏమీ! నీపాలిఁటి కావాసుదేవుఁడు శునకమయ్యెనా!

కుచే.—సందియ మేల? ఒక్క శునకమునందేనా?—

మ. నదులన్ నాదములన్ నదీజలములన్ నవ్యాంబుజాతంబులన్
పొదలన్ పర్ణములన్ ఖగంబుల మృగీపోతంబులన్ జంతులన్
మదనాగంబుల సర్వభూతముల పద్మాక్షుండు కృష్ణుండు నె
మ్మది వ్యాపింపఁడె? విష్ణురూప మిదమన్ భవ్యోక్తినాలింపవే!

నార.—అట్లనా! అయిన నీకృష్ణుఁడే నీధాన్యపుమూట నపహరించెఁగదా! దానికై నీకేల చింత!

కుచే.—మునీంద్రా! అదికాదు నాయాశయము!

గీ. పక్వములుకావు వన్యనీవారధాన్య
ములు కడుసుకుమారుండు మామురహారుండు
వాని భుజియించి తానెంత బాధఁబడునో ?
బొజ్జలోనున్న లోకముల్ పొగిలగనునో ?

అయ్యో! నన్నేల యింతపని కాపిలరి? నా వేణుగోపాలుఁడప్పుడే యగోచరుఁడయ్యెనే! అక్కటకటా! అపక్వములైనయానీవార ధాన్యములారగించిన యాకౌస్తుభభూషణున కెంత బాధకలుగునో కదా! ఆ—ఆ—కృష్ణా! మునివరదా! అదే! అందున్నాఁడవా! గైకొమ్మీసంభారముల! గైకొమ్మీమధురతరమధువును! స్వీకరింపుమీఫలరాసిని! అనుగ్రహింపుమీ భక్తుని—(నిష్క్రమణము)

నార.—ఆహా! ఏమి యీకుచేలునిభక్తి! సమస్తభూతములను శ్రీహరిరూపములుగ గాంచుచున్నాఁడు అక్కటా! మానసమంతయు శ్రీకృష్ణునియందే నుంచి—

సీ. పడుచు లేచుచు మీఁదివలువ జాఱుచునుండ
పరువెత్తుఁ 'శ్రీహరీ పాహి' యనుచు
యెదురైనజంతుల కెఱఁగి చేతులమోడ్చి
దీనుఁడై ప్రార్థించు తిను పటుంచు
నిలచి పెన్నిధిగన్న నిరుపేదకైవడి
ఆకసంబును జూచి యట్టె నవ్వు
తలయూచి యంతలో గొలుఁగెత్తి హా! యని
యఱచి తాపసిపాపకరణి నేడ్చు

గీ. పిలచు పొరలాడు ధరణిపై పలుకకున్న
బాదుకొనుతల రక్తంబువచ్చుదాక
యెగురు నృత్యంబు సలుపు తా నేడ్చు మఱల
నడుచు నున్మత్తుభంగి నేమందు నౌర!

అదేపాపము! అయిన—ఆహా! యిదియేమి! మఱల దీనవద నుఁడై వచ్చుచున్నాఁడు! [ప్రవేశము! కుచేలుఁడు]

కుచే—

సీ తియ్యనిపల్కులఁ దేల్చినసుగ్రీవు
ఘనరాజ్యపదమిచ్చి మనుపలేదె?
పేరాసపాపియై 'నారాయణా' యన్న
కలుషునజామిళు కావలేదె?
అతిబాలుఁడై నిన్ను నుతియించు ధ్రువుని యా
ఘనపదంబు నొసంగి మనుపలేదె?
ఎంగిలిపండుల నిచ్చినశబరికి
యిచ్ఛమై సాయుజ్య మివ్వలేదె?
గీ కావు మనిన కాకాసురు కావలేదె?
నొక నడపినగుహుని దయ నరయలేదె?
నేనొనర్చిన యపరాధ మైననేమి?
కరుణ పాలింపవలదె యోపరమపురుష!

పరమపావనా! పతితపావనా! నేను పరమపాతకి నగుటకతననా నేనొసంగు యాతిథ్యమునుమాత్రము స్వీకరింపక యేపోయితివి! పరిశుద్ధభక్తివిహీనుఁడ? నని నీవే త్రోసిపుచ్చిన నన్నిక దరిజేర్చి యాదరించువా రెవరు? కృష్ణా! శరణాగతభరణా! ఎన్నిపాపములున్న నేమి? ఎన్నిదుర్వారపాపకదంబములున్న నేమి? శృతిశిరోలంకరణములై, భవాబ్ధిసంతరణములై, యఖండకైవల్యపదవీవశంకరణములైన నీచరణనళినముల నాశ్రయించినాఁడ! దీనముగ వేఁడువాఁడ!

శ్లో॥ హే! పద్మేక్షణ! హేపయోజలనిధే! హేవేదవిద్యాప్రభో!
హే! దీనావన! హేముకుందవరదా! హేభక్తకల్పద్రుమా!
హే! గోపాలక! హేసురార్చితపదా! ఆర్తార్తినిర్వాపణా!

హే! భక్తావన! హే! యశోదతనయా! మాంపాహిలోకేశ్వరా!

[పడుచు - లేచుచు - నిష్క్రమించును]

నార — ఔరా? ఏమి యీతనియస్ఖలితదైవభక్తి ఇంత నందఱు నాకట మాడుచున్నను నతిథుల నాతిథ్యమునకై యాహ్వాన మొనర్చినను, మనమున నీతని కాచింతయే లేదు! ఇదియేమి! మఱల సంతోషవదనుఁడై యిటు వచ్చుచున్నాఁడు!

[ప్రవేశము! కుచేలుఁడు - సంతసమున]

కుచే ——మునీంద్రా! మునీంద్రా! ఆవాసుదేవునికృపామహిమ యెట్టిదో గాంచితిరా! శేషించిన ఫలాదులన్నైతము స్వయముగ తానే నా హస్తమునుండి గ్రహించి నను ధన్యునిఁ జేసెను!

నార — ఏమీ! శ్రీకృష్ణమూర్తి యిచ్చటికి వచ్చెనా!

కుచే — ఔను! ఆనందనందనుఁడే స్వయముగ నేతెంచి, నా యాతిథ్యమును స్వీకరించి, నను ధన్యుని జేసెను!

నార — నీవిప్పుడేకదా యిందుండి వెడలినావు! ఇంతలో ద్వారకలో నున్న శ్రీకృష్ణమూర్తి యిచ్చటి కెప్పు డేతెంచెను! నేను చూడనేలేదే?

కుచే — మీరు చూడనేలేదా! ఇప్పుడే యనుమానమునుచ్చియుండనే?

నార.— నీధాన్యమును గోవు స్వీకరించెనా! నీకింకను యీ పిచ్చివదలినట్లు లేదు! అదియుండనిమ్ము! అతిథుల నాతిథ్యమున కామంత్రణ మొనర్చితివికదా! ఉన్న ధాన్యముల శ్రీకృష్ణుఁడని శునకమునకును గోవునకును పెట్టితివి! ఇక రాఘవునిగతి?

కుచే — ఆనందనందనుఁడు!

నార — ఆకలిచే మాడుచున్న పసిపాపలుకు దిక్కు!

కుచే.—ఆ వేణుగోపాలుఁడు !

నార —అతిథులభోజనముకు దారి !

కుచే —ఆగోవిందుఁడే సమకూర్పఁగలఁడు !

నార —కుచేలా ! నిన్నేమందును ! నేను సర్వసంగపరిత్యాగియగు సన్న్యాసిని ! నిస్సంగుఁడను ! అయినను నీకుటుంబమున లేని చింత నేనాపాదించుకొనుచుండ, నీవు గృహస్థుఁడవై, యొక కుటుంబము నీపై నాధారపడియుండ నిస్సంగుఁడవై యున్నాఁడవు !

కుచే —మునీంద్రా ! అతిథు లానందనందనునిస్వరూపు లేకదా ! ఆదేవదేవునిస్వరూపులగు నతిథుల కాదేవదేవుఁడే సమకూర్పఁగలఁడు! నాకేల చింత ! రండు ! ఆనందనందనునిధ్యానింతము ! (అనుబంధము ౧౨)

(నిష్క్రమము)

శ్రీ

భక్తకుచేలనాటకము

ద్వితీయాంకము

ప్రథమరంగము - కుచేలునిగృహము

[ప్రవేశము ! వామాక్షి ' ఉతికినవస్త్రములు భుజమునను - నీటితోనున్న మట్టిబిందెతో - వెంట బాలబాలికలు వచ్చుచుండ ']

(అనుబంధము. ౧౩)

వామా — కుమారులారా ! ఇంచుక తాళుఁడు ! అందుపవేశించి పాఠములు చదువుచుండుఁడు !

1 బాల — అమ్మా ! ఆకలియగుచున్నది ! నిన్న నెల్లవారినుండి మాకేమియు లేదు—

2 బాల — అమ్మా ! మాయన్న రాఘవుఁడేల పరుండియున్నాఁడు !

వామా — తనయా! ఏమియు లేదు పొండు (బాలకులు నిష్క్రమము) అకటా ! జగదీశ్వరా ! ఇంకను మాపై కరుణకలుగదా ? త్వదేకశరణులమైన మాకు నీవే యిట్టికష్టము లొసంగిన మమ్మికరక్షించువారెవరు ? అన్నాహారములు లేక వాపోవుచు ప్రాణాపాయస్థితియందున్న యాపసిబాలుని— రాఘవుని గాంచి యెట్లూరడిల్లుదు ! సముచితవస్త్రాభరణము లొసంగకున్నను తుద 'కాకలి— యాకలి !' యని యాక్రందన మొనర్చుపిల్లలకు తల్లినై — పట్టెఁడన్నమైన నివ్వఁజాలకున్నానుకదా ! అనాథరక్షకా ! పరమేశ్వరా ! అనేక జీవసంతతి కాహారము కల్పించి

రక్షించు నీవు మమ్ముమాత్ర మేల యుపేక్షించితివి? మేమొన
ర్చిన పాపమైన నేమి? నే నమూల్యాంబరభూషణాదులకొరకు!
ధనకనకవస్తువాహనాదుల వాంఛింపను— కాని— ఆకలిచే
మాడుపసికూనలకు తల్లినై పట్టెడన్నమైన కోరరాదా? అకటా!
తొలిజన్మమున మేము సంతరించినపాప మెంతకలదో? దీన
దయాపరుండగు నాదైవమునకునైతను నిర్దయాస్వాంతము
కలిగెగా! అనాథపాలకా! ఈపసిపాపలసంతాపము చూచి
సమస్తభూతసంతానమే పగచుచుండ తల్లినగు నే నెట్లోర్తును?
దీనరక్షకుఁడను నీబిరు దెందుపోయె? జగతీతలమున మేము
మనరాదో?

ఉ నీవు దయాపరుండ వీఁక నేను దరిద్రసతిక్ జనార్దనా!
నీవు జగత్కుటుంబి వీఁక నేను ననేకతనూజమాత దీ
నావనుఁ డీవు నేను కడుఁ గంటుచు 'నన్న మొరామ!' యంచు వా
పోవుచునున్న దీన తలపోయగ నీవును నేను బాంధవుల్
పావన! బ్రోవకున్న మనబంధుతకైన కొఱంతగల్గదే?

[ప్రవేశము! రాఘవుఁడు! తూలుచు]

రాఘు—జననీ! ఎందున్నదానవు? నేరాఁజాలను—నడువఁజాలను

వామా—అయ్యో! కుమారా! ఆహారము లేమి, శోషిల్లి మూర్ఛిల్లి
పరున్నవాఁడ వేల లేచివచ్చితివి!

రాఘు—అమ్మా! బంధువులు! ఆప్తబంధువులు వచ్చియున్నారు

వామా—అయ్యో! నాయనా! యిది యా నీసంతోషమునకు కార
ణము? ఇంట నాలుగుదినములనుండి యాహారము లేక మీ
రందఱు మాడుచుండ బంధువులరాక నీకామోదదాయకమా?

రాఘు—తల్లీ! వారు సామాన్యబంధువులని తలంచితివా?

ఉ. బంధ మెఱుంగరన్ హరిరమాధవు గొల్చెడిపుణ్యలోకసం
బంధులు జన్మసార్థకతవారక నిచ్చెడిబంధు లెంత ని
ర్బంధ మొనర్చినన్ ధరణిపాపులచేరని కల్మిలేమికిన్
బంధులు మాదుపుణ్యమున వచ్చిరి ధన్యులచేయ నమ్మరో!

వామా — పోవనిమ్ము! నాయనా! వారైన నేరీ!

రాఘు. — పిలచుకొనివత్తునా! (పోయి సాధువులతో వచ్చును)

వామా — సాధువులారా! తాము స్నానాదిక్రియలనిర్వర్తించి, మా యాతిథ్యమును స్వీకరింపవేడుదాన!

1 సాధు — సాధ్వీ! మీయాదరణ కెంతయు సంతసించితిమి! మేము మాయనుష్ఠానమును నిర్వర్తించివచ్చెదము! [నిష్క్రమి] (అనుబంధము ౧౮)

వామా — నాయనా! రాఘువా! వీరాబంధువులు! వీరిరాకయా నీ కామోదదాయకము?

రాఘు — అమ్మా! మానవునకు నిక్కంపుబాంధవులు వీరే యని మా తండ్రి వచింపఁడా! తల్లీ! వీరిరాకచే కలిగినసంతసమున కాం బోలు నా కాయాసమునైతము కనుపింపదయ్యె! ఇప్పుడేటికో శరీరము వివశమగుచున్నది! పాదములకు శరీరమును భరించు శక్తి యంతకంతకు తక్కువయగుచున్నది! నోట తడి ఆరుచున్నది! చాల — అమ్మా! చాల! నాతండ్రి పురాణము చదువుచో వచించుచున్నమరణావస్థ యిది కాఁ యగునా!

వామా — అమంగళము శాంతించుఁగాక! అయ్యో! కుమారా! నాల్గుదినములనుండి యాహారములేమిచే నీ కీకొంచ నాయాసము గల్గినమాత్రమున నిట్టిమాటలాడఁదగునా! అచిరకాలముననే మీజనకుఁడు నీవారధాన్యములతో రాఁగలఁడు! అపుడు

కడుపార భుజియింతువఁట లెమ్ము! యిపు డించుక విశ్రాంతి గైకొనిన—

రాఘు—అమ్మా! విశ్రాంతియా! కానిమ్ము! నాకిక శాశ్వతవిశ్రాంతియే కలుగకలదేమో యెవ్వఁడెఱుఁగు? అమ్మా! ఆవైపు చూడుము! ప్రపంచము చాల సుందరమైనది! తల్లీ! యిట్టి సుందరతరప్రపంచమును, నిన్ను, జనకుని, పసిపాపల నందఱిని వీడి మరణించుట చాల కష్టముసుమా! అయినను, విధిలేదు! ఆపరాత్పరుని యాజ్ఞ ప్రవర్తిల్లియే తీరవలయుకదా!

వామా—కుమారా! నీవిఁక యిట్టిమాటలచే బాధించిన నే నిం దుండఁజాల!

రాఘు—వలదు - అమ్మా! పోవలదు! నేనిఁక విశేషకాలము బాధింపఁ జాలను లెమ్ము! జననీ! ఆవైపుచూచితివా! అదిగో—

గీ. పఱగె యాగవాటముమండి భానుకిరణ
ములదె! తలిరాకుపై హిమజలములందు
పడుచు ముత్తెములై దోఁచె! భళి! ముకుందు
మహిమ గాంతునే రేపు నోమాత! మఱల!

అమ్మా! మరణించినపిదప నేమగును?

వామా—అయ్యో! కుమారా! ఏయాటల మనసార నాడితివి తనయా!

సీ చెలువారుచెక్కుల నులిమినపాల్గారు
టాననంబున నింకమాన లేదు
వినువారితనియించు నునువుసూక్తుల 'కృష్ణ!
శ్రీహరీ!' యనుచు కీర్తింపలేదు
ప్రేమచే తండ్రి నేర్పినవేదపారంబు
సగమైనచదువుట ముగియలేదు

మనసార నాచెంత మాధవుకథలను
   విని భక్తిబాష్పముల్ విడువలేదు
గీ కులము వెలయించి సత్కీర్తి గొలుపలేదు
మమ్ము కనలేదు మమతల మసలలేదు
పదియు మూడవయేటనే మమ్ముబాసి
యకట ! రాఘవా ! మరణింతు వనంగ నగునె ?

రాఘు—అమ్మా! మరచితి అతిథులభోజనమునకై యేమాలోచించి తివి జనకుండింకను వచ్చుటకు ఆలస్యమగునేమో ? పాపము క్షుదార్తులయిన యతిథు లాతిథ్యమునకై తపింపరా !

వామా—కుమారా! నేనే మొనస్తును. ఇంట నొకధాన్యపుగింజ లైననున్న కులశేఖరుండగు నిన్నిట్లు నాచేతులార మృత్యు దేవత కర్పింతునా ? ఇంక పొరుగింటికిపోయి తుదకు హేయ తరమగుదాస్యవృత్తికైన సమ్మతించి యింతధాన్యమును సేక రించుకొని తెత్తమన్న నిన్నిట్టిదశలో విడిచిపోవగలనా ?

రాఘు—ఇదియేమో నీసందియము ! అమ్మా ! ఎట్టిపామరమునం బడి పోవుచున్నావు. పుత్రవ్యామోహమున నీ చెయవలసినధర్మ కృత్యమును మానెదవా ? తప్పు! నీధర్మముతప్ప నీ వీలోక మును వీడుతరి నీపుత్రకులు వెంటవత్తురా ? అమ్మా! నీకు నేను వచించువాడనా ? కాని—

ఉ రా రోకరైనవెంట కనరా రెవరున్ మనలేమి వేళలో
చేరుదు రెల్లవారు సిరిచేరినవేళలో మృత్యువాతదా
చేరుచో నాస్మశానమును చెరి తమంతనెపోదు రిండ్లకున్
వారకపాపపుణ్యములె వచ్చును ప్రాణులవెంట నమ్మరో!

వామా.—తనయా ! నీసుజ్ఞానవచనములకు సంతసింతునా ? దుఃఖింతునా ? విధిలేదు పోవనేవలయు. కాని—

రాఘు —అమ్మా ! ఇదియా ! నీధైర్యము పోవనిమ్ము నీవు నాచెంత నుంటివనుకొమ్ము ఆపరాత్పరుఁడే నా కీదినము అంత్యమే లిఖించియున్న నీవు తప్పింపగలవా ?

గీ మరణమొ సుఖమో కష్టమో ప్రాప్తమేదో
కలుగదేదైన కంజాక్షుకరుణలేక
నంచు మాతనూరట నందియైన సాధు
పూజనము సేయ కడగు మో పూజ్యచరితా !

వామా —అకటా ! లోకమున తమకుమారులు రోగాదులచే బాధపడుచుండ గాంచి, దుఃఖించుటకైన నోచనితల్లుల నెందైన గంటిమే? తుదకు పక్షిమృగసంతానమునందైన ఎప్పుడైనఎందైన ఆకలిబాధచే చచ్చుట వింటిమే ? ఆకలిబాధచే పేగులుమాడుచుండ విలపించుపుత్రుల చూడజాలక—వాపోవుటకైన వీలులేనిజనయిత్రుల నెందైనగంటిమే? తనయా! నీసంతాపమునకై పోగల్గుదునా ? ఇపుడతిథిపూజ కేమియు లేమికై వగతునా ? సర్వేశ్వరా! శ్రీకృష్ణా! నీభక్తుల మమ్మిట్టివిషమసంకటములపాలు చేసితివి ఇదియా! నీభక్తవాత్సల్యము యిదియా! నీశరణాగతరక్షణము కట్టా దైవము నేల నిందించుచున్నదానను ! పరమేశ్వరా!దీనబంధో! నాకుమారుఁడాసన్నమరణుఁడై యున్నాఁడు కదా యనుసంతాపభరంబున నిన్నేమైన ననియున్న క్షమింపుము ! భవదీయస్వరూపులగు నీయతిథుల తనియించుటకంటె మామకనందనుని ప్రాణాపాయస్థితి నాకంత యెక్కుడుకాదు ! గోవిందా ! ముకుందా ! అంతయు నీవే ! అందఱిని కాపాడువాఁడవు నీవె ! నీవులేకున్న—నీదయారసదృష్టియే లేకున్న నేనిందుండిమాత్ర మేమొనర్పఁగలను ఇదే ! నీస్వరూపులగు నతిథిదేవతల తనియించుటకై దాస్యవృత్తికైన సమ్మతించి పోవుచున్నదాన ! మాకతిథిసేవాభాగ్యమును చేకూర్పుము ! ఇదే

నీవొసంగిన యీకుమారుని నీకే యప్పగించిపోవుచున్నదాన! సకలచరాచరవస్తుసంచయములారా! సకలాంతరబాహిరపరిమాణులారా! యమవరుణానిలహుతాశనాదిదేవతావిసరములారా! మీరు—సర్వేశ్వరునిచే సృజింపఁబడి, సతతధర్మరక్షణ సేయ నియుక్తులైన మీరు—కేవలధర్మానుపాలనమునకై—ధర్మదీక్షాబద్ధనై యేగుచున్న నేను నాకుమారుని మీకప్పగించి పోవుచున్నదాన! నేనఁటలేవచ్చునంత బాలుని విడిపోవకుఁడు మీరే రక్షింపుఁడు—సర్వేశ్వరా!

శా॥ నీపూజారతి నీజపంబు తపముల్ నీనామసంకీర్తి నీ
రూపధ్యానము చేయుభక్తుని సుయుక్తిన్ నీకు వర్జించినా
నాఁకన్నుల్ దయ బ్రోచెదో? కరిసతిన్ యట్లెంచు నోర్చెదో?
నాపాపం బది యెంతయున్నదియు? కృష్ణా! మాధవా! కావవే!

[నిష్క్రమము - యవనిక పడును]

రెండవరంగము! కరటకశాస్త్రిగృహము

[సరోజిని యొకయాసనముపై నుపవేశించి వీణాతంత్రులం సవరించుచుండును ప్రవేశము దీక్షితులు]

దీక్షి—అక్కయ్యా! నా పండ్లివిషయము మీవెళ్ళ యెన్నడో యొకట తేలదా? ఎప్పుడడిగినా మాబావ కరటకశాస్త్రి, యేదో యొక దొంగసమాధానము చెప్పడమే కాని, మామపచేలముగాను కాంతురు సుందరాంగిని పండ్లిచేసేమాటే యెత్తడు! మాట్లాడడు—ఏం!

[ప్రవేశము! కరటకశాస్త్రి కోపమున]

కరట—ఏమి యీకుచెలునియౌద్ధత్యము! ఏమి వీనిగర్వము! ఆ! నాభావమఱిది యగుదీక్షితునకు తనతనయయందు సుంద

రాత్రి నాసంగడఁట! కానిమ్ము! వీనిగర్వ మణంపకున్న నే కరటకశాస్త్రినా! [సరోజినివైపు వీక్షింప—సరోజిని పాడుట కుపక్రమించును అనుబంధము ౧౫] ప్రేయసీ! సరోజినీ!

సరో —(మాట్లాడక పాడుచుండును)

కర —(చెంతకేగి) సరోజినీ! సరోజినీ!

సరో —(వేరొకవైపు అరుగును)

కర —అళికుంతలా! (ఆమె సమక్షమునకుపోయి) దేవీ!
(సరోజిని మఱియొకవైపునకు తిరుగును)

దీక్షి —మాట్లాడదు! ఈవేళ మాఅక్కగారు మాట్లాడరు!

కర —(సరోజిని సమక్షమునకేతెంచి) ప్రేయసీ! ప్రేయసీ! (ఆమె యింకొకవైపునకు తిరుగ, కరము గ్రహించి) దేవీ! దేవీ!

సరో —అబ్బ! చేయివిడుపుడు! (విడిపించుకొని) మీకరగ్రహణమున కలిగినబాధ నప్పుడప్పుడు జ్ఞాపకముచేయుచునే యుండవలయునా?

కర —ఏమీ! మృదులములైన నాకరములచే—

దీక్షి —ఆహాహా! ఏమిమృదులములు బాబు! పిడకదిమ్మలు!

కర —దేవీ! నేను పిలచుచుండ వినిపించుచున్నదా!

సరో —ఆ వినిపించుచునే యున్నది! నేను షడ్జమస్థాయినిపాడుచుండ తాము సప్తమస్థాన మలంకరించి, వీణాతంత్రులు తెగునట్లఱచుచుండ వినిపింపకపోవుటయెట్లు? [?] నాసంగీతాభ్యాసమున కేమో యభ్యంతరము కల్పించితిరికదా! ఇఁక తమఘనకార్య మేమో యానతిండు! తమపాదదాసి యాలకింప సిద్ధముగ నున్నది!

కర — అబ్బ! ఎందు కీనిందాగర్భితవాక్యములు! చూడు! సంసారాంగనవుకదా! ఎప్పుడును సంగీతాభ్యాసముతో కాలము గడపిన నెట్లు?

సరో — రాలనైన కఱగించుసంగీతమే మీకు రుచింపదా? అయిన నది నిక్కముగ నాయపరాధమే! సంసారాంగన యెప్పుడును యేమిచేయుచుండవలయును? ప్రాతఃకాలమునుండి సాయంకాలమువఱకు బానిసవలె పనిచేయుచుండవలసినదేనా?

కర. — దేవీ! నేనుమాత్రము నీకు వినోదము వలదంటినా?

సరో — వలదన్నమాత్రముననే మానుదానవా! అట్టివాఁడవు మూఢవివాహ మేలచేసికొంటివి? —

కర — బుద్ధిలేక — క్షమింపుము! మఱచితి! మాచిలివా కుచేలునిగర్వము? తనతనయ యగుసుందరాక్షిని మనదీక్షితునకొసంగఁడఁట!

దీక్షి — కోయి! కోయ్! అన్నియు అబద్ధాఁ!

కర — నిక్కము! మీదు మిక్కిలి మనదీక్షితుఁడు మూర్ఖుఁడఁట!

సరో — ఏమీ! ఆబడుగుబాపని కంతగర్వము కలిగెనా! అట్టివాఁడు తనభార్యను వామాక్షి నేల మనయింటికి భిక్షాటనకు పంపవలయు!

కర — ఏమీ! వామాక్షి భిక్షాటనకు వచ్చెనా!

సరో — భిక్షమునకు కాకున్న యేదోదాస్యమొనర్చి ధాన్యము నుకొని పోవుటకు! — వామాక్షీ! వామాక్షీ! [ప్రవేశము! వామాక్షి] (అనుబంధము ౧౬) పని అయినదా?

వామా — అమ్మా! అగుచునే యున్నది!

సరో — ఏమీ! అగుచునేయున్నదా! ఏమో బీదదానివని కనికరించి, దాస్యమనునెపమున నీకింతధాన్య మివ్వనున్న నాయట్టి

యుదారస్వభావకు—నాయట్టి—నాథా! ఏమి! మాటలు రావా!—

కర—ఆ-ఆ—నాయట్టిసాధ్వీశిరోమణికి—నాయట్టియజమానురాలికి-

సరో—నాయట్టిసాధ్వీశిరోమణికి, యజమానురాలికి, 'అగుచునే—యున్నది!' యనియా నీవొసంగుప్రత్యుత్తరము!

వామ—అమ్మా! పనియగుచున్నదంటిని గాక, నే నింకేమియు నన లేదె?

సరో—నీబ్రతుకున కింకొకరిననుటకూడనా! ఎంతగయ్యాళివే! ఏమీ పుణ్య మాలోచించి నీకింత ధర్మముగ ధాన్య మొసంగ నుండ నన్నే యనఁదలఁచితివా! ఔను—కాలమహిమ! నిన్నేల యనవలయు!

వామా—అమ్మా! అజ్ఞానవశమున నిన్నేమైన ననియున్న క్షమింపుము! ఇంట నతిథు లాతిథ్యమునకై వేకరుచుందురు! నేనింటికి తొందరగ పోవలయు—

సరో—ఏమీ! తొందరగ నింటికిపోవలయునా! నేనుమాత్రము నీతో పనిలేక సంభాషించుచున్నానని తలంచితివా! ఇంకను నింత ధాన్యమున్నదే యెవ్వరు విసరవలయు?

వామా—అమ్మా! క్షమింపుము! యింటకుమారుఁ డాసన్నమరణుఁడై యున్నాఁడు! ఇట్టియెడ—

సరో—'ఇట్టియెడ అట్టియెడ?' నీవు పనిచేయకున్న, ధాన్య మూరక వచ్చునా? ఇవి కష్టపడి, శ్రమకోర్చి సంపాదించినధాన్యములు కాని, నీమగనివలె క్రిందపడినవాని నేరికొని తెచ్చినవి కావు నీవడిగినప్పుడెల్ల దాన మొనర్ప!

వామా.—అమ్మా! నేను దానమడుగలేదే! నేనిప్పు డొనర్చిన పనికై, దాస్యమునకై, నాకు రావలసినధాన్య మిమ్మంటిని కాని-

సరో —నీకు రావలసినవా! పని యసంపూర్తిగ నొసర్చి, మాకిబ్బంది కలిగించినందున—తిట్లు? ఏమినాథా!

కర —ఆ - ఔను! కావలసినన్ని తిట్లు!

వామా —అమ్మా! నానాథుఁ డింటికివచ్చు వేళ యైనది—అతిథు లొక చోట యాతిథ్యమునకై వేచియుందురు!

కర —మేము వచించుచుండుట నీకు వినిపించుటలేదా! నీ కీనాడొక గింజయైన యొసంగఁబడదు! 'అతిథులఁట!' తినుటకు మీకే తిండి లేకున్నను 'అతిథులఁట!' మంచిమగఁడు! మంచిభార్య!

వామా —అమ్మా! ఇంట కుమారుఁ డాకలిచే యాపన్నమరణుఁడై యున్నాఁడని వచించి ను, నాకు న్యాయముగ నేనిప్పు డొనర్చిన పనికై రావలసిన ధాన్యమునైన నివ్వకుండుట భావ్యమా!

కర —'భావ్యమా!' శిశుపాలరాజేంద్రుని ప్రధానపురోహితుఁడై మీకు కనికరమున గృహము నొసంగిన కరటకశాస్త్రిగారినే భావ్యమాయని యందువా! ఇంత యహంకారమా! ఇంత గర్వమా! ఒకగింజయుండ యివ్వబడదు పొమ్ము!

వామా —అయ్యా! దుర్బలుఁడై, క్షీణించిన మృత్యుకుంపదలచే పరివేష్టింపఁబడినమానవుని—శిశుపాలరాజేంద్రు నాశ్రయిం చిన మీకే యింతగర్వముండ, యజరామరుఁడై—యనం తుఁడై—సృష్టిస్థితిలయకారకుఁడై -యిట్టిశిశుపాలునంతటివారిని పదివేవుర నిజసంకల్పమాత్రమున సృజించి లయమొనర్పఁ జాలు నాజగదారాధ్యుని, గోవిందుని—ముకుందు నాశ్రయిం చినమాకు గర్వముండు టబ్బురమా! ఏమియును నొసంగవా! నిక్కమా! ఇంట కుమారుఁ డాపన్నమరణుఁడై యున్నాఁ డన్నను, అతిథు లాతిథ్యమునకై వందురుచున్నారని వేడినను,

ప్రార్థించినను మీకు కనికరముకలుగదా ! కానిండు ! ఇంతట లోక మస్తమించునా ? ధర్మము నశించునా ! దీనదయాళుఁడగు నాపుండరీకాక్షుఁడు నేఁడట్టిజగద్రంగమున మాయమయ్యెనా! ఔను ! నిక్కము హేయమగుదాస్యవృత్తికైన సమ్మతించి మిమ్మింతవఱకు వేడుట నాదే యపరాధము సర్వలోకశరణ్యుఁడును సర్వజంతుజాలసంరక్షకుఁడును నగు నాజగదీశ్వరుఁడు, తనరూపమున నేతెంచినయతిథుల సత్కారసత్కృతులకై తానే ప్రసాదింపఁడా ! దృఢభక్తి వేఁడెడుభక్తుల సంతాపమునుదీర్చి యాపరాత్పరుఁడే బ్రోవఁడా ! నాప్రాణేశుఁ డెంత వచించుచున్నను, ఆదృఢవిశ్వాసములేక నేనిం దేతెంచి, నా ప్రార్థనలచే మీకు సంతాపముకలిగించినందునకదా మీనిందావాక్యశూలంబుల భరించుశిక్ష ననుభవించితి ! అమ్మా ! నాకేమియు నొసంగఁజాలనైతినని చింతింపకుము ! నాకేమియు నొసంగకున్నను రేపువచ్చి శేషించినధాన్యమును విసరెద లెమ్ము ! నాకిఁక శలవిమ్ము మీకాదైవము శుభమొసంగుఁగాక ! (పోఁబోవ)

కర.—పొమ్ము ! నీకెవ్వరుదిక్కో చూచెద !

వామా —అయ్యో ! నాకా ! దిక్కా—

సీ ఎండలో మాడి లోకేష్టముల్ సమకూర్చి
నెనయు సరోజిని కేదిదిక్కు ?
పతి చెరసాలలోబడ తదుద్యమమూని
నిలచు నుమాసాధ్వి కేదిదిక్కు !
దండహతులచే రక్తముకార మఱలని
యిల కమలాదేవి కేదిదిక్కు ?

పతిసుతబంధుల బంధింప శాంతిచే
        నెనయు కస్తురిభామ కేదిదిక్కు ?
గీ పతుల పుత్రుల దుర్భరబాధ లెల్ల
గాంచి సత్యంబుకై స్వార్థగరిమవీడు
చంద్రమతి జానకి వీరసతులఁదిక్కు ?
అట్టిశాంతంబు దైవంబు నాకుఁదిక్కు !

[వామాక్షి - నిష్క్రమము]

శ్రీ

భక్తకుచేలనాటకము

తృతీయాంకము.

ప్రథమరంగము - కుచేలునిగృహము

[రాఘవుఁడు పడుండియుండ - ప్రవేశము నారదుఁడు]

(అనుబంధము ౧౨)

నార —(రాఘవుని గాంచుచు—నిట్టూర్పువిడచి) ఆహా ! మరణస్థితి యందున్నను యీబాలకునిముఖభావ మెంత ప్రశాంతమై— గంభీరమై యున్నది? ప్రేమనిండారఁ బిలచు ప్రియజనకునికడ కేగుతనయుని మందహాసభాసురసుందరవదనంబుమాడ్కి, సర్వ జంతుజాలమునకు జనకుఁడగు నాసర్వేశ్వరుని చేరఁబోవుచున్న యీబాలకుని మందహాసమున కేమందును ?

సీ॥ కంజాక్షుభక్తిమై గాంచునే కాని యే
చోద్యవస్తువునైన చూడఁబోడు!
హరినామకీర్తన యట్టె పల్కునెగాని
'బాధ' యంచనియైన పలుకఁబోఁడు !
అరమోడ్చి కనుల నృత్యము సల్పునేగాని
వేడుక నాటల నాడఁబోఁడు !
పలుమారు మాధవు ప్రార్థించునేగాని
కోర్కెల తండ్రిని కోరఁబోఁడు !

గీ. భక్తి నానందపరవశభావమంది
యలరు నేకాని 'హా!' యని గ్లైన ననఁడు!
యడుగఁ డడలఁడు రాఘువుం డౌర! భాగ
వతశిఖామణిగాక తాఁబాలుఁ డగునె?

పరాత్పరా! వాసుదేవా! యిదియు నీలీలానాటకమునందలి యొకవిచిత్రరంగమే యగునా? లేకున్న—? [ప్రవేశము! వామాక్షి]

వామా —

చ. దినమణి యభ్రమధ్యమున తేజరిలెఁ గృహాంగణధాన్యముల్
కనబడ వేమియుఁ దయయు గాంచదు నాపొరుగింటిసాధ్వి పా
వనులతిథుల్ క్షుధార్తులయి వందుచుచుండిరి యింట పుత్రుఁడ
న్ననొ వ్రతినందనుండె! యఖిలావన! యోజగదీశ! కావవే!

మునీంద్రా! అభివాదనములు! నిన్నతల్లనైతము దూరీకరించిన యీహతభాగ్యునిచెంత నుండ వేంచేసియుంటిరా! మీదనూర్ధ్వభావమున నేమందును?

నార —సాధ్వీమణీ! ఊరడిల్లుము లోకమున ధర్మదీక్షాబద్ధులపైననే కదా యాజగదీశ్వరుని పరిపూర్ణకటాక్షములు ప్రసరించును! నీకుమారునిచెంత నెల్లప్పుడును నావాసుదేవమూర్తియే ప్రకాశించుచుండ నీతనయుఁడు హతభాగ్యుఁ డగునా?

వామా —మునీంద్రా! ఈదీనులపై నాగోవిందునికరుణాకటాక్ష మెన్నఁడైన ప్రసరించునా?

రాఘు —(కనులతెఱచి) యించుక లేవ ప్రయత్నించుచు) అమ్మా! అమ్మా! వచ్చితివా! మాగోవిందుని చూచితివా?

వామా —అయ్యో! కుమారా! నాయట్టి నిర్భాగ్యురాలి కావాసుదేవమూర్తి దర్శనమొసంగునా?

రాఘు —అయ్యో! జననీ! నీవు చూడలేదా? యిపుడే మందహాస
మున నా చెంత కరుదెంచి 'కుమారా! ఇక మీ బాధలన్నియు
నచిరకాలమున నేదీర్తు!' నని పచించి యభయహస్తమొసం
గెనే! నీవు చూడలేదా!

నార —(స్వగతము) ఆహా! ఏమి యీ బాలకుని దృఢవిశ్వాసము!
(ప్రకాశము) కుమారా! నీవు కలగాంచితివి కాఁబోలు!
ఇక్కడి కెవ్వరును రాలేదే?

రాఘు —మునీంద్రా! మిమ్ము నేచూడనైతి! క్షమింపుఁడు లేవఁజాల
పరుండియె యభివాదన మొసర్తును అనుగ్రహించి గై
కొనుఁడు తాపసచంద్రమా! మరణమన్న నేమి?

నార —కుమారా! జననమరణములు ప్రాణుల కందును తప్పవు

చ. జననమునుండి దేహానిల [illegible] యవిధంబున వెంట నంటియే
తనరును మృత్యు వెవ్వరికి తప్పదు, జీర్ణము నైనవస్త్ర మొ
ప్పున త్యజియించి క్రొ [illegible] వసనముఁ ధరియించెడిమాడ్కి జీవుఁడున్
తనువు తొలంగి యన్యతను ఆత్వ మెఱుంగుట మృత్యువౌగదా!

రాఘు —అంతయగదా! జననీ! అయిన నాకై యేల శోకింతువు?
ఎఱిఁగియెఱిఁగి నేను చిన్నతనమునుండి యెట్టిపాపము చేయ
లేదనుటకు నీవేసాక్షి! అజ్ఞానవశమున నేనేమైన నొనర్చి
యుంటినా కరుణాసముద్రుఁడగు నాపరాత్పరుఁడు తప్పక
క్షమించును! అట్టిచో, అమ్మా—

వామా —అయ్యో! కుమారా! నన్నేల తల్లి యని సంబోధించెదవు?

ఉ పిల్లల గూటిలో నునిచి ప్రేమచె రెక్కలగప్పి మేతకై
యెల్లెడ సంచరించి తుద కెట్టులో పుల్గు పోలంతి బ్రోచు నీ
తల్లి త్వదీయమృత్యుపరితాపము గాంచియు మిన్నకుండె నం
చుల్లమునందు దూరకు మహా! కడుపాపిని నేను తల్లినే!

రాఘు —అమ్మా! చింతింపకుము! మరణమన్న నిప్పు డంత భయంకరముగ లేదుసుమా! తల్లీ! నాకు బుద్ధివచ్చిన తొలుతటిదినము జ్ఞాపకమున్నదా! లోకబాంధవుండగు నామార్తాండు డస్తమించిన లోకమున నేమియుత్పాతము లుత్పతిల్లునో యని భీతిల్లితి! కాని. రాత్రి చూతుగదా! అసంఖ్యాకములైన నక్షత్రములును, శీతకిరణుండగు నాచంద్రుడును నుదయించి, పవలుకన్న రాత్రియే మేలనిపించవా! సూర్యరశ్మియే యిట్టి మనోహరదృశ్యమును మఱుగుపఱచినదిగ నీజీవితమెట్టి మనోహరదృశ్యముల మఱుగుపఱచుచున్నదో యెవ్వఁడెఱుఁగు?

నార —భళీ! కుమారా! సాధ్వీమణీ! అబాలునిమాటల వింటివికదా! 'జాతస్య మరణంధ్రువం' యనుట వినవా! అదియుగాక-

మ తరుణీ! బాలుఁ డెవండు? నీవెవరు? గోత్రజ్ఞ వంశ మీనుతుం
డరయన్ నీఁడు భవాంతరంబులనుతుల్యా ప్పుట్టి యెవ్వారికిన్?
మఱిపుట్టన్ చనుచున్నవాఁడో? యిది యుమాయామోహబాధంబు గో
వ్వారి కెవ్వారలు లేరు! ఆత్మ యొకఁడే ప్రాజ్ఞాపు సాధ్వీమణీ!

నాకింక శలవొసంగుము! నా నాడును నాడునిచట నేగవలసియున్నది! మఱల శీఘ్రకాలమున నేతును! నకును సుమ్ము నీడిపోవ కాల్లాడకున్నవి! పరాత్పరా!

సీ కలనైన రిత్తవాక్కులనైన శ్రీహరి!
యనుచు నీకీర్తన నాడువాఁడు!
అన్నంబు వసనంబు నమలమౌ శయనంబు
కాన్నకున్నను తృప్తిఁ గాంచువాఁడు!
ఆకసంబున నీదు నమలమంగళరూప
మును గాంచి యానంద మొనయువాఁడు!

అనయంబు నీపదధ్యానైకనిష్టచే
కనులబాష్పజలంబు గ్రాలువాఁడు
గీ॥ పరమభాగవతకుచేలభద్రసుతుఁడు
ఆర్తుఁడ శరణ్యుఁడ గతికుఁ డైనవాఁడు
ఆకట కృశించి మడయుశే యక్కటకట
విధికృతంబొ? నీలీలయొ? వేదవేద్య!

[నారద నిష్క్రమము]

రాఘు — అమ్మా! మునీంద్రుఁడు వెడలెనా? ఏదీ నీకరము నిట్లిమ్ము. నేనొకటి ప్రార్థింతును ఇచ్చెదవా!

వామా — అయ్యో! తనయా! ఈహతభాగ్యురాలి కట్టియదృష్టము సైతమున్నదా!

రాఘు — ఏమియు లేదు! జననీ! నీకు నేను చెప్పువాఁడనా! అయినను, కన్నకుమారుని కాహారమిడ లేక మృత్యువున కర్పించెనని నాజనకునిపై కనలకుము! ఒకరిపురాకృతకర్మానుభవమును మఱియొకరు తప్పింతురా యనినైన యూరటనందుము! నాతమ్ముల నూరడింపుము! నన్ను మఱచిపొమ్ము! కాదు కాదు. ఎపుడైన స్మరింపుము. నన్నిఁక పదలుము మాటాడఁజాల అతిథులు - భోజనము - దారి - (కనులుమూయును)

వామా — ఔరా! దుర్భరవేదనాయాతమృత్యుముఖముననున్నను యీపసిపాప ధర్మాచరణమునం దెట్టి యాపక్తిని ప్రకటించుచున్నాఁడు ఔను! నిక్కము! లోకమున ధర్మముతప్ప తనయులు, బాంధవులును వెంటవత్తురా! నే నీపుత్రవ్యామోహమున మునింగి నాధర్మమును మాను టెంతయు నసమంజసము! అతిథులు వచ్చువేళయైనది! పరమపురుషా! నారాయణా!

శా॥ ఇంటన్ లేదొకగింజయైన యతిథుల్ హ్రాచ్ఛిమనున్నారు హే
యింటన్ చిక్కదు ధన్యమింక మనుజున్ శ్రీశుండు గోవిందుడే
వెంటన్ బాయక బ్రోచు రేడు కరుణన్ వీక్షించునో? లేక ము
క్కంటిన్ బోలుచు ధార్తసాధువుల కృధాకాలాగ్ని కర్పించునో!

పరమేశ్వరా! యథేచ్ఛముగ పర్జన్య నాశింపక, తమంతట తాము వృద్ధిగాంచు నరణ్య నీవారసస్యములైన మాం కనాం పోషింపవా! లోకోపకారార్థమై జగతి నుద్భవించి, సర్వాతపంబుల సహించి, ఫలభారవినమ్రములైన రసాలాదితరువులైన మాయందు దీనాం డాదరమువహింపవా!

రాఘు —అమ్మా—తల్లి—

వామా —(కుమారుని చెంతకు వచ్చి) అక్కటకటా! కుమారా! క్షణ క్షణమునకును ప్రాణత్రాణమును గూర్చి విముక్తుడగుచున్నావా! దుర్భరమహావేదన ననుభవించుచుంటివిగదా నిన్నిట్టి వేదనపా లొనరించిన యీ నిర్భాగ్యురాలి నొక్కమాటయైన నాడితివా! తుద కిట్టి 'బాధ' యంచనైన వచించితివా! నీ కామాసము కలిగింపనొల్లక మందహాసమును సంతయు సైతు! నీకా యిట్టి దుర్దశావస్థ! నీకా యిట్టి ఘోరవేదనానుభవము! దైవమా! యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టులమని భగవద్భక్తిచే కాలము గడుపుదమన్నను, మాకట్టిప్రాప్తమైన కలుగనివ్వవా? అక్కటకటా! లోకమున దారిద్ర్యమునకన్న వేరుదుఃఖము లేదనుటకు మా యనుభవమే సాక్షి! [లోన - జయనందనందన! యని] ఆహా! యిదియేమి! మతిల వ్యామోహమున మునుంగుచున్నాను నందనందనా! గోవిందా! కరుణింపుము! సకలధర్మ సత్కారభాగ్యమును పోగొట్టకుము! నాకిప్పుడు ప్రాణాపాయమే గూర్తువేని యతిథుల భోజనము మునిగోవ అన్నైన కాపాడుము!

[ప్రవేశము ! సాధువులు]

1 సాధు.—ఏమమ్మా ! యిదియా మీయతిథిపూజ! ఆకలిచే మాఁడుచున్న యతిథుల మాటాడింపక మీపనులను మీరొనర్చుకొనుచున్నారా !

వామా—మహాత్ములారా! యించుక శాంతింపుఁడు! నానాథుఁడు వచ్చువేళ యైనది !

2 సాధు—ఇఁక క్షణమైన శాంతింపము! ఆతిథ్య మిచ్చెదవా లేదా!

1 సాధు— అంతగతిలేనివారు మమ్మేల భోజనమున కామంత్రణ మొనర్చితిరి!

2 సాధు—తినుటకు మీకే తిండిలేకున్నను మాకీ బింకమేల? ఏమి? ఆతిథ్యమిచ్చెదవా! శాప మియ్యవలయునా !

వామా—మహాత్ములారా! మాపైననా శాపము!—

మ దురితాత్ముల్ దొసగుల్ ఘటింప తపసుల్ దోస్సారముల్ లేమి భీ
కరశాపాగ్ని నణంప ధర్మమగు వీరల్ దీనపై నల్గగా
కరుణాదూరత కాదె సత్ఫలితశాఖాక్రాంతనమ్రాభవ
త్తరుషండం బని గొడ్డటుల్ దునుము చందంబౌను కాదే ధరన్!

1 సాధు—ఇంకను జాగుసేయుచున్నావా! ఇదే గైకొమ్ము శాపము!

[ప్రవేశము ! కుచేలుఁడు ! శీఘ్రయానమున - ధాన్యపుమూట నొకపేటికపై నుంచి]

కుచే—మహాత్ములారా ! శాంతింపుఁడు! శాంతింపుఁడు! కోపమును సంహారింపుఁడు! వామా రమ్ము (మోకరించి) సాధువులారా! ఇంతకాల మెట్లో యోపికపట్టి సైచితిరి! ఇంక యొకఘటిక కాలముమాత్రము సహించితిరా! ఆవాసుదేవుఁడే మీకు సముచితాతిథ్యము నొసంగుభాగ్యమును మాకు చేకూర్పఁగలఁడు!

1 సాధు — వలదయ్యా! మీయాతిథ్యము! పాపము మీకే బుబుక్షువు లేనప్పుడు!

కుచే — అనుగ్రహింపుఁడు! ఈదరిద్రభక్తుఁడొసంగు సభక్తిక గంగాజలమునేని పరమాదరణమున గ్రహించి నను ధన్యునిచేయ వేడువాఁడ!

2 సాధు — అట్లేకానిమ్ము!

రాఘు — దాహము — దాహము — బాధ

1 సాధు — అదిగో! యీట మూర్ఛిల్లుచున్నఁ — మేము [illegible] జాలము! ఏది ఆతిథ్యము!

కుచే — ఇంచుక శాంతింపుఁడు! (పిల్లలనిచుట్టి చేరి) ప్రియసీ! ఏమి యీయుత్పాతము? కుమారా! రాఘువా! ఎందుకు తండ్రి బాధపెట్టుచున్నాఁడవు?

రాఘు — జనకా! నాలుక — శోషిల్లుచున్నది [illegible] — యిక్కు — జపింపజాల అలఘులు - భోజనము —

కుచే — అక్కటకటా! కుమారా! శ్రీకృష్ణుఁడు నిన్నిట్లు చావ నియోగించెనా! తల్లి [illegible]! హా మిత్ర ధ్యానము —

1 సాధు — ఛీ! ఛీ! బ్రాహ్మణా! ఛీ! [illegible] ఋషిమాటలచే మమ్ము వంచించి చంపఁదలఁచుచున్నావా?

కుచే — సాధుపుంగవులారా! శాంతింపుఁడు నా కుమారుఁడు చావనున్నాఁడు—

2 సాధు — నీకుమారునితో మేమును చావవలయునా! ఏదీ! భక్ష్య!

కుచే — దేవీ! అదే ఆ పటికిలో నేఁదెచ్చిన సేరుంబావు ధాన్యపు మూటయున్నది! దానిని గైకొని, వచనమొనర్చి యతిథిదేవతల తనియింపఁజేయుము!

వామా.—అక్కటకటా! మరణశయ్యపైనున్న నిజనందనుని కింత యోగిర మివ్వఁజాలకున్నను చెంతనుపవేశించుటకైన నోచ లేదా? నాథా! వెడలుటకు కాళ్లాడకున్నవి

కుచే —ధర్మసహాయినీ! నీపుత్రవ్యామోహముచే నావాసుదేవుని మఱతువా!

వామా —(లేచి) నాథా! ఆపిడికెడుధాన్యము పీరికి చాలినంతయో గిర మివ్వఁజాలునా?

కుచే —నేనేమొనర్తును! దేవీ! తొలుతనే సేకరించితెచ్చినధాన్య ముల నావాసుదేవమూర్తియే స్వయముగ నాహస్తమునుండి గ్రహించెను క్రిందపడినవానినిమాత్రము యేఱికొనితెచ్చితిని.

వామా —(పోయిచూడ మూట మాయమగును) నాథా! యిందెట్టి మూటయును లేదే!

కుచే —ఏమీ! ఏమీ! ఏమూటయు లేదా!—

వామా —ఇందెట్టిమూటయును లేదే!

కుచే —అక్కటకటా! అదియు మాయమయ్యెనా! పరమపురుషా! శ్రీనివాసా! సకలబ్రహ్మాండములసృజించి క్షణమాత్రమున లయ మొనర్పఁజాలు నీ కిచిఱుతమూటను మాయమొనర్చుటనఁగ నెంత? అనంతా! నీయనంతమహిమచే నీపాదభక్తుని హింసింప సాగితివా!

మ పరిశోధింప ధ్రువుండ కాను కలఁక బ్రహ్లాదుఁడే కాను సం
స్మరణన్ జూడ గజాధిపుండ నిటు నేకాన్తాత్మసంశుద్ధివే
పరికింపన్ బలి కాను దీనుఁడను నేఁ ద్వేషించకా! హింసలన్
పరిశోధింపఁగ నెంతవాఁడ! కరుణన్ పాలింపవే యీశ్వరా!

1 సాధు —ఓరి! వంచకా మాయచేయుచున్నావా! ఏదీ భిక్ష!

కుచే —మహాత్ములారా! క్షమింపుఁడు—శాంతింపుఁడు—

రాఘు — జనకా — దాహము — తాపము —

కుచే — (చెంతకేగి) అక్కటకటా! కుమారా! యిహలోకమును బాసిపోవుచున్నాఁడవా! సుకుమారా! నేడు మాకు లేక పోతివా! అయ్యో! తనయా! నీయట్టిసుగుణాకరంబమునకు పదియుమూడు సంవత్సరములకన్న నెక్కువ యాయువు లిఖింపక పోవుట కా బ్రహ్మను నేనే యపచారమొనర్చితిని! తనయా! ఏమాటల వ్యవసారనాడితివి? యేయేభోగభాగ్యము లను భవించితివని మమ్ము విడిపోవుచున్నావు! అయ్యో! పరమ నిర్భాగ్యుఁడగు నాను జనించినతరువాత నీకిట్టిఘోరదుర్మరణా వస్థ—

2 సాధు — భిక్షు! భిక్షు! ప్రాణముపోవుచున్నది

కుచే — సాధువుల చెంత కేగును)

రాఘు — జనకా — రావే — వేదన —

కుచే. — (కుమారుని చెంత కేతెంచును)

1 సాధు — ఇదె మే మురిపోసుకొని చచ్చెదము! భిక్షు!

కుచే — (సాధువుల చెంత మోకరించి) సాధుపుంగవులారా! నాకుమారుఁడు —

2 సాధు — తెల్లవారగనే సిరిచ్చుట ద పురమైతిమయ్యా! భిక్షునిచ్చెదవా! లేక చావవలయునా!

రాఘు — వేదన — జనకా — వేదన —

కుచే. — (కుమారుని చెంత కేగుచుండ)

1 సాధు — భిక్షు! కుచేలా! భిక్షు! కుచేలా!

కుచే — (వారి చెంతకువచ్చి) మహాత్ములారా!

రాఘు — జనకా! —

కుచే — (కుమారుని చెంతకువచ్చుచు) తనయా!

సాధు — కుచేలా!

కుచే. — (నిశ్చేష్టితుఁడై మధ్యబడును)

రాఘు — ఒక్క — క్షణము — నా చెంత నుపవేశింపఁజాలవా?

కుచే — చాలఁడు! చాలఁడు!! ఉపవేశింపఁజాలఁడు తనయా! వీఁడు నీజనకుఁడైనను, కనులార నీసంతాపమును చూచుచుండియు నేమియు చేయఁజాలకున్నాఁడు! మరణవేళ నొకక్షణమైన నీ చెంత నుపవేశించుటకైన నోచకున్నాఁడు. అవిచ్ఛిన్నముగ స్రవించుకన్నీటిధారల తుడుచుకొనుటకైనను నసమర్థుఁడై యున్నాఁడు! వీనిని తండ్రి యని సంబోధింపకుము! వీఁడు నీకు తండ్రి కాఁడు! నీదౌర్భాగ్యవశమున పదియుమూడవ యేటనే నీకు ఘోరహింసారూపమరణమును చేకూర్పజనించిన కరినరక్తుఁడు! పశ్చాత్తాపహీనుఁడు — క్రూరకర్ముఁడు! తనయా! సత్యస్వరూపియు, సకలజగదభిరాముఁడును నగు నానర్వేశ్వరుని ధ్యానింపుము! స్మరింపుము ఆవాసుదేవుఁడే నీకు తండ్రి ఆవాసుదేవుఁడే నీకు తల్లి మమ్ముల మఱచి పోమ్ము ఆగోవిందుఁడే నీకు దిక్కు?

1 సాధు — ఏమయ్యా! కుచేలా! నీయెడ్వనా మాకేమైన నున్నదా? మా కెవ్వరు దిక్కు!

కుచే. — ఆసర్వేశ్వరుఁడు! మీకు — నాకు — సర్వప్రపంచమునకును! శేషశయనా! జగదీశా! సచ్చిదానందమయుఁడవై సత్కల్యాణ స్వరూపివైన నీయందిట్టికష్టవేదనహింసాగుణ మెట్లలవడియె! అదియు నాగ్రహాచారముననా? నీవెన్నికష్టపరితాపసంవేదనల నీదాసునిముంచినను, ఆకష్టపరిచ్యుతికి మార్గమైన నీవు చూపకున్న మఱియింకెవరు చూపువారు! మున్ను కరిరాజుఁ బ్రోచునాఁడు ఘనతరహిమానీశీతల మధుమధురదారాసారకరు

ణారసమున ప్రకటింపవా? నిన్నెందును బాయనినిత్యాన పాయని—నిన్నే యధిగమించినజానకికి దురంత్యములగు దుర్భరదుఃఖకల్లోలముల చేకూర్చితివు, యాదే— మాతాపునందే--యాక్షణమునందే తద్దుఃఖనివారణ, తత్సంతాపోపశమన మార్గముల నీవే చూపవా! నాయందుమాత్ర మేల యిట్టి విషమపరీక్షఁ బూనితివి! వాసుదేవా! నేను నీయందు, నీవాము భాగమందు, నీవక్షస్థలమునుగా లేనని మా నామమాత్ర మిట్టి విషమపరీక్ష చేకూర్చితివి! నేను నీవక్షస్థలమునందుమాత్రము గాక, నీయందంతటను, నీవు నాయందును నుండము! కరాత్మరా! నిజగర్భసంజాతు లాకలిచే మాడుచున్నను నదివారి పురాకృతకర్మ యని సహించితి! ప్రస్తృతము మరణశయ్యపై నున్న నాకులశేఖరుఁడగు రాఘవుని 'నీ యిచ్చవచ్చినట్లు చావు పొమ్మ'ని యావల పారవైచితిని! కాని—యతిథులు—నాచే నారాధ్యులైన నిస్వరూపులగు నతిథు లాకలిచే మండి మడయుచుండుట కనులారచూచి యెట్లు సహింపఁగలను! కేశవా! నీవిట్లొనర్చిన ధర్మము నేఁడత్తి జగత్ప్రళయము కాదా! కానిమ్ము! ప్రియసీ! పొమ్ము! నేను నివార్థ ధాన్యపు మూట నుంచినతావునకు బొమ్ము, ఆసర్వేశ్వరధ్యానమున నందు వెదకుము! ఆధాన్య మగ్గైన నిడిగియుండవలయు! లేకున్న—ఆసర్వేశ్వరుఁడైన యతిథులపూజకై—యందు ప్రసాదించియుండవలయు! లేకున్న నేఁడు దైవమే లేఁడను కొనుము! పొమ్ము!

వామా—(పోయి చూచి—సంతసమున) లభించినది లభించినది! నాథా! అందఱిభోజనమునకును చాలినంత ధాన్యము లభించినది! నాథా! యిందు కొంత జావకాచి రాఘవునికంఠమున

కుపహారము కల్పింతునా ? పోవుచున్న ప్రాణములు తిరిగివచ్చు నేమో !—

కుచే —వలదు ! వలదు దేవీ! అవి మనస్వత్వములు కావు ! వానినుప యోగింప మన కట్టి యర్హతయు లేదు ! అవి యతిథులభోజన మునకై యాసర్వేశ్వరుఁడు ప్రసాదించినవి తొలుత వానిని పచన మొనర్చి యతిథిదేవతల తనియింపుము మన రాఘవుఁడు బ్రతికియుండుటయే యాముకుందునియభీష్టమైన—అతిథుల భోజనానంతరమున—నేనైన మిగిలిన—రాఘవునివిషయమై యోచింతు మఁటలెమ్ము !

వామా —పరిపూర్ణ జగత్ప్రాణసమీరదేవా ! సకలప్రాణావనవైవ స్వతయమధర్మ రాజా ! దీనవై—ధర్మాచరణబద్ధనై యేగుచు వేడు నీదీనురాలి మొఱాలించి నేవచ్చుఁ అ కబాలుని వీడిపోవ కుఁడు !

[పోఁబోఁ—ప్రవేశము - యెదుటనుండి కరటకశాస్త్రి]

కరట —ఆ—ఆ - పాపనీ ! నిలుము ! నిలుము ! ఎవరితాతముల్లె యని యాధాన్యమును స్వీకరించితివి ? నా పేటికయందలి ధాన్య మును దొంగలించితివా ? ఇంకను యాపేటికయందలి వస్త్ర భూషణాదుల నేమిచేసితివి ? ఓరీపిచండిలా ! ఓరీ! దీక్షితా ! ఎవరచ్చట ? పలుకరేమి ? చౌర్యము—చౌర్యము ! పొందు ? రాజభటులను పిలచుకొనిరండు !

1 సాధు —ఏమీ ! చౌర్య మొనర్చి, తచ్చౌర్యసమార్జితతండులము లచే మాకోగిరమిచ్చెదవా ! దురాత్మా ! గైకొమ్ము శాపోదక ములు !

కుచే — శాంతింపుఁడు వహాత్ములారా! ఇంచుక శాంతింపుఁడు బ్రాహ్మణోత్తమా! మీరే యీమాటలాడితిరా? నిక్కమా? ఆవాసుదేవుఁడే మీకీబుద్ధి నొసంగెనా?

కర — ఏమీ! చౌర్యమొనర్పకున్న నీవు తెచ్చినధాన్యములే యింత వృద్ధి నందెనని తలఁచితివా!

కుచే — కానిమ్ము! ద్విజసత్తమా! అది మీయపరాధముకాదు గ్రహచారసమయమున సునిశ్చలహేమచ్ఛత్రములన్నియు నొక్కపెట్టున నయోమయభీకరాశనిధారాపంజరములై శిరమున వర్షించుకాదే!

రాఘు — దాహము — వేదన — తాపము

కర — ఆ - ఆ! ఎక్కడి దామూల్గుధ్వని! అదే నీకుమారుఁడు ప్రాణములు పోవక తల్లడిల్లుచున్నాఁడు మీయట్టి నిర్భాగ్యుల కొఱకై యీగృహము నిర్మింపఁబడలేదు? ఛీ - ఛీ — లెమ్ము మాయింటియందు దిట్టియముగ శవము పొంగినూడరాదు వెడలుఁడు వేగమే! ఎంతయో ధనము వెచ్చించి నిర్మింపఁబడిన దీభవనము!

వామా — స్వామీ! యీదినముమాత్రము క్షమింపుఁడు రేపు తమ యానతి నొప్పున యావాసుదేవుఁ డనుగ్రహించినతావునకు పోయెదము! కుమారుఁ డాసన్నమరణుఁడై యున్నాఁడు అతిథులాకలిచే మాడుచున్నారు ఇట్టియెడ—

కర — ఇట్టియెడ — అట్టియెడ! నీకుమారున కై యింటనున్న వారందఱును చావవలయునా? ఏమి రాజాధిరాజకుమారుఁడా నీ కొడుకు? ఈదినవ నక్షత్రము మంచిది కాదు కొడుకు మరణశయ్యపై నున్నాఁడఁట! మరణశయ్యపై నున్న నేమి? సాక్షి

కుచే — వెడలెద! యిప్పుడే వెడలెద — అతిసంతోషమున వెడలెద! బ్రాహ్మణోత్తమా! మృత్యుముఖముననున్న కుమారునితో — 'ఆకలి ఆకలి' యని యాక్రందనముసేయు పసిపాపలతో — అతిథులతో — యీ ప్రచండాతపమున — యెచ్చటికో — యా వాసుదేవుఁ డనుగ్రహించిన యేతావునకో — యెట్లో — నాగతి కొలంది వెడలెద! దాని కొంతయు చింతింపను కాని, సోదరా! నీవే యీమాటలాడితివా! ఆవాసుదేవుఁడే నీకీబుద్ధి నొసంగెనా! కానిమ్ము —

కర — వాసుదేవుఁ డెవరు! ఇది శిశుపాలరాజేంద్రుని ప్రధానపురోహితుఁ డగు కిరటకశాస్త్రి యాజ్ఞ!

వామా — ఆపన్న శరణ్యా! —

కుచే — దేవీ! ఆ బ్రాహ్మణోత్తము నేల వేడికొందువు? మృత్యుముఖముననున్న కుమారుని మరణవేదనావాక్యము లొకను వీనుల ప్రతిధ్వనించుచుండ క్షణక్షణమునకును తేజము బాయుచు దుర్భరమరణబాధ ననుభవించుచున్నను మందహాసము బాయని తనయుని మోము కనులకు ప్రత్యక్షముగ గోచరించుచుండ, మృత్యుదేవతాసాన్నిధ్యమున పవిత్రమైన యీపుణ్యస్థానమున నిలచియు, కరుణావహింపకున్న యిప్పారుని నీకరుణావాక్యములుమాత్రము కరుణావహింపఁజేయఁగలవా! లెమ్ము! మన పసిపాపలతో డ్తెమ్ము నేను రాఘవుని కాదు — అచిరకాలముననే కానున్న రాఘవునికళేబరము నెత్తుకొనియెద! రమ్ము —

వామా — నాథా! ఎచ్చటికి?

కుచే. — ఆవాసుదేవుఁ డనుగ్రహించినతావునకు

వామా — నాథా! యీ ప్రచండాతపమున — యీ పసిపాపలతో —

కుచే — ఖేలా! మరణించువానికి భవ్యతరమందిరములే కావలయునా!

కుచే — వెడలెద! యిప్పుడే వెడలెద — అతిసంతోషమున వెడలెద!
బ్రాహ్మణోత్తమా! మృత్యుముఖముననున్న కుమారునితో —
'ఆకలి ఆకలి' యని యాక్రందనము సేయు పసిపాపలతో —
అతిథులతో — యీ ప్రచండాతపమున — యిచ్చటికో — యా
వాసుదేవుఁడనుగ్రహించిన యేకాలమునకో — యెట్లో — నాగతి
కొలంది వెడలెద! దాని కాంతయు చింతింపను కాని,
సోదరా! నీవే యీమాటలాడితివా! ఆవాసుదేవుఁడే నీ బుద్ధి
నొసంగెనా! కానిమ్ము —

కర — వాసుదేవుఁ డెవఁడు! ఇది శిశుపాలరాజప్రతినిధిప్రధానపురో
హితుఁడగు కరటకశాస్త్రి యాజ్ఞ!

వామా — ఆపన్నశరణ్యా! —

కుచే — దేవీ! ఆ బ్రాహ్మణోత్తముని నే వెడలింతునా? మృత్యుముఖ
ముననున్న కుమారుని మరణవేదనావాక్యము లింకను చెవుల
ప్రతిధ్వనించుచుండ శోకాకులమనస్కుఁడు తేజము బాయుచు
దుర్భరమరణబాధ ననుభవించుచున్నను గాఢపాశమును బాయని
తనయునిమోము కనులకు ప్రత్యక్షముగ గోచరించుచుండ,
మృత్యువదనాసన్నిధ్యమున పవిత్రమైన యీ పుణ్యస్థానమున
నిలచియు, పెఱపోలికలున్న యిప్పాపని సీతారామవాక్య
ములుమంత్రము నుచ్చరింపక యేల యుందు! లెమ్ము! మన
పసిపాపలతో దెమ్ము నేను రాఘవుని కడకు — అచిరకాలము
ననే కానున్న రాఘవునికి కేవలము నెత్తుకొనిపోక! రమ్ము —

వామా — నాథా! ఎచ్చటికి?

కుచే — ఆవాసుదేవుఁ డనుగ్రహించిన కాలమునకు

వామా — నాథా! యీ ప్రచండాతపమున — యీ పసిపాపలతో —

కుచే — వెఱ్ఱీ! మరణించువానికి భవ్యతపమంచిదినములే కావలయునా?

రాఘు — జనకా! గోవిందా — రావే —

కుచే — కుమారా! రమ్ము! యిదే నీజనకుఁడు నిన్నా గోవిందునకే యర్పించుచున్నాఁడు నాభుజసీమనుంచియే నిన్నా మృత్యుదేవత కర్పించెద! ప్రేయసీ! పసిపాపలతో డ్డెమ్ము రాఘవుఁ డింకను నున్నాఁడు కుమారా! నిన్నింతవఱకు పాలించి పెంచినకరము లిప్పుడు కడసారి నోట నీకింత నీరిచ్చుటకైనను యసమర్థములై యున్నవే యని నను దూరకుము నీదుర్భరమరణవేదనకు తోడు తండ్రినైన నేను, ప్రచండతరమగుమందు నొండనిచ్చి విధాతయిడిన యాయుఃకాలమున్నైన సంపూర్ణముగ మన నివ్వక నీకు ఘోరహింసారూపమగు నకాల మరణమును చేకూర్చుటయ నీకు నేనొనర్చెడి యుపచారమని నను దూరకుము కనలకుము! తనయా! భగవద్భక్తి పారవశ్యనిమీలితనయనేందీవరమై, సదాసముచ్చరద్గోవింద ముచికుందవరప్రసాదాదిపావననామపరిపూతమై, వాసుదేవ మూర్తి దర్శనసంజాతానందబాష్పపూరితకపోలమైన నీవదనాబ్జము నొక్కతూరియైన కనులార గాంచనైతి! నిన్నిపుడు యమసదనమున కంపి వనములకో — నెచ్చోటికో పోవు చున్నాను తనయా! నీవును నన్ను విడిపోవుచున్నాఁడవు నేనును నిన్ను వీడిపోవుచున్నాఁడ మనయిరువురికిని సాంతు గుతమై — యుభయదుస్తరశోకసముత్కృష్టగు — విలపించు నీతల్లి నాతో కలసి నిన్ను చేరఁగలదు లెమ్ము దేవీ! యిదే మరణోన్ముఖమై, మరణవికారాకారమైన నీతనయునిమోమొకతూరి కన్నులార పరికింపుము మఱల చూడఁజాలవుసుమా! నోరార 'రాఘవా!' యని పిలువుము — వలదు వలదు కన్నీరుకార్ప కుము రోదింపకుము! నీవింతపఱగు వీని నేహస్తములపాలించి పెంచితివో వానిచేతనే మృత్యువున కందిమ్ము! నేఁడు మన పాల రాఘవుఁడు లేఁడనుకొమ్ము! నేఁడు నిక్కముగ మన

ప్రపంచమున జీవరాసుల కన్నిటికిని మానవనిర్మితగృహములే కలవా ?

సీ చిలుకలు కోయిలల్ ఫలముల మెసవుచు
ఏనీడ యలరి వసించుచుండు
మండుటెండను మాడు పాంథు లేనీడలో
విశ్రాంతి గని వంత వీడుచుండ్రు
కట్టనిగృహములై కడుబీదసాదల
కేనీడ యాశ్రయ మిచ్చుచుండు
తపసిపాపలనుంచి తల్లు లుయ్యేల లూప
ఏనీడ హరి సృజియించినాఁడు
గీ దైవనిర్మితమౌ గళితఖలపీడ
సుఖము లిడుప్రోడ యనదలశుభము జాడ
ఫలము లిడు రేడ మునివాడ పులుఁగునీడ
చెట్టు నీడయే శరణంబు చెలువ ! మనకు !

1 సాధు — ఓరీ ! మాగతియేమి ? మేమిట్లే చావవలసినదేనా ?

కుచే — కాదు — కాదు సాధువులారా ! రాఘవునికిదక్క మా యందఱికింరములను నింకను ప్రాణములు బాయలేదె ? నే నెందున్న — నదియే నాగృహముగ భావించి — నను ధన్యుని చేయుఁడు !

2 సాధు — అది కాదయ్యా —

వామా — మహాత్ములారా !

ఉ మానస మీపదాంబుజసమర్చనయందున నిల్చె దైవమా
మానెను తోడ్పడంగ మిము మానక పూర్వపుకర్మ యీడ్చె యెం
తైన చనంగనయ్యె ద్విజు నానతి నాత్మజుఁ డంతమొందె నో
దీనశరణ్యులార ! వినుతింతెద నింకను నేపు సైపరే !

పాల నా రాఘవుఁడు లేఁడనుకొమ్ము. (రాఘవు నెత్తుకొని—
పోవుచు—వెంట వామాక్షి వచ్చుచుండ)

సి ఏవేళ శ్రీధవు హృచ్ఛిమ ధ్యానించు
కతన నిన్ను కనులారఁ గాంచనైతి!
ఘనభక్తి చనువుమై నను చేరకుండుట
యింపార నిను కౌగలింపనైతి
ఫలపుష్పనీవారముల కేనుఁబోవ సి
శ్రీకృష్ణగాన మాలింపనైతి
ఫలమొ జలమొ కడుపార నీకిచ్చి నే
నొకనాఁడు సంతసం బొందనైతి
గీ ప్రేమ 'రాఘవా!' యని నిన్ను పిలువనైతి
చెలఁగి భుజసీమనుంచి నిన్ను చేతులార
నన్నుమిడలేక యమునింటి కనుపనైతి!
చాల కులశేఖరుని నిన్ను గోలుపోతి!

[పోఁబోప - ప్రవేశ మెదుటనుండి రాజభటులు]

1 రాజ—ఓరి! నిలుము! నిలుము రాజాజ్ఞచే నిను చౌర్యము
నకై బంధించుచున్నాము

2 రాజ—ఓరి! ఆశపము నందు పారవై చిరమ్ము నీ చేతులకు సంకె
లలు తగిలింపవలయు (బంధించును)

కర—ఓసీ! నీవిందేల నిలచితివి? పొమ్ము నీపతితో—

1 సాధు—ఓరీ! మాగతియేమి? యిదే మమ్ములవధించి మాశవము
లపై నడచి నీయిచ్చవచ్చినచోటికిపొమ్ము—(యిరువురిమధ్య
పడుండి)

వామా—హా! నాథా! మీకా యీకారాగారబంధములు (మీఁద
వ్రాలును)

పాల నా రాఘవుఁడు లేఁడనుకొమ్ము. (రాఘవు నెత్తుకొని—
పోవుచు—వెంట వామాక్షి వచ్చుచుండ)

సీ ఏవేళ శ్రీధవు హృచ్ఛిమ ధ్యానించు
కతన నిన్ కనులారఁ గాంచనైతి!
ఘనభక్తి చనువుమై నను చేరకుండుట
యింపార నిను కౌగలింపనైతి
ఫలపుష్పనీవారముల కేనుఁబోవ నీ
శ్రీకృష్ణగాన మాలింపనైతి
ఫలమొ జలమొ కడుపార నీకిచ్చి నే
నొకనాఁడు సంతసం బొందనైతి
గీ ప్రేమ 'రాఘవా!' యని నిన్ను పిలువనైతి
చెలఁగి భుజసీమనుంచి నిన్ చేతులార
నన్నమిడలేక యమునింటి కనుపనైతి!
చాల కులశేఖరుని నిన్ను గోలుపోతి!

[పోఁబోవ - ప్రవేశ మెదుటనుండి రాజభటులు]

1 రాజ—ఓరీ! నిలుము! నిలుము రాజాజ్ఞచే నిను చౌర్యము నకై బంధించుచున్నాము

2 రాజ—ఓరీ! ఆశవము నందు పారవైచిరమ్ము నీచేతులకు సంకెలలు తగిలింపవలయు (బంధించును)

కర—ఓసీ! నీవిందేల నిలచితివి ? పొమ్ము నీపతితో—

1 సాధు—ఓరీ! మాగతియేమి ? యిదే మమ్ములవధించి మాశవములపై నడచి నీయిచ్చవచ్చినచోటికిపొమ్ము—(యిరువురిమధ్యపడుండి)

వామా—హా! నాథా! మీకా యీకారాగారబంధములు (మీఁద వ్రాలును)

యుధా! హే ఆయుధానీకనిరాయోధనిర్బాధసుబోధసాధుజనసమారాధనసచ్చిదానందమయవిగ్రహా! హే విగ్రహాకాంక్షాసంక్షుభిత హిరణ్యాక్షవిపక్షవక్షోవిక్షోభసమాయత్తనిజదంష్ట్రాకరాళమహాపోత్రి పవిత్రరూపా! హేరూపానుసంధానసనకసనందనకర్మందిబృందహృదిందీవరసుందరమందిరామంధరాచలమంథానవహానచణ మహోగ్రతుంగనిజాంగపరిసర్పితపయోనిధానా! హేనిధాననిజప్రణవనినాదవినోదఘనానంద శ్రుతిబృందమరందబిందుసందోహశతానంద విందన్నాభీకమలా! కమలానాథా! నీవుండుటయే నిక్కువమైన—నిజమాయామేయకల్పిత ప్రపంచమున నీయతిథులసత్కారసత్కృతులచే నారాధించుభాగ్యమును చేకూర్పుము అదే! దేవీ! సర్వేశ్వరుఁడు—సర్వరక్షకుఁడు—సర్వాంతర్యామి—గోకులానందుఁ డతిథులకై సముచితభోజనమును సిద్ధపఱచియేయున్నాఁడు మాడుము—గైకొమ్ము—లేకున్న—నేడు-కృష్ణా—నీవులేవు ప్రపంచములేదు ధర్మములేదు—లేదు-భక్తులు లేరు—

[ప్రత్యక్షము శ్రీకృష్ణమూర్తి దివ్యతరభోజనపదార్థములతో నున్న పళ్లెరములతో—అందఱు స్తంభితులగుదురు]

(యవనికపడును)

రెండవరంగము

(శిశుపాలునిరాజసభాభవనము ప్రవేశము దీక్షితుఁడు, కరటకశాస్త్రియుం యిరువురైపులనుండి)

కర—దీక్షితా! దీక్షితా! రమ్ము! రాజుగారువచ్చువేళనైనది (దీక్షితుఁడుకనులుమూసి జపమాలత్రిప్పుచుండ) యిదియేమి? యిచ్చటను జపమేనా?

దీక్షి—(ఔనని సంజ్ఞయొనర్చును)

కర — నీజపమంత్రమైన నెయ్యదిరా ?

దీక్షి — అష్టాక్షరీమంత్రజపము.

కర. — ఏదీ ! వచింపుము !

దీక్షి — ఓం — సుం-ద-రా క్ష్యై నమః

కర. — సుందరాక్షి యెవరురా ?

దీక్షి — కుచేలమామకూతురు.

కర — మూర్ఖా ! యిదియా నీమంత్రము ? అదే శిశుపాలమహారాజు గారి యాస్థానము రమ్ము [నిష్క్రమము]

[యవనికనెత్త శిశుపాలునాస్థానము. మంత్రులతో శిశుపాలుఁ డుపవేశించియుండును ప్రవేశము ! కరటకదీక్షితులు]

కర — విజయోస్తు ! శ్రీశిశుపాలచక్రవర్తీ ! సకలలోకవిశ్రుతకీర్తీ ! వైరిసముదయసమవర్తీ !

శిశు — పురోహితవర్యా ! ఆపీఠమున నుపవేశింపుఁడు ఆ ! మీ ప్రయత్నము సఫలమేనా !

కర — భాగ్యము దేవా ! కర్మభాగమంతయు మీకొఱకే జరుగున ట్లేర్పఱచియున్నాను జనులందఱు మిమ్మే — ఓం నమో —

దీక్షి — సుందరాక్ష్యై నమః

కర — (జనాంతికముగ) కొంపముంచితివి —

శిశు — బ్రాహ్మణోత్తమా ! ఈతఁ డెవరు ? యిట్లనుచున్నాఁడేల ?

కర — దేవా ! యీతఁడు నాబావమఱఁది అపూర్వపండితుఁడు ! శ్రీకృష్ణుని జనులందఱును 'కమలాక్షుఁ' డనియు, 'పుండరీకాక్షుఁ' డనియు ననుచుండ, మహావిద్వాంసుఁడైన మాబావమఱఁదిగారు జనులందఱు మిమ్ము 'సుందరాక్ష' యని పిలచునట్లు చేసియున్నాఁడు.

శిశు — భళి ! భళి ! పండితుఁడన్న నితఁడే !

దీక్షి —సందియమేల! అన్ని వివాహాములును, అన్ని శ్రాద్ధములును, మీకు—మీభార్యకును జరుగున ట్లేర్పఱచియున్నాను.

శిశు —భళి! శాస్త్రిగారూ! యీపండితుని నాయాస్థానవిద్వాంసునిగా నియమించితినని ముఖ్యమంత్రితో చెప్పుఁడు!

[ప్రవేశము! భటుఁడు]

భట —దేవా! భటులు కుచేలుఁడను బ్రాహ్మణుని, దొంగతనమునకై పట్టి తెచ్చియున్నారు!

శిశు.—కొనిరమ్ము లోనికి వారిని—(భటుఁడు నిష్క్రమించి)

కర —రాజేంద్రా! వీఁడే సేవచించిన మిడిదేరినబాపఁడు వీఁడు నా యింటనుండినది చాలక నావస్తువుల నపహరించి నాకే ద్రోహమొనర్చెను వీఁడు నామాట యింతైనను వినక—

దీక్షి —నాకు సుందరాక్షీ నివ్వక—

కర —ఆగోపాలు ననవరతము గొల్చుచుండును

[ప్రవేశము! కుచేలుఁడు బద్ధుఁడై - అనుబంధము ౧౮]

శిశు —కుచేలా! రమ్ము నీచేలమునకున్న భావమే నీగుణమునకును కలిగెనా? కానిమ్ము నీయపరాధమేమియో యెఱుంగుదువా?

కుచే —సంపూర్ణముగ నెఱుంగుదును

శిశు —సమంజసము ఏమని?

కుచే —ధరణి జనించుటే మొదటితప్పు పుట్టినవాఁడు శైశవంబుననే మరణింపకుండుట రెండవతప్పు

శిశు.—ఇట్లు దారికిరమ్ము నీవిప్పు డెవ్వరియధికారమున నున్నాఁడవో యెఱుంగుదువా!

కుచే —ఆ - సర్వలోకేశుని యధికారమున!

శిశు.—మిక్కిలి సమంజసము ఇంతకాలమున కన్నిఁటిని మధించి, శిశు

పాలుఁడే సర్వలోకేశుఁ డనుసమంచితామృతధారను సంపా దించితివా !

కుచే.—ఓ-లోకేశ లోకపాలకశిశుపాలక పశుపాలకత్వధురీణమైన యా యమృతధారకై యేకదా నేనింత శ్రమించుట !

శిశు —భళి ! ద్విజసత్తమా ! ఏదీ ! ఆయమృతధార నింత వర్ణింపుము.

కుచే.—

మ అలబృందావనలోలధార శృతివేద్యంబైన వాగ్ధార శ్రీ
లలనా సేవ్యమనోజ్ఞధార పరిపూర్ణజ్ఞానమౌనీంద్ర ధీ
కలితానంతప్రభానుధార భవరోగక్లాంతదీనావనోజ్వ
లితానందసుధానుధార 'హరి, కృష్ణాఖ్యంబు' భూపాలకా!

శిశు —ఆ - ఆ దురాత్మా ! అశేషలోకసమారాధ్యమైన యీశిశుపాల పరదైవతము నవమానించి దక్కఁదవని తలంచితివా ?

కుచే —రాజేంద్రా ! నీ వశేషభువనారాధ్యుఁడ వగుదువు కాదనను అయిన నెప్పుడు ?— విమలసుజ్ఞానమయుఁడవై సర్వభూత దయామయుఁడవై, ఆవాసుదేవునిపాదభక్తుఁడ వగుదువో యప్పుడు—

శిశు —ఆ - ఆ దురాత్మా—ఏమంటివి ?

కుచే —కాని—యెంతవఱకును దుర్మదక్రోధములచే నీడ్వఁబడి దుర్బలహృదయుఁడవై యుందువో యంతవఱకును జగదా రాధ్యును కావు— జగదీశ్వరుఁడును కాఁజాలవు కేవల పామరుఁడౌదువు

శిశు —బ్రాహ్మణహతకా ! బిగియబట్టుము నీనాలుకను మూయుము నీయవివేకపేటికను మానుము మామకజన్మవైరియగు శ్రీ కృష్ణునినామోచ్చారణ మానుము మానవైతివా శేషించిన నీయాయువునైతము పరిసమాప్తి నందఁగలదు.

కుచే.—మిక్కిలి సంతోషము. అట్లొనర్చితివేని నాకు పరమమిత్రుఁడ వగుదువు—

శిశు —ఏమీ! నిను వధించిన మిత్రుఁడా?—

కుచే —ఔను - పుత్రవ్యామోహమునఁ జిక్కి, సంసారసాగరమున తల్లడిల్లుచున్న నాకు, శీఘ్రముగ - ననాయాసముగ, నావాసుదేవుని పాదనీరేజాతసన్నిధిని చేకూర్చితివేని నాకెంతయు హితము చేకూర్చినవాఁడవగుదువు

శిశు.—మూర్ఖా! అవివేకీ! క్షణక్షణమునకును నీకాయుఃపరిమితి సమీపించుచుండు టెఱుంగవా!

కుచే —నిక్కము ఇది యొక్కటిసత్యమే వచించితివి కాని,రాజేంద్రా! నాయొక్కనికిమాత్రమేనా! నాకు, ప్రపంచమున జీవరాసుల కన్నిఁటికిని, నీచెంత నిలచియున్న యాద్విజసత్తమునకు తుదకు నీకును క్షణక్షణమునకును నాయుఃపరిమితి సమీపించుచుండ లేదా?

శిశు —వలదు - వలదు - ఉన్మత్తాలాపీ! నీవిపుడు నాచే జిక్కితివి కిన్నహింసలకు లోనగుదువు సుమా!

కుచే —శిశుపాలా! నీమాటలకు నాకు నవ్వువచ్చుచున్నది హింసించుటకుకాని, రక్షించుటకుకాని నీవు కర్తయని తలంచితివా! నన్నేల?—తుదకు నిన్ను నీవు రక్షించుకొనుటసైతము ఆవాసుదేవుని కృపామహిమచేతనేకదా!

శిశు —అధమా! మాటిమాటికిని ఆగొల్లవాని నామోచ్చారణ మానవా? భటులారా! (ప్రవేశము భటులు) యీదురాత్ముని కట్టి—హింసించి—బాధించి (పట్టుకొందురు)

కుచే —(మందహాసమున) రాజేంద్రా! నీచేఁ జిక్కిన దీశరీరము! అదియు నీయధీనముకాదు. ఒకవేళ నీ వీశరీరమున కేమైన

నొసర్పఁగలిగితివా? ఆకళేబరమునకు సంతాప ముండదు నీకును సంతసముండదు. సంతసమే కలుగునందువా? అవశ్య మీశరీరమును ఛేదింపుము. హింసింపుము బాధింపుము సంతసమున నొసంగెద! ఇట్టి యస్థిపంజరమగుకళేబరము వ్యర్థ మని భావించియుంటిని అదియే నీకు సంతసము కలిగించునెడ-అంతకన్న నాకు పరమభాగ్యముకలదా! (శిశుపాలుని చెంత మోకరించును)

శిశు—(క్రోసి) ఇంకను నీదుర్మదమును మానవా! అధమా! పుత్రమిత్రకళత్రసహితముగ నీరధి ముంచెద!

కుచే—మిక్కిలి సంతోషము - అయిన నానీరధి గొట్టదని భావించితివి?

చ జలచరమైనమాధవుని సన్నిధి నీరధి కూర్మరూపిగై
యలరు ముకుందుఁ డత్యమృతమందిన నీరధి ఇందిరాసతీ
నిలయముకన్న నీరధి యహీనసుధీరధి దివ్యనీరధిఁ
నిలపిన శౌరిపాదముల నిల్పినయట్టుల కాదె భూవరా!

శిశు—చెరసాలవైచి యూవజ్జీవమును హింసించెద!

కుచే—సంతోషము అది మా శ్రీకృష్ణజన్మస్థానమేకదా! అది యెందఱో లోకమాన్యులు మహాత్ములచే నలంకరింపఁబడదా?

సీ జన్మదేశోద్ధారసన్నద్ధలోకమా
న్యునిధైర్యవహ్ని పావన మదేది?
ఆత్మీయరక్షకై యసువులవిడనాడు
మహిజితేంద్రునిస్వర్గమార్గ మేది?
భరతభూదాస్యంబు బాపు మహాత్ముని
ఆత్మసమర్పణయజ్ఞ మెచట?
భారతస్వాతంత్ర్యధీరతాలక్ష్మికే
ళావు కేళీగృహోద్యానమయ్యె

గీ. చిత్తరంజన లజపతి చిత్రగృహము
సాధుపండితజనహారిసౌధగృహము
భావనిగ్రహము భరతభవ్యగృహము
కాంచకారాగృహము శుభాగ్రహముకాదె!

శిశు — ద్రోహీ! మానితగదాఘాతసన్నిపాతశాత్రవసంచయుఁ డీశిశు
పాలుఁడు!

కుచే.—సురుచిరకరుణాప్రపాలితభక్తసంచయుఁ డారమానాథుఁడు!

శిశు.—ప్రళయోద్యత్ప్రతాపమార్తాండమండలుఁ డీచైద్యాధిపతి!

కుచే —నిజవిలోచననీకాశితసూర్యశశిపీతిహోత్రుఁ డాద్వారకాధి
పతి—

శిశు —అధమా!

సీ మత్తేభములపాదమర్దనవధియింప
వాసుదేవుండు కాపాడువాఁడె?

కుచే —మత్తేభవరదుఁడే మాపాలవసియింప
మత్తేభములబాధ మాకు గలదె?

శిశు —కాలకూటవిషాగ్ని కాల్చి నిన్ హింసించి
వధియింప హరియె కాపాడువాఁడె?

కుచే —క్రోధకామాదిక క్రూరవిషాగ్ని ని
మాయించు ఘనున కబాధయెంత!

శిశు —రక్తకూపోద్రిక్తసక్తుని నిన్ జేసి
ముంచి హింసించి బాధించువాఁడ!

కుచే —సంతసంబగు; కాని సంసారకూపవా
సము బాపు హరి కసాధ్యమును కలదె?

శిశు —గీ ఇదియె! వధియింతు - నధమ! నీ కెవరుదిక్కు?

కుచే.—భ్రాంతి యేటికి రాజేంద్ర! ప్రబలుఁ డనుచు

దిక్కులకు దిక్కు దిక్పతి దివ్యదిక్కు
హరియె దిక్కందఱికి - నీకు - నాకు - నధిప!

శిశు —అధమా! యింకను నీయధిక ప్రసంగములు మానవా! భటులారా! యీదురాత్ముని బాధింపుఁడు హింసింపుఁడు వీరందఱు నాశత్రు పక్షచరులగుటచే నారాజ్యముననుంచుట రాజనీతివిరుద్ధము కావున వీనిని భార్యాపుత్రులతో మనరాజ్యమునుండి పారద్రోలుఁడు నేనింద్రప్రస్థమున ధర్మజుఁ డొనరించు రాజసూయ యాగమునకై రేపు తొలిజామున నే వెడలుచున్నాఁడను మంత్రులారా! రండు (నిష్క్రమము)

కర —కుచేలా! అయినదా నీభక్తికి ప్రతిఫలము! ఏమి చింతించుచున్నాఁడవు?

కుచే —బ్రాహ్మణోత్తమా! నేను నాకొఱకై చింతించుటలేదు మరణించిన నారాఘవునికై చింతించుటలేదు నాభార్యాపుత్రాదుల దుర్గతికై యించుకంతయు చింతించుటలేదు అయ్యది కర్మానుబద్ధముకాని, సోదరా!

కర —అయిన నెవరికొఱకై చింతించుచున్నావు?

కుచే —నీకొఱకై మాత్రము నేను చింతించుచున్నాను!

కర —మూర్ఖా! ఏల? ఎందుకు?

కుచే —ఏమందువా? నాపై నీకుగల యసూయచే, క్షణక్షణమును, నరకసోపానముల నొక్కటొక్కటియే యధిరోహించుచున్నాఁడవుకదా యని చింతిల్లుచున్నాఁడ—

కర —చాలునీయున్మత్తాలాపములు! నాబావమఱఁదియగు దీక్షితునకు నీతనయను సుందరాక్షి నొసంగువిషయమున నదియే కడమాటయా!

కుచే.—ద్విజచంద్రమా! ఆవాసుదేవునియభీష్ట మట్లున్నది!

కర.—అట్లనా! అయిన నీభార్యాపుత్రులతో నీకిఁక నీదేశమున తావు లేదు

కుచే—ఆగోవిందునియభీష్టము!

కర—నీభార్యాపుత్రులతో నీదేశమును వీడిపోవలయు!

కుచే—ఆబృందావనలోలునియాజ్ఞ

కర—నేడే వెడలిపోవలయుసుమా!

కుచే—ఆపుండరీకాక్షుని దివ్యతరేచ్ఛ!

కర.—అందఱును వెడలవలయు!

కుచే—ఆనందనందనునిలీల!

కర—కృష్ణుఁడును నీవును యేటకలియుదురుగాక! మూర్ఖా! ఇది గోపాలునిది కాదు—కరటకశాస్త్రియాజ్ఞ! తెలిసినదా?

కుచే—ఆగోపాలకృష్ణునిసంకల్పము

కర—అవివేకీ! నీవిప్పు డెవ్వరితో మాట్లాడుచున్నావో యెఱుఁగుదువా?

కుచే.—నా శ్రీకృష్ణునితో—

కర—ఎందున్నాఁడు నీకృష్ణుఁడు.

కుచే.—అదుగో - అందు - అందు - ఇందు - యిందు—

ఉ. అన్నిఁటిఁ గాంచి లోకముల నన్నిఁటి గాంచుచు నన్నినంటకే
యన్నిఁటినుండి యన్నిఁటిని నంతరమందునఁ జేర్చు కృష్ణు నీ
వెన్నకయున్న నల్లదిగో! నీహృదయంబున నుండె!—

కర—(హృదయమును చూచుకొనుచు) ఏదీ! కనుపించుటలేదే?

కుచే.— సంశయాం!
స్కన్నులుకాంచరావిభుని!

కర—మఱెవ్వరు కాంతురు? మూర్ఖులా?

కుచే.— సత్వమయుల్ తిలకింత్రుసోదరా!

కర.—నాహృదయమున కృష్ణుఁడు కాఁడు, నీతలపై శనియున్నాఁడు అధమా! అనుభవింపుము నీకర్మను! (నిష్క్రి)

కుచే—అదిగో కృష్ణుఁడు—కృష్ణా!

(అనుబంధము ౧౯)

(భటులచే నీడ్వఁబడుచు నిష్క్రమము)

శ్రీ

భక్తకుచేలనాటకము

తురీయాంకము.

ప్రథమరంగము

(అరణ్యప్రాంతము ప్రవేశము - వామాక్షి)

వామా —

సీ॥ సుతుల బల్వెతలకై శోకించు ననుహితో
        క్తుల నూరడించు నిస్తులితలీల
    ఫలపర్ణములదెచ్చి తలిదండ్రులకొసంగి
        వారి నారాధించు భక్తిలీల
    శ్రీకృష్ణకథల నాలించి గంతులువైచి
        యంగంబు మఱచు బాల్యంపులీల
    ఆదరంబున 'రాఘవా!' యని పిలువ తా
        ప్రేమచే నను కౌగలించులీల
గీ॥ శౌరి పాడుచు వివశుఁడై చనెడులీల
    'అమ్మ! కృష్ణుని చూపు'మం చడుగులీల
    యకట! రాఘవా! తనయ! నీయసమలీల
    మదిని నెంత మఱతుమన్న మఱువఁగలనె?

అక్కటా! తనయా! మరణించునపు డింత యాచ్ఛాదనమైన నొసంగనేరని నిర్భాగ్యులగు నీజననీజనకుల నెంతదూరితివో? ఎంత సంకటబడితివో! మానిష్కరుణాగ్ని యొక్కవైపునను, ప్రచండ తరమధ్యందినమార్తాండునిసహస్రకిరణదీప్తి యొక్కవైపును నిను

దహింప, 'దాహము! దాహ'మని యఱచుచు నెంత వేదనబడితివో? యదునందనా! గోకులానందా! నీవొక క్షణము కాన్పింపకున్న యశోదానందు లెంతయో బాధపడరా! నీవు వారి కెట్లో? నాకుమారుఁడును నాకట్లేగదా! అలనాడు మాగురుపత్ని తనకుమారులకై నిను వేడ నిరుపమానకరుణాంతరంగితహృదయుఁడవై యాకుమారుల నామె కొసంగలేదా! నేనును నామెవలె ప్రార్థింతును! నేను నీమిత్రుని పత్నిని కానా! గోవిందా! నాతనయుని నాకిమ్ము నాప్రాణువుని నాకొసంగుము! లేకున్న—(లోన 'అమ్మా' యని) అయ్యో! చచ్చినవానికై యేడ్చుచు బ్రతికియున్న పసిపాపలనే మఱచితినే! కుమారులారా! యిదే వచ్చితి—(నిష్క్రమించును)

(యవనికనెత్త నొక్కతెయుఁ బ్రకాండమున శిరము వంచి కుచేలుఁడు నిశ్చేష్టుఁడై)

(ప్రవేశము కుచేలుఁడు దీనవదనముగ)

సీ. చెలిమి 'కృష్ణా!' యని పిలువ రాచిఱునవ్వు
వెదజల్లు చల్లనిముద్దుమోము
మురళివాయింప డాల్ మొ[illegible]
నాసికమౌక్తికం బలరుమోము
చదువుబో తెఱచిన పదవులలో నుండి
జగములు మెదలాడ నగవుమోము
గురుసేవ నలయగా పరగు నిట్టూర్పుల
నాల్గువేదంబుల నలయుమోము

గీ. జగల మఱపించు నెమలిపింఛంబుమోము
కాంచకస్తూరికాతిలకంబుమోము
మాదుగోపాలు నగుమో మదేది? యెందు
చనియె? యెందుదాగెనో? లేదే! శౌరి యకట!

(తలయెత్తి) కాదు కృష్ణా! కాదు—

ఉ. నాయది తప్పుకాదు కరుణామయ! నన్నిటు పెంచి నొంచుటల్
నీయదితప్పు సర్వమును నీదగుప్రేరణకాదె చేసితిన్
నీయపరాధ నిష్కృతికి హింసయొనర్పఁగ నన్ను ధర్మమే?
సాయకమేయువాని విడిసాయకమున్ మఱి నిందసేతురే?

అంధునిచేతిదండమును గొని, మార్గదర్శకుఁడై, కొని చని, మార్గమధ్యంబున, నిమ్నోన్నతప్రదేశమున తటాలున చేవిడచి, యంధుఁడు క్రిందపడిన యపరాధమంధునిదగునా! అట్టివాఁడవు నాకేల జన్మమొసంగితివి? ఇంతవఱకేల పాలించితివి! ఇపుడు కనుపింపక పోయి, సనకసనందనాదియోగిహృదయగుహలలో దాగినమాత్రమున వదలుదునని తలఁచితివా! ఎంతవెఱ్ఱివాఁడవు కృష్ణా! హాహాహా!

[ప్రవేశము! వామాక్షి - కుచేలునిచూచి సంతసమున]

వామా—నాథా! నాథా! ఏమిభాగ్యము! (నమస్కరించును)

కుచే—హాహాహా! నీదొంగచేష్టలు నాకు తెలియును లెమ్ము కృష్ణా! నా చెంత నీయాటలు సాగిరావు! రమ్ము—రమ్ము

వామా—నాథా! నాథా! యిదియేమి? యెట్లువచ్చితిరి?

కుచే—(దీనవదనుఁడై) రావా! కృష్ణా! ఇంకను కరుణకలుగదా! మిత్రమా! నీ కకాఠిన్య మెట్లలవడియె? అలనాఁడహల్యా శాపవిమోచన మొనర్చుతఱి నాపాషాణకాఠిన్యము నీహృదయము నాశ్రయించెనా? లేక శరణాగతప్రహ్లాదబాలసంరక్షణకై దాల్చిననృసింహావతారమున నున్నకఠినత్వ మింకను నిను బాయదా! ఔను—నిక్కము

మ. నిను నేవేళను గొల్చుభక్తులకు నెంతేకష్టసంతాపముల్
కనగాఁ జేయు నఘుంబునన్ సుతుఁడు నంగారంబుపాలయ్యె న
చ్చినభార్యామణి దేశద్రిమ్మరియయెన్ శేషాహి నిన్బట్టి యి
ల్లనంభోనిధి చేరె! నిర్దయుల కానందంబు చేకూరునే!

వామా — జీవితేశ్వరా! కుమారు లాకలిచే మాడుచున్నారు కొం దఱు శోషిల్లి మూర్ఛిల్లియున్నారు రాఘవునికళేబరమున కగ్నిసంస్కారాది యంత్యక్రియల నాచరించు నుపాయమైన యోచింపవలదా?

కుచే. — కానిమ్ము. కేశవా! నీవైశ్వర్యమదమత్తుఁడవు! సనకసనంద నాదియోగిపుంగవుల-ఉద్ధవాక్రూరాద్యంతరంగభక్తుల పూజా మహోత్సవముల నోలలాడుచు నీదీనుని మఱచితివా! నీవుండు టయు లేకుండుటయు నాచె నుండుట మఱచితివి కాఁబోలు!

శా॥ నీరూపంబును మాపి నీవు జగతిన్ లేవంచు పెచాటు బౌ
ద్ధారూఢుల్ నినుముంచుచో గతియు కానా నీకు నేనక్కటా!
శ్రీరాగంబున కన్ను గానక మహార్తిన్ ముంచినా విట్టచో
క్రూరాత్ముం డని చేర రెవ్వరు నినున్ క్షోణిన్ రమానాయకా!

వామా — హృదయేశ్వరా! మీరట్లు లోకము నే మఱచి, యుపే క్షించిన పసిపాపలగతియేమి?

కుచే — (లేచి సంతసమున) ఆనందము! ఆనందము! ఇది యానం దము! యియ్యదియె సచ్చిదానందచిన్మయస్వరూపదర్శనానం దము! కృష్ణా! కృష్ణా! ఏమి నీభక్తివాత్సల్యము! తొలుత నీబాల్యాంకవిచేష్టరూపమును ప్రకటించి, పదప, రుక్మిణీసత్యా సమేతమగు నీకల్యాణదివ్యస్వరూపమును నాకనులకుఁ దోపఁ జేసి, యిపుడు, కేవలచిత్కళాభాస్వరమై, నిర్గుణనిరంజననిర్వి కారనిరామయనిఖిలస్వరూపమైన — వటపత్రమున శయనిం చిన నీదివ్యస్వరూపమును ప్రదర్శించితివా! ఆహా! అదే — అల్లదే — విరాట్పూరుషవిద్యోతమానవిజ్ఞానఘనస్వరూపము-- భూనభోంతరాళవ్యాపిగా — సర్వదిశలు, నవగ్రహములు — ద్వాదశాదిత్యులు — చతుర్దశభువనంబులు, సప్తార్ణవధరాధర

కాననతరుపరివేష్టితధరామండలంబంతయు నీవగుచు—విలోచన స్థానప్రకాశితశతసహస్రసూర్యచంద్రుఁడవై యెందుచూచిన - యేవైపుపరికించిన నీవగుచు ప్రకాశించుచుంటివా! భళిరే! సనకసనందనసనత్సుజాతాదిమౌనినికరంబులు! అయారే! చతుర్ముఖకమలాసనాధ్యాసితనాభీకమలంబు! ఆహా! నిగమగోచరా—వేదాంతసారా—ఉపనిషద్వేద్యా— ఆనందము—ఆనందము కృష్ణా! ఇదియే మానసకమలాసనపీఠము! ఉపవేశింపుము! యివియే కుసుమములు—ఏదీ? దేవీ! ఆవాసుదేవునిసమర్చనకై రాఘువుని పూజాకుసుమముల తెమ్మనుము!

వామా —అక్కటా! ఈమహానుభావున కేమని ప్రత్యుత్తరమిత్తును!

కుచే —ఆలసింపకుము! ఆవాసుదేవుఁడు వేచియున్నాఁడు రాఘువుని శీఘ్రముగ కుసుమముల తెమ్మనుము!

వామా —నాథా! రాఘువుఁడు మనలవీడి చనలేదా!

కుచే —ఏమీ! రాఘువుఁడే లేఁడా! రాఘువుఁడే లేకున్న ధర్మ మెందుండగలదు? ప్రపంచ మెందుండఁగలదు! అదిగో రాఘువుఁడు—రమ్మనుము—

వామా —నాథా! మనకుమారుఁడు రాఘువుఁడు

కుచే.—దేవీ! యిదియేమి? నామాట కెన్నఁడును మాఱువలికి యెఱుంగవే! రాఘువుని - పిలువుము భ్రాంతా! రాఘువునే చంపఁజూచితివా! అదే అందుండలేదా! కనుపించుటలేదా! చూడుము!

వామా —(పరికించి—శవముకనుపింపనందున) ఆహా! యిదియేమి మృతకళేబర మెందుచనియె! నాథా!—

కుచే —బేలా! యింకను సందియమేనా? రాఘువా!

('జనకా!' యనుధ్వని—వామాక్షి - రిచ్చవడిచూచును పూజా కుసుమముల చేతధరించిన రాఘువనికట్టుకొని నారదుఁడు మందహాసమున నిలచియుండును)

నార—'యాదృశీ భావనాయత్ర సిద్ధిర్భవతి తాదృశీ!' పరమభాగవత
వర్యులసంకల్పము లమోఘములు! (సమీపించును)

వామా—(స్వాగతస్వర) కుమారా!

రాఘు—జననీ! యిదేవచ్చితి (నమస్కరించును)

వామా—కుమారా! రాఘువా! (ఆలింగన మొనర్చుకొని) ఎట్లువచ్చి
తివి? ఎందుండి వచ్చితివి? ఎవ్వరికి కనికరించితినాయనా—?

రాఘు—అమ్మా! ఆ మహాఘనమున కన్నులుమూసితి ఎవ్వరో యొక
మహాత్ముఁడు శంఖచక్రగదాధరుండు, మందహాసాంచితవద
నుఁడై—నాయెదుట సాక్షాత్కరించెను ఈమహానిచంద్రుఁ
డొకహాసమున నిలిచియుండెను మేను నొప్పిమాయాస
ములేక ఆకలిబాధలేదు ... తెలిచి నాతుగడా ఆమహా
నియు దంతరా... అందు కుసుములుండగ
కోసుకొని ఈ... డను తెచ్చి నీజనకుఁడు
... తో ...చెను

వామా—నాయనా! ఎట్లువచ్చితివేమి? ప్రక్కన నిన్ను గర్భవాస
ము ... చినట్లయ్యె! ఆహా! ఆముచికుందవరదుని భక్త
త్రాణ ... తనేమగదా ... యె!

నాఁ.—సాధ్వీ! పాహియన్నవారి కామోక్షసామ్రాజ్యమునైన
నొసంగు నాస ... నిమిషమందు నొసంగుటనఁగ నెంత
ఇదియంతయు శ్రీకృష్ణలీల!

కుచే—రాఘువా! యిదే కుసుమముల నిట్లిమ్ము (రాఘువుఁ డొసంగ
పూజించి) కుమారా! ఏదీ యానందనందనుని మంగళగీత
మును పచింపుము!

రాఘు —

శ్లో॥ ఆనందోజ్జ్వల నందనందన సనందానంద బృందవనా
లిందోజ్జృంభితపాదపద్మ నిగమాబృందానువిందా హారే
విందతత్త్వమరందసుందరమిళిందా మానిమందార శ్రీ
కందరోజ్జ్వలకోటికోటినిరసచ్ఛృంగారమాముద్ధరా!
(మంగళహారతి నొసఁగుదురు)

(అనుబంధము. ౨౦)

నార —కుచేలా! ఆశిశుపాలుఁడు రాజసూయయాగమున నాకృష్ణ మూర్తి చక్రాయుధమున కెఱయైనందునకదా మఱల మీరంద ఱును నిందు చేరగల్గితిరి!

వామా.—నాథా! ఆనందనందనుని యప్రతిమానానురాగమును సంపాదించి యీదారిద్ర్యాంధకారమును బాయవలదా?

శా॥ శ్రీనాథుం డఁట విశ్వమెల్ల తనదౌ చిత్రానురూపంబటఁ
తానే సర్వశరణ్యుఁడఁట మన మాదామోదరుఁ కుక్షికై
దీనత్వంబున వేడరాదె? శిశువార్తిఁ తల్లినిఁ వేడదే?
పానీయంబును చాతకం బడుగ శుంభన్మేఘుముఁ పాపమే?

కుచే.—దేవీ! నీవెంతమూఢమతివి! సర్వేశ్వరుని సభక్తితాత్పర్య ముల నారాధించుట దారిద్ర్యమును బాపుకొనుటకా? పవిత్ర తరమైన కామధేనువును గొల్చి గొల్చి తుదకు గోమయమును కోరుమనియెదవా?

వామా.—లోకమున దారిద్ర్యముకన్న వేరుదుఃఖముకలదా?

కుచే.—సర్వజంతువులకును నోగిరమిచ్చి కాపాడ సర్వేశ్వరుఁడు లేఁడా?

నార —ఏసర్వేశ్వరుఁడైనను తన్నర్చించి ప్రార్థింపకున్న తనంతతా ప్రసాదించునా?

కుచే.—పురాకృతకర్మఫలమున నెట్టివారి కేతీరున జరుగవలయునో యాతీరున జరుగుచుండ లేదా?

నార.—పురుషప్రయత్నము లేకున్న దైవమేమిచేయఁగలఁడు? మరు భూమి నుపవేశించి 'దైవమా! పాయసమి' మ్మనినమాత్రమున లభించునా!

కుచే.—దైవసహాయమే లేకున్న మనుజప్రయత్నముమాత్రము ఫల వంత మగునా?

వామా.—పదివిధముల మనుజుఁడు ప్రయత్నింప దైవము పదునో కొండై ఫలమివ్వఁడా?

కుచే.—అందుకు దైవమేమి చేయఁగలఁడు దేవీ! మనకర్మ మన మనుభవింపవలయుఁగాక!

నార.—దైవము నారాధించుటయే సత్కర్మ కాదా! అట్టిసత్కర్మను ఫలము లభింపదా!

కుచే.—మునీంద్రా! దేవీ! మీరేమైన ననుఁడు! తుచ్ఛతరసంపద లకై యాదేవదేవు నెన్నఁడును ప్రార్థింపఁజాల! అయ్యో! తన్వి!—

చ. కనులకు పైత్యరోగమున కన్పడు పెక్కులు వన్నె లట్లు స
ద్వనతరుపల్లవంబుల ప్రభాచయమట్లు సుసాంధ్యశోభలన్
కనుగొనినట్లు సంపదల కాంతురు భక్తులు కాని వానికై
మనమున కోర రెవ్వరవిభావన మూర్ఖులెగాక భామినీ!

వామా.—కట్టా! నాథా! నే నేమందును! కన్నకుమారులు లాకలిచే కన్నులయెదుట మడయుచుండ, పగలెండవేడిమిచేతను, రాతిరి చలిచేతను, కట్టుట కింతవసనమేనియు లేక పసిపాపలందఱు మాడి మంటగలియుచుండ కనులార నీసంతాపమును జూచుచు నూరకుండవలయునా? అన్నాతురములైన ప్రాణులబ్రోచు

టయేకదా మిముఁబోలు సాధుజనులలక్షణము ఇట్టి భూత హింసను బాపుటయేకదా ధర్మము! ఆలక్ష్మీకళత్రుఁడు—ఆకాం చనచేలుఁడు మీ కెంతయు నపుంగునె చ్చెలికాఁడా? అట్టి కూరిమి మిత్రుని—నందనందనుని దర్శించి యీదారిద్ర్యమును బాయవలదా?

కుచే—అయ్యో! దేవీ! నాకెంతయు ధర్మపత్నివై, ధర్మకర్మసాక్షిణి వైన నీవే యిట్లాడనగునా! 'సుతులు, సుతు' లని వందురుచుం దువు కాని నీకు వీ రీజన్మమున సుతులు—నిక్కువము— యొప్పికొందును కాని, వెనుకటిజన్మమున వీ రెవ్వరితనయులు? ముందు రానున్నజన్మమున వీ రెవ్వరికి తనయులై జనియింప నున్నారు?

మ ధర సంసారనదీప్రవాహమున యేతత్పుత్రదారానుజో
త్కరముల్ నేరు స్వకర్మబంధమున తత్కార్మానుబంధంబు యే
తఱివాయుఁ విడిపోదు రందఱును మిథ్యానాటకం బిద్ది యో
తరుణీ! యెవ్వరు వీరు? వీరికయి చింతల్ సేయ నీకేటికిన్?

నార—బ్రాహ్మణోత్తమా! ఇట్టివైరాగ్య మెంతటివారి కలవడును? మనమున నెట్టిసుజ్ఞాన ముదయించినను, దాని నంతరమందుంచి, ప్రపంచమునం దుండునవఱకు, మానవుఁడు ప్రపంచవ్యాపా రము ననుసరింపనేవలయు కాదే? 'నీవు—నేను!' అనుసంబంధ మెంతవఱకుఁ గలదో? 'భార్య, పుత్రులు' అనుసంబంధ మెంత వఱకు గలదో యంతవఱకు మానవుఁడు ప్రపంచము ననుస రింపనేవలయు తనపై నాధారపడియున్నకుటుంబమును పోషిం పనేవలయు! అట్లు పోషింపకున్న ధర్మము తప్పినవాఁడగును దాన పాపము కలుగును!

సీ సహపాఠినై మున్ను శౌరితో సమముగా
సాందీపముని చెంత చదువలేదె?
'ఆత్మవత్సర్వభూతాని' నాఁ జగమెల్ల
హరిరూపమయముగా నరయవలదె?
అవని "పరోపకారార్థమిదంశరీ
రం" యనుటాత్మఁ దలంపవలదె?
ఆకలి యని వేడ్కి నవిసి వచ్చెడివారి
పాలించుటే ధర్మకథము కాదె?

గీ జగతి 'భూతానియన్న మిచ్ఛంతి' యనియు
ధర 'శరీరమాద్యంఖలు ధర్మసాధ
న'మ్మనియు నెంచి హరికూడ నొసఁగవలదె?
'గొలుక పడికె కుధనమంచు' నరయవల [illegible]?

కుచే — మునీంద్రా! అధర్మమును నిర్వర్తించుటకై యగదా నేను నీ యుంఛవృత్తి నాశ్రయించుట! అదియు నయాచితవ్రతము! కాని, ధనమున్నక [illegible] యితరుల [illegible]చించి, [illegible]చించి, స్వీయ తపఃఫలమును [illegible]!

వామా — నే [illegible] ధనమున్న [illegible] యాచింపుమంటినా? [illegible]పుమంటినిగా! [illegible] ధని — [illegible]పుత్రుని [illegible] మేష్టిజనకు [illegible] మీ [illegible] సర్వ [illegible] ప్రాణముల [illegible]ర్పదా?

కుచే — ఏమీ! ఏమీ! నానందనందనుని దర్శించుటకా! నాగోవిందుని దర్శించుటకా! భళి! భళి! నేఁడెట్టి సుదినము! తప్పక నేగెద! సంతోషమున నేగెద! భళి! ఎంత చల్లనిమాట వచించితివి! దేవీ — నాగోవిందుని, నా[illegible]పలికానిదర్శనము — భళి! రేపే వెడలెద!

మ. జలధిన్ ద్వారకలో - మణీగణలసత్సౌధాంతరాళంబులో
పల భర్మాంచితసాలభంజికలభవ్యానందపీఠంబునన్
అలసత్యావరరుక్మిణీకలితుఁ డౌ నంభోజపత్రాక్షు క
న్నులవిందారఁగ నెందు గాంతునో? లసన్మోదంబు చేకొందునో?

దేవీ! రేపే యననేల నేడే పయనమొనర్చి పంపరాదా? ఆ— మఱచితి— దేవీ! ఆలక్ష్మీకళత్రుని—పరమేష్టిజనకుని—లీలామానుష విగ్రహుని—నాకూర్మిమిత్రుని—యిన్నిదినములకు మఱల నేదర్శింపఁ బోవునపుడు చేత నేమైన నుపాయనము కొనిపోవలదా! చూడుము దేవీ! ఇంట నేమైన పిండివంటయో, ప్రీతిపూర్వకమగుఫలమో యున్న దేమో?

వామా—అయ్యో! యీనిర్భాగ్యురాలి కట్టిభాగ్యము సైతము గల్గునా! నాథా! మనయింట నావాసుదేవుని కర్పింప నర్హమగువస్తు వేదియు లేదే—

రాఘు—ఉన్నవి—ఉన్నవి! జననీ! నాడు నీవు నాకొసంగినయడుకులు—ఆగోవిందుని నివేదనకై యే దాచియున్నాను కొని తెత్తునా?

కుచే—కొనితెమ్ము నాయనా! సర్వవిధముల నీవే ధన్యుఁడవు

(రాఘవుఁ డడుకుల కొనితెచ్చును)

వామా—నాథా! ఆలక్ష్మీకళత్రునకు—ఆకాంచనచేలున కీపాతవడిన నీరసంపటడుకులనా మన మొసంగుట?

రాఘు—తల్లీ! కొండంతదేవునకు కొండంతపత్రి నెవరైన పూజింపఁ గలరా?

కుచే—భళీ! కుమారా! సాధ్వీ! సభక్తితాత్పర్యములతో నొసంగెడు యడుకులేల? తుదకింత నీరైనను, తృణమైనను నా సర్వేశ్వరుఁడు తప్పక స్వీకరించును! రాఘవా! నీవొసంగిన

యదుకులే యాపరమేశ్వరుని నివేదనచే కృతార్థములగుగాక! మీకష్టముల కంత్యము చేకూర్చుంగాక! సుచేలా! ఆశ్రీకృష్ణ మూర్తియందు మానసముంచి, తన్మయుండవై చనెదు నీకు మార్గమున నెట్టియాటంకములును కలుగంజాలవు! రమ్ము! ఆనందనందనుని ధ్యానించి పయనమున నుపక్రమింతువుంగాక-

(అనుబంధము ౨౧)

యవనికపడును.

రెండవరంగము - ద్వారక

[శ్రీకృష్ణభజనలు అనుబంధము ౨౨ ప్రవేశము సుచేలుండు - తన్మయుండైయుండి భజనపరులుచనినపిదప]

సుచే —

శా ఆనందంబుల కెల్ల నుత్కటమహానందంబు సౌభాగ్యసు
ధానంబౌ ఘనభాగ్యసీమ శ్రుతివిద్యారామమంరంబు శ్రీ
మీనాక్షీమణిహంసడోలిక సదామేయప్రభాగోళి మా
మాసింద్రస్తుతిశాల ద్వారక! యదే భాసిల్లెగా ధన్యమై!

ఉ ధేనులు మోములెత్తి హరి దేవముయుఁ నుతియింపసాగె నం
భానద మొప్ప లేగ లటు మాధవకీర్తన చేయసాగె గొం
డైనను కాన నట్టిహరి యవ్యయుభక్త మహామహంబు నీ
మానవజంతుసంతతి కనంబడె నౌర! మహాద్భుతంబునై!

ఉ పాడుచు శ్రీహరికీర్తనలు పాలమథించెడివారు దాసులుఁ
వేడుక కృష్ణకీర్తన నివేశిత కృత్యము సేయువారు మేల్
జాడలవీడరీకృషికసంతతిమాధవు గానలోలురై
యాడుచునుండ్రు బాలకులు యంబుజనాభునిమూర్తి గొల్చుచున్!

అదే! నానాసువర్ణమయగోపురంబులచే నెంతయు మనోజ్ఞమై వెలరారునదే మాగోవిందునిమందిరమై యుండనోపు! ఆహా! అవియు తమయనంతమహిమచే నాపరమేశ్వరుసాన్నిధ్యమును చాటుచున్నవి కదా! ఆహా! యేమూ కలకలము? ఎందఱుజనులు గుమిగూడి యున్నారు! ఓహో—అదే—

ఉ. రాజులదెందఱో తమకరంబుల కానుకలెల్ల బూని కాం
భోజ కళింగ వంగముఖభూవరమండలనాథు లెందఱో
వాజులపై మదేభములపై మణిహేమవితానమంది తా
మాజగదీశు గానరట నష్టదరిద్రుడ నాకు శక్యమే!

(నిష్క్రమము)

మూడవరంగము - ద్వారక

[శ్రీకృష్ణమందిరోపాంతము! సముచితవస్త్రాలంకృతులగు నిరువురు ద్వారపాలకు లుందురు. రాజులు, భక్తులు ద్వారసామీప్యప్రదేశమున కానుకలతో వేచి యుందురు]

1 రాజు—అయ్యా! ద్వారరక్షకా! నేడు శ్రీకృష్ణమూర్తిదర్శనమునకు మాకర్హతయున్నదా!

1 ద్వార—లేదు నేడు శ్రీవాసుదేవమూర్తి శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాదేవీకరకంకణమణిప్రభలతో సుస్నాతుడగుసమయ మిది! ఇపు డెవ్వరిని లోనికి రానివ్వకూడదని మాకు కఠినముగ నాజ్ఞయైనది

2 రాజు—అయ్యా! ద్వారరక్షకా! నావిన్నపమును శ్రీవారి శ్రోత్రసన్నిధానమునకు దెచ్చితివా?

2 ద్వార—తెచ్చితిని కాని ప్రభువు మందహాసమున మోము మఱియొక వైపునకు మఱల్చెను!

3 రాజు — నేను కాశ్మీర ప్రభువతంసుఁడను నాకును నిదియే ప్రత్యుత్తరమా!

1 ద్వార — మీరు కాదు తుద కావిగించి చనుదెంచినను నిదియే ప్రత్యుత్తరము

4 రాజు — అయ్యా! నేను చిరకాలమునుండి వేచియున్నాను— నాకు

2 ద్వార — చిరకాలమునుండి వేచియున్నను— అచిరకాలమునుండి వేచియుండినను సమయముమాత్ర మియ్యఁగి కాదు

[ప్రవేశము! కుచేలుఁడు]

కుచే —

చ 'ఫలముల పర్ణశాల తొలికల్కి పొలంతి శిరఃప్రసూనమా
కలిమి పడంతి కేళిగృహకంజము తాఁ కుహాంగదోలికా
జలజవనంబు మోక్షధనసన్నుత పేటిక వాసుదేవు వె
న్నెలచిలుకప్వు నామది స్ఫురింపఁడి భాగ్య మదెందుఁ గల్గునో?'

1 ద్వార — ఏమి పెదపాఁడా! ఎచ్చటినుండి వచ్చితివి? ఎచ్చటికి పోయెదవు?

కుచే — ఎచ్చటినుండి వచ్చితిని— ఎచ్చటికి పోవుట! అదియే ప్రశ్న! అయినను, సోదరా!

ఉ ఎచ్చట చేరులోకము లహీనమునీంద్రులు నొందు చేసవా
రెచ్చటనుండి లోకములు సృష్టి చెలంగు సుఖాసుభూతులై
యెచ్చటివారు రాక మఱి యీజగతీస్థలి కొందు భక్తులై
యెచ్చటి కీవు నేను తుద కేగెద మచ్చటినుండి వచ్చితిన్

ద్వార — చాలుచాలుపొమ్ము బిచ్చమడుగుట కెన్నియో గృహము లున్నవే రాజద్వారముకడ నేమిపని?

కుచే — నేను గోవిందుని దర్శభిక్షుకై వచ్చియున్నాను నేను కుచేలుఁ డనువాఁడ—

ద్వార — అది నిన్ను చూచిననే తెలియఁగలదు కాదయ్యా! ప్రభు దర్శనమునకు వచ్చువాఁడ వింత యొడలుతుడచికొనుటో, తుద కింతధవళవస్త్రమును ధరించుటయైనవలదా? ఈవేసమున వచ్చుట కిది యేమి నాటకమని భావించితివా!

కుచే — కాదా? నాటకము కాదా! సందియమున్న దా?

ఉ యాదవసూనుఁడే నటుఁ డనంతజగం బది రంగభూమి మా
యాదరమే తెఱల్ మనుజులందఱు నాటకవేషధారు లా
మోదము ఖేదముల్ రసము భూమి వినోదవిచిత్రచర్య లే
కాదె సునాట్యవైఖరులు కాంచ ప్రపంచమె నాటకం బగున్!

సోదరా! సత్వమయమైన ధవళవస్త్రమును, సచ్చిదానందమయమైన యుత్తరీయమును నాయట్టివానికి లభించునా! నేను శ్రీకృష్ణుని బాల్యమిత్రుఁడను—

ద్వార — హాహ్హాహ్హా! వెఱ్ఱివాఁడా! నీయట్టివాఁడా శ్రీగోవిందుని బాల్యమిత్రుఁడు నీకేమియు నున్మాదముకలుగదుకదా?

కుచే — ఆయున్మాదమునుండి తప్పించుకొనుటకై యేకదా నే నింత దూరమువచ్చినది.

ద్వార — చాలు చాలు వెడలిపొమ్ము

కుచే — సోదరా! నీసంతసమునకైన వెడలుచుంటిని కాని, నే నా ముకుందుని దర్శింప నెంతయో దూరమునుండివచ్చితిని— యెంతయో శ్రమించితిని అట్టి నన్ను 'మాని వెడలిపొమ్మ'నుటకు నీకు నర్హతలేదు వెడలుటకు నాకును నర్హతలేదు

ద్వార — ఇది శ్రీకృష్ణమూర్తి రుక్మిణీసత్యభామాదేవులతో నేకాంతముగ నుండుసమయము.

కుచే —అట్లనా! మఱియు మేలయ్యె అయిన తప్పక నిప్పుడే లోని కేగవలయు (పోఁబోవ)

ద్వార —(ఆపి) ఇప్పు డెవ్వరిని లోనికి రానివ్వకూడదని మాకు కఠిన ముగ నాజ్ఞయైనది

కుచే —తన్ను దర్శింప చను దెంచుభక్తుల నిరోధింప నావాసుదేవ మూర్తి కెట్టియర్హతయు లేదు.

ద్వార —పొగరుబోతుఁడా! రాజాధిరాజు లెందఱో వెనుదిరిగిపోవు చుండ నిన్ను నిరోధింప నావాసుదేవమూర్తికే యర్హతలేదా! ఊరకపోయెదవా! లేదా?

కుచే —సోదరా! ఆగ్రహము సర్వజనులకును నిషిద్ధమే! కాని, సత్యము నందు—సత్యాగ్రహముమాత్ర మనుసరణీయమే యగును కాన మీరేమన్నను మానను—(పోఁబోవ)

ద్వార —ఏమీ! వీరాధివీరులగు మమ్ముల మీరిపోయెదవా? నీ కేమి బలముకలదని మమ్ముల ధిక్కరింతువు?

కుచే —సోదరా! నాబలమా!

సీ జనకుబాధలసైచి తనభక్తిమానని
ప్రహ్లాదబాలకు బలమదేది?
యమువెంట చని ప్రేమ నాత్మేశుబ్రతికించు
వరసాధ్విసావిత్రి బలమదేది?
పలువిఘ్నముల కోర్చి బ్రహ్మర్షియైన వి
శ్వామిత్రతిలకుని బలమదేది?
జీవకోటికి మేలుచేయగాఁ ధీమహా
త్ములపావని ధృవుల బలమదేది?
గీ అవని నేలాటిబాధలనైన సైచి
పశుబలంబు నణంచి విశ్వంబునెల్ల

ప్రేమవాహినిలో ముంచి భేదబుద్ధి
బాపు నాసాత్వికనిరోధబలములేదె ?

[అనుబంధము ౨3 పోఁబోవ]

ద్వార —(అపుచు) ఆ - ఆ—మమ్ము మీారిపోవుటకూడనా ! పొమ్ము బాధనం దెదవు—

కుచే —సంతోషము—[అనుబంధము ౨3 లోనిచరణము]

ద్వార.—హింసింతుము

కుచే —మిక్కిలి సంతసము—[అనుబంధము ౨3 లోని చరణము]

ద్వార —పొమ్ము హింసింతుము బాధింతుము దండింతుము

కుచే —చాలసంతసము కాని, సోదరా ! ఎవరిని ?

1 ద్వార —ఎవరిని!—నిన్నే—మఱియు నిన్నే—

కుచే —సంతోషమే కాని, నన్నే యన నాయంతరాత్మనా ? నాశరీరమునా ?

2 ద్వార —ఏమి ? ఆత్మ శరీరము—? రెండున్నవా !

1. ద్వార —కుచేలుఁడు మూఁడనవాఁడా ! చాలు నధిక ప్రసంగము నిన్నే !

కుచే —యోచింపుఁడు నన్నే యన నాయంతరాత్మనా ? నాశరీరమునా ?—నాయంతరాత్మ యాగోవిందుని, ముకుందునియందు లీనమైయున్నది దానిని నిరోధించి, వేరుచేసి దండించుటకు మీాకేకాదు, మీాకు, నాకు సర్వలోకములకు ప్రభువగు నా సర్వేశ్వరునిచేనైతము కాఁజాలదు ! ఇఁక నీశరీరమును నిరోధింతునందురా ? అదిమాత్రము మీాచే నగును కాదనను, కాని, దాన మీాకేమిలాభము ? మీారు నన్ను లోని కేగనివ్వకున్నను, నేనిందేయుండి నిరశనవ్రతమున, నాభక్తిపాశములచే నావాసుదేవమూర్తిని బంధించి, యీాడ్చి తెచ్చి, నామానస

కనకసింహాసనమున నుంచి, పూజించెద! ధ్యానించెద—భజించెద! దానిని మీరేమైన నిరోధింపఁగలరా? ఇంతకాల మా పరమేశ్వరసాన్నిధ్యముననుండియు నింకను మీకు 'నేను?' అనునహంకార మణఁగలేదా?

1 ద్వార—మహాత్మా! క్షమింపుము! అహంకారబాధితులమై మీ మాహాత్మ్య మెఱుంగమైతిమి రండు మీరాక నావాసుదేవమూర్తికి విన్నవింతు— (నిష్క్రమము - అనుబంధము ౨౮)

(యవనికపడును)

శ్రీ

భక్తకుచేలనాటకము

పంచమాంకము.

ప్రథమరంగము—ద్వారక శ్రీకృష్ణునియంతఃపురము

[రుక్మిణియంకమున శిరముంచి, సత్యభామాదేవియంకమున పాదములుంచి, జాంబవతీ మిత్రవిందలు వింజామరలవీచుచుండ, కాళిందీలక్షణలు సుగంధద్రవ్యముల నర్పించుచుండ—చేటీజనులు సేవలకై వేచియుండ శ్రీకృష్ణమూర్తి విలాసముగ పరుండియుండును]

కృష్ణ—

గీ పడుచు లేచుచు నున్నారు ప్రాణు లకట
భవజలధి మున్గి క్రోధలోభ జలజంతు
బారి జిక్కి తాదరిగాంచు పథము లేక
కన్నుగానక గర్వాంధకారు లగుచు!

రుక్మి—సత్యా! ఏమట్లున్నదానవు? మననాథునిసన్నిధానమున కామక్రోధాదు లుండఁజెల్లునా?

సత్య—ఇదియంతయు శ్రీకృష్ణలీల! కావుననే యాపారుఁడు విజయమందె! అయినను—

[ప్రవేశము! ద్వారపాలకుఁడు]

ద్వార.—దేవా! విజయోస్తు! ద్వారమున—

సత్య—ఓరీ! యిది యెవ్వరికిని సమయముకాదని వచింపలేదా! పామ్మా[?]వల!

ద్వార.—మహారాజ్ఞీ! నేనదియే వచించితిని—కాని యాహారుఁడు
వినకుండెను—

సత్య.—వినకున్న మెడబట్టి యావల గెంటింపుము! తెలిసినదా?

ద్వార.—భాగ్యము కాని—ఆద్విజచంద్రుఁడు—

సత్య.—ఏమీ! మఱల వచింపవలయునా?—

రుక్మి.—సోదరీ! యించుక శాంతింపుము! ఓరి! ఆహారుఁడు వల
దన్నను వినలేదా?

ద్వార.—దేవీ! నే నెంత వచించినను ఆబ్రాహ్మణుఁడు మఱుఁడగుచున్నాఁడు

రుక్మి.—ఆ - అట్లనా! (కృష్ణుని చూచుచు - మందహాసముతో) అయిన
నాహారుఁ డెవ్వరు?

ద్వార.—మహారాజ్ఞీ! ఎవ్వరో కుచేలుఁడట—

కృష్ణ.—ఆ - ఆ—కుచేలుఁడా! (పీఠాగ్రమునుండి జారి యుండ సావేగ
ముగ లేచి) కుచేలుఁడా! నా బాల్యమిత్రుఁడా! ఓహో!
యేమి సుదినము!

మ. ప్రవహించెఁ గద గంగభిక్షుకుని సద్మంబందు మందారమే
ప్రవిరోహించె దరిద్రునింట సఖుఁడై భక్తావళీరత్నమై
భువిరాజిల్లు కుచేలుఁ డీనగరి తాఁ బూతంబు గావించె! మి
త్రవరేణ్యుఁ గను టెంతకాలమునకుఁ భాసిల్లెఁగా భాగ్యం!

రుక్మిణీ! లెమ్ము! లెమ్ము!! మణిమయపాత్రలతో దివ్యోదక
ముల గొనితెమ్ము పాద్యమునకు! ఓరీ! ఏల నిలచితివి? పొమ్ము నా
మిత్రుఁ డెంతయాతురతతో వేచియుండునో! సత్యా! నీవుపోయి
సుగంధబంధురకస్తూరికామిశ్రితపన్నీటిజలముల సిద్ధపఱుపుము స్నాన
మునకు! ఓరీ! ఆగుము ఇంచుక నాశ్చర్యము కలిగింపవలయు మే
మేమామిత్రు నెదుర్కొందుము! జాంబవతీ! ఏమట్లు నిలచితివి?

నీకేమియు తోచదా! భవ్యతరభృంగామలకతైలసౌరభపుష్పతైలా దుల నాయత్తపఱుపవలదా! మిత్రవిందా! నీవు—ఘృతశర్కరాదు లచేకూడిన రుచితరపక్వాన్నముల సిద్ధమొనర్పుము! నీకును వచింప వలయునా లక్షణా! పొమ్ము ధౌతములై యభిరామములైన దుకూల ముల నేకరింపుము—ఇక మనోజ్ఞములై—మఱచితి. లెండు! లెండు! నామిత్రుఁ డెంత నాకై వేకరుచుండునో!

సత్య—నాథా! యిదియేమి! పురందరాదు లఱుదెంచినపుడైన తుద కావిరించి చనుదెంచినపుడైన యింతయాదరణ ప్రకటింపవే! నేడేల యీయాదరణ! యీపారుఁడు—

కృష్ణ—నాయంతవాఁడు నాకు, నీకు సర్వలోకములకు పూజ నీయుఁడు

రుక్మి—సత్యా! యిపుడైన తెలిసితివా! మననాథునకు, నీకంటె, నాకంటె, తుదకు తనకంటెను భక్తులే యధికులు!

[లోన ౨౫ అనుబంధములోనిచరణము]

అదే! నారదసంయమీంద్రుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు

[ప్రవేశము నారదుఁడు. అనుబంధము. ౨౫]

కృష్ణ—తాపసచంద్రమా! విచ్చేయుము మంచిసమయమునకే విచ్చేసి తిరి మీతో ప్రారంభింపఁబడిననాటకము మీతోడనే ముగియ వలయుకదా! ఆహా! నేడెట్టి సుదినము

(అనుబంధము ౨౬ నిష్క్రమము)

రెండవరంగము - శ్రీకృష్ణప్రాసాదమున నొకశాల

(కుచేలుఁడు చిత్రములపరికించుచు)

కుచే—ఇది మాకృష్ణునికాళియమర్దనలీల నభివర్ణించుచిత్రము ఇది రాసక్రీడాభివర్ణనము! యిది పదియాఱువేలగోపికాంగనలతో

మాకృష్ణుఁడు విహరించులీల! అందు—యిందు—ఎచ్చట చూచినను శ్రీకృష్ణమయమే! కృష్ణా! కృష్ణా! అనుబంధము ౨౭

[ప్రవేశము—మంగళవాద్యములతో—విప్రవర్యులు స్వస్తి వచనముల పలుకుచుండ—సుమంగలీజనముల ఫలపుష్పాదులతో—వేదాశీర్వచనములు ప్రవర్తిల్లుచుండ—చేటీజనము వారిచూపు చుండ—గోపికాంగనలు—అష్టభార్యలు తన్ను పరివేష్టించియుండ - కృష్ణుఁడు—వెంట నారదోద్ధవాదులు]

(అనుబంధము ౨౭ లోనిచరణము)

కృష్ణ—మిత్రమా! మిత్రమా! (ఆలింగన మొనర్చుకొనును)

ఉ ధన్యుఁడనైతి వైభవపదాన్యుఁడనైతి సదా తపస్సురా
జన్యుఁడనైతి సర్వవిభు సన్నుతిమాన్యుఁడనైతి యోగి మూ
ర్ధన్యుఁడనైతి నోద్విజకులాంభరణా! నిను గాంచ నాకు నా
నన్యమహాప్రమోద మలరారె! యిదే సుదినంబు గాంచగన్!

[ఆసనమున నుపవేశింపజేసి—విప్రులు మంత్రములు పఠింప రుక్మిణి సువర్ణకలశమునుండి నీరొసఁగ పాదములకడిగి—యా తీర్థమును శిరమున చల్లుకొని—రుక్మిణీసత్యాదులశిరముల చల్లును—సత్య రిచ్చుచదును అంతఃపురాంగన లొసంగు పుష్పగంధాదుల నర్చించి—ధూపదీపాదుల పూజించి—హంసతూలికాతల్పమున నుపవేశింపఁజేసి] రుక్మిణీ! రమ్ము! నీకును చెప్పవలయునా! (పాదము లొత్తుదురు)

కుచే—(సంతోషపారవశ్యమున మైమఱచి) కృష్ణా! కృష్ణా!

కృష్ణ—సందియమేల! సఖా! నీకును నాకును నిక భేదమున్నదా! ఆహా!

చ కలిగె పురాసమార్జితసుకర్మఫలంబున పాపపాళివే
తొలఁగఁగ చేసె కల్గెడు ప్రతోషశుభంబుల కిద్దియేకదా

సలలితకారణం బనఘ సత్తమ ! నీదగుదర్శనంబె నా
కిలను త్రికాలయోగ్యతను నివ్వదె ! నాదగుభాగ్య మల్పమే !
మిత్రమా ! వివాహము చేసికొంటివా ? భార్య (సత్య వైపు
చూచుచు నించుక మందహాసమున) అనుకూలవతియేకదా !
సంతానలాభ మేమైనకలిగినదా !

కుచే — ఇరువదియేడ్గురు !

కృష్ణ — ఇంట నందఱకును నామోదమేకదా ? మిత్రమా !

చ కుశలమె నీకు ? నీసుతులకున్ మఱి నీసతికిన్ శుభంబె ? శ్రీ
వశలయి పుత్రికల్ పతినివాసములందు వసింతురే ? సదా
పశువులు గోవ్రజంబులును పాల నొసంగునె ? శిష్యు లాగమా
భ్యసన మొనర్తురే ? జపతపంబులు విఘ్నము లేక సాగునే ?

కుచే — అంతయు పరమామోదము అంతయు నానందము

చ భయముల బాప నిర్భయశుభంబుల పెంప ఖలాళి నొంప పె
న్రయమున నీకృపామహి ? మరాజిలుచుండఁగ భక్తపాళికిన్
భయ మెటుకల్గు ? దివ్యతరవర్ష జలంబులు పెంప సస్యసం
చయమున కెట్లు కల్గు రవిజాతఘనాతపబాధ ! మాధవా !

కృష్ణ — మిత్రమా ! ఎంత కృశించితివి ! (దేహము నిమురుచు)

చ అలసితివో తపంబుల ? ననారతకర్మల గ్లాని నందితో ?
కలచు కుటుంబభారమున గాసిలితో సతతోపవాసముల్
సలిపితొ ? నీశరీరము కృశంబయి యెంతయొ చిక్కినాఁడ వో
కలుషవిదూర మిత్రమ ! వికాసము లే దదియేమొ తెల్పవే !

కుచే — కృష్ణా! నందనందనా ! చిక్కితి సంపూర్ణముగ చిక్కితి

ఉ చిక్కితి నింద్రియంబులకు చిక్కితి భ్రాంతిమయాంధకారతన్
చిక్కితి సంసృతిన్ స్నాలసి చిక్కితి క్రోధమదారిపాళికే
చిక్కితి జన్మమృత్యువుల చిక్కితి నీ దగుమాయ కింక నా
చిక్కుల బాపి యన్నిటికి చిక్కకయుండ ననుగ్రహింపవే !

కృష్ణ.—సఖా! గ్రాసవాసములకు నీకుటుంబమున కేమియు లోపము కలుగదుకదా! మాశిశుపాలుఁడు నీవిద్యకు తగినసత్కారము చేయుచుండెనా?

నార —మీశిశుపాలుఁడేనా? చక్కనిసత్కారము చేసెను నీమిత్రుఁడగుటచే నయోమయశృంఖలముల నలంకరించి, నీజన్మస్థానమును దర్శించుభాగ్యమును చేకూర్చెను.

కృష్ణ —మిత్రమా! పూర్వము మనము సాందీపముని చెంత విద్యాభ్యాసము చేయుచు గడపినసంతోషకాలము జ్ఞాపకమున్నదా! లోకమున మానవునకు విద్యార్థిదశయే జీవితమునందలి మిక్కిలి సంతోషకరమగు కాలమనుసుమా! ఆదినము జ్ఞాపకమున్నదా!

సీ. తలనున్న బిందెల జలము పైఁ బడుచుండ
  సరకుసేయక మానిసతులు చూడ
జాగుసేయుసతుల చంపవచ్చినపతుల్
  కదలక కృత్యంబు వదలి నిలువ
జనని యంకమువీడి చని యేడ్చుశిశువుల
  పాలిచ్చి ధేనువుల్ మనుపుచుండ
జననికారిన్యత కని మొఱవెట్టనా
  వత్సముల్ మానులపజ్జ నిలువ
గీ. పౌర్ణమాచంద్రుకిరణముల్ ప్రతిఫలింప
పారుసెలయేటికలకలధ్వానము లెసఁగ
పశ్రుతియు కాగ ప్రకృతిగర్భమున నాడు
మురళివాయించు చిత్రంబు మరచినావె?

ఆదినము? మనగురుపత్ని మనల నరణ్యముల కింధనములకై బంప, మనమాటలచే నాలస్య మొదవుటయు, అచ్చట—

సత్య.—గొల్ల వారిండ్ల వెన్న పాల్మీగడలహరించుటయు,

నార —మోహిని నంపి పరాభూతి నందుటయు—

కృష్ణ —గాఢాంధకార మావరించుటయు, కుంభవృష్టికురియుటయు నిప్పటికిని కనులకు కట్టినట్లున్నది అబ్బ! ఆయురుములు—ఆమెఱుపులు తలcచుకొన్న నిప్పుడును యొడలు పులకరించు చున్నది

కుచే —నిక్కము భవాంధకారమును చూచి, పరువెత్తి, సనకాది మునివరేణ్యులమానసగుహాలలో దాగు నీకది భయావహము కాదా!

కృష్ణ —సత్యా! జాంబవతీ! ఆవింజామరల నైకొని మీవుcడు నామిత్రునకు మార్గాయాసమైన బాయగలదేమో!

సత్య —జీవితేశ్వరా! ఇందఱు చేటీజనులున్నను నేనే—

నార —ఔను నీవే—సత్యాదేవీ! నీవెంతధనము వెచ్చించినను నిట్టి భాగవతశేఖరుని సేవాభాగ్యము లభించునా! మీవుము సంకోచింపకుము

కృష్ణ —మిత్రమా! అపుడు నేను చలికి తాళcజాలక వణంకుచుండ - సత్యా—అప్పు డీమహానుభావుc డేమొనర్చెనో యూహింపc గలవా? రుక్మిణీ! నీవు? మునీంద్రా! అప్పు డితcడు జీర్ణవస్త్రుcడయ్యును తనయేకవస్త్రము నొసంగి నన్ను రక్షించెను!

నార.—ఆహా! వస్త్రాపహరణవిషయమున నీనేర్పు గోపికల నడిగిన తెలియcగలదు

కృష్ణ.—మిత్రమా! బాల్యసఖుcడవుకదా! రాక రాకవచ్చితివి! నాకొఱ కేమైన తెచ్చియుందువు? ఏదీ యిట్లిమ్ము

కుచే —కృష్ణా! కృష్ణా! ఏమి నీభక్తవాత్సల్యము! ఎంత దొంగవు కృష్ణా!

సత్య — ఇదొక్కటిమాత్రము నిక్కము దొంగతనము నాథున కుగ్గుతో పుట్టినది బాల్యమందే గోపికలిండ్ల వెన్నపాల్మీగడల నపహరించెను—పిదప గోపికలవస్త్రములు!

నార — సత్యాదేవీ! ఎంత పొరవడితివి! ఆభక్తవర్యునియుద్దేశ మది కాదు ఈగోపాలకృష్ణుఁడు నిక్కముగ చోరుఁడే ఈవేద చోరుఁడు భక్తిమై తన్ను భజించువారిపాపములన్నియు నప హరించు నాశ్చర్యచోరుఁడు

కృష్ణ — మిత్రమా! ఈరుక్మిణిసత్య లున్నారని యీ సందియము! సంకో చింపకుము వారన్యులుకారు (ఉత్తరీయమునుగొని—కనుల కద్ది—శిరమున నుంచి—తనపీతాంబరము నాతనికి ధరింప చేయును)

నార. — ఆహా! ఏమి యీయుత్తరీయభాగ్యము! చినిగి, మలినమై యీకాంచనచేలుశిరమున ప్రకాశించెగా!

కృష్ణ — (ఉత్తరీయమునందలి మూటనువిప్పి) ఓహో! యడుకుల గెచ్చితివా? రుక్మిణీ! రుక్మిణీ! ఈయడుకులకై నేనెన్నిదినం బులనుండి వేచియుంటినో యెఱుంగుదువా! (పిడికెడు గైకొని భుజించును)

రుక్మి — (జనాంతికము) ఆహా! ఏమి యీయడుకులభాగ్యము? ప్రాపంచికునిరీతి యీసర్వేశ్వరుఁ డడుకుల నుతింపసాగెగా!

సత్య — (జనాంతికము) అది యడుకులభాగ్యముకాదు గొల్లవా రిండ్లజనించుటచే నాథుఁ డెన్నఁడును నడుకుల చవిచూడని భాగ్యము!

కృష్ణ — ఆహా! ఎంతరుచికరముగ నున్నవి! మిత్రమా! యివి స్వయ ముగ నీయర్ధాంగియే రచించెనా! సంకోచింపకుము దీన నా రాఘవుఁడు సంతుష్టినందఁగలఁడు (మఱల భుజింపఁబోవ)

రుక్మి.—(కరమును గ్రహించి) ఆగుఁడాగుఁడు మిత్రుఁ డొసంగిన వానిని మీభార్యల కొసఁగకయే మీరు భుజింపనగునా! అందును మాచెలియలు వామాక్షీదేవి పంపినవి కావా!

సత్య—ఇదియేమి రుక్మిణీ! నాథుఁ డత్యాదరమున భుజించుచుండ వలదందువా! గొల్లవారిండ్ల జనించుటచే నాథుఁ డడుకుల నెఱుంగకున్నను రాజపుత్రివగు నీవును నెఱుంగవా! రమ్ము నామందిరమునకు వలయు నేని—

నార—ఒసఁగెదవా! సత్యాదేవీ! ఆయడుకులు సామాన్యములని తలంచితివా? పరమపతివ్రతాశిరోమణియైన వామాక్షీదేవి మానస హోమగుండమున జనించినవి బాలభక్తాగ్రేసరుఁడగు రాఘవుని నవభక్తి మర్దితములైనవి! సర్వలోకశరణ్యుఁడగు నా సర్వేశ్వరుని నివేదనచే కృతార్థములైనవి

సీ వేడితప్తంబులై పీడి మోహపుతెఱ
మొనయు సత్వమయంపుమూర్తు లివియొ,
బాధించి మర్దించి ప్రసనఁచినవారి
కాహార మిడి బ్రోచు యనఘు లివిగొ,
దధిని పాలను నీట తగజేరి సఖ్యత
కలసి వర్తించు నిష్కలుషు లివిగొ,
ఘనులకోరక ధనఘనులనుకోరక
హరికృప పెరుగు మహాత్ము లివియొ;

గీ యట్టియడుకుల పిడికెడు నారగించి
భవ్యవైభవసౌఖ్యసంపదల నొసఁగె
మఱల భుజియింప శౌరియే భక్తునింట
దాసుఁడై సేవఁజేయుచు తనరవలదె!

కృష్ణ—మిత్రమా! తృప్తుఁడనైతి! ఈయడుకుల కింతపాలు—

కుచే — కృష్ణా! ఈద్వారకయందలిపాలన్నియు నీపాలైయుండ నాకు పాలెట్లు లభించును?

రుక్మి — నాథా! ఆభక్తవర్యుఁడొసంగతగినదంతయు నొసంగియే యున్నాఁడుకదా! మఱల నింకేమొసంగఁగలఁడు?

సత్య — బాగున్నది మనయింట పాలేలేవా! ఆవీదపాలు నర్థించుటకు?

నార — సత్యాదేవీ! ఇంకను తెలియఁజాలవా! ఆపుండరీకాక్షుఁడర్థించు పాలు వేరు నీవు భావించుపాలు వేరు

సీ 'శృతి' ధేనువులచెంత చెలఁగుచుండెడిపాలు
దోగ్ధగోపాలుచేఁ దోచుపాలు;
సంసారబంధముల్ సడలింపగనుపాలు
మోక్షమైననొసంగు ముక్తపాలు;
మిన్నుమన్నులకేకమిత్రతకనుపాలు
వైకుంఠభాండాప్తి వఱలుపాలు,
తనవాటు తనువీడుతఱి వెంట చనుపాలు
ప్రేమవాహినిపుట్టి పెలయుపాలు,

గీ రంగులన్నిటరంగారి పొంగుపాలు
నీ కగమ్యమై తోచక నెగడుపాలు
పాలు గోపాలు కనఁజాలు పాలు పరమ
భక్తి నాత్మార్పణ మొనర్చుపాలు భామ!

కృష్ణ — మిత్రమా! నన్నెప్పుడైన స్మరించుచుందువా! నీవనవరతము నాహృదయకుహరమున మెదలుచునే యుందువుసుమా!

కుచే — నేనొక్కఁడనే! కృష్ణా! ఈపదునాల్గుభువనములును నీ హృదయకుహరమున మెదలుచునే యుండలేదా!

నార — సత్యాదేవీ! యిప్పుడైన భక్తితత్వము నెఱింగితివా! ఆహా! త్పరునకు వీరు వారను భేదము లేదు

సీ 'వేదశాస్త్రాధిక'విప్రవర్యుండైన
భువిని నీచుండైన మూర్ఖుఁడైన
యుత్తమోత్తమభూసురోత్తముండైనను
కేల నంటఁగరాని మాలఁడైన
మహితసామ్రాజ్యైకమండలేశ్వరుఁడైన
పిడికెడన్నము లేని బీదఁడైన
బహుళప్రేమాధిక భక్తవర్యుండైన
వధియింప నేతెంచు వైరిగాఁన

గీ నవని నెవ్వాఁడు కాని తన్నధిక భక్తి
'పాహి! మాంపాహి' యని వేడవచ్చె నేని
వాఁడె మిత్రుండు పుత్త్రుండు బాంధవుండు
భక్తవర్యుండె దైవంబు మాధవునకు!

రుక్మి—నాథా! మిత్రసందర్శనమహానందమున నామిత్రునిమార్గా యాసమును మఱచితిరి!

కృష్ణ—ఔను! దేవీ! నీవుపోయి యభ్యంగనమునకై సర్వమును సిద్ధమొనర్పుము సత్యా! నీవు పక్వాన్నముల నాయత్తమొన రింపుము! మిత్రమా! రమ్ము! (దండమును గ్రహించి—తిన్నగ నడిపించుచు) తిన్నగరమ్ము అయ్యో! ఎంత కృశించి తివి ఇఁక నీకాయాస ముండదు లెమ్ము కష్టములు బాధింపవు లెమ్ము నీసతీసుతులవిషయ మడుగ మఱచితికదా! భోజన సమయమును పచింతువఁట లెమ్ము. ఆహా! ఎంతసంతోషము

(అనుబంధము ౨౮)

(అందఱును నిష్క్రమము)

---

*

మూడవరంగము కుచేలుని గృహస్వామిత్వప్రదేశము

[ప్రవేశము కుచేలుఁడు పీతాంబరధారియై మణిభూషణహారాద్యలంకృతుఁడై]

(అనుబంధము. ౨౯)

కుచే — ఆహా! నేనెట్టిధన్యుఁడను ఆగోవిందుని దివ్యమంగళమూర్తిని ప్రత్యక్షముగ దర్శించి సేవించుభాగ్యముఁ గాంచితిని పాపము నాసతీమణియు, తనయులును నేను ద్వారకనుండి సంపదల మూటకట్టుకొని వత్తునని సంతసమున నుందురుగాఁబోలు! ఎంతవెఱ్ఱివారలు! ఆముకుందుని దర్శనానందమున నాకు తుచ్ఛతరసంపదలవిషయమై జ్ఞాపకమైన నుండునా యని యోచింపరైరి! ఆహా! యిది మాకుటీరప్రాంతము కాదా!

సీ॥ సంచరింపవదేమొ చారుదర్భాంకురా
నతశిరంబులునైన హరిణచయము?
పలుకరావేలకో 'స్వాగతం భవతు తే!'
యని పిల్చురాజకీరాళు లిందు!
కనుపింపరేలకో కాంతమరాళాంగ
నాపరివృతముని నాతు లిందు
ఎదుయరారేలకో హృద్యవేదస్తవ
పావనసుతశిష్యపాళి నేడు?

గీ॥ నటవిసేవకకోటివిహారమేల?
గజతురంగాదు లిందు రాకతమదేమి?
కనులు కానరావో? భ్రాంతికల్పితంబొ?
మాయయో? కృష్ణనీదివ్యమహిమయేమొ?

నేనిందు పొరవడలేదుగదా? ఇందు నాకుటీరము లేదె? (యవనికనెత్తి దివ్యతరమణిమయసౌధము కాన్పించును) ఆహా! యిది యేమి? మణిమయప్రాకారకుడ్యములచే నవరత్నస్థగితనానాసాలభంజి

కలచే నలరారు ద్వారబంధములచే చేటీజనసహస్రముచే నలరారు నీదివ్యతరప్రాసాద మెవ్వరిది ? ఇదియు మా శ్రీకృష్ణునిమందిరమును బోలియున్నది ? (ప్రవేశము సేవకుఁడు) నాకుటీర మెందున్నదో ! యితనిని ప్రశ్నింతునా ? అతఁడేమి భావించునో ? అయ్యా ! నిన్ను చూడ నీమందిరోద్యోగిన లె కాన్పించెడిని ఈప్రాంతమున నొకజీర్ణ కుటీరముండుట నేచూచినజ్ఞాపకము ! దయయుంచి యది యిప్పు డెందున్నదో వచింపఁగలవా ?

సేవ — బ్రాహ్మణోత్తమా ! యిందెట్టికుటీరమును నేనెఱుంగను ఇది మాప్రభునిప్రాసాదము ! ఇందు మిముఁబోలుద్విజసత్తములకు చక్కనిసత్కారము కలుగఁగలదు విచ్చేయుఁడు మందిరాభ్యంతరమునకు !

కుచే — అయ్యా ! క్షమింపుము నాకేల సత్కారము ! తెలిసియున్న నాప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరమిమ్ము లేకున్న నాదారిని నే బోయెద!

సేవ — స్వామీ ! విధిలేదు ! మీరు మందిరాభ్యంతరమునకు రానే వలయు ద్విజు లెవ్వరువచ్చినను సరియె సమర్యాదగ లోనికి కొనిరావలయునని యాజ్ఞయైనది

కుచే — నీప్రభునియాదరణ కెంతయు సంతసించితి అయిన పథశ్రాంతుఁడనై యీజీర్ణచేలములతో నీప్రాసాదమునకుఁ రాజెల్లునా ?

సేవ — ఆర్యా ! మీకేమియు నున్మాదము కలుగదుగదా ?

కుచే. — ఏల ?

సేవ — లేకున్న మీరు ధరించినవి దివ్యతరపీతాంబరములుగాక, జీర్ణ చేలములగునా ?

కుచే — (పరికించుచు దిగ్భ్రాంతుఁడై) ఆహా ! యిదియేమి ? నాజీర్ణ చేలములు దివ్యతరపీతాంబరము లెట్లయ్యె ! (చేతులు చూచి) ఈభూషణము లెచ్చటివి ? (తలనున్నపాగాదీసి) ఈదివ్యాంబర మెచ్చటిది ?

సేవ — ద్విజసత్తమా! ఇఁకనైన లోనికిరండు!

కుచే — అయ్యా! నేను దూరదేశమునుండి యిప్పుడే వచ్చుచున్నాను! ఇంకను నాభార్యాపుత్రులనైన చూడలేదు. కాన—క్షమింపుము.

సేవ — అది కానిపని ఆగుఁడు మాచిన్నిప్రభువుగారిని పిలుతును. ప్రభూ! ప్రభూ! [ప్రవేశము రాఘవుఁడు - సముచితవస్త్రాలంకృతుఁడై - దివ్యాభరణభూషితుఁడై]

కుచే — (స్వగతము) ఆహా! నాకనులకు భ్రాంతికలుగదుకదా! వీఁడు మారాఘవుఁడు కాఁడా? అయిన—?

రాఘు — (కుచేలుని చూడకయే) సేవకా! విషయమేమి?

కుచే — (స్వగతము) కంఠస్వరమును నదియే! సందియములేదు కాని-

సేవ — దేవా! నేనెంత ప్రార్థించినను నాబ్రాహ్మణోత్తముఁడు—

రాఘు — ఏదీ యాద్విజచంద్రుఁడు? (పరికించి - సంతోషమున) ఆహా! ఏమి నాపుణ్యము! జనకా! జనకా! (నమస్కరించును)

కుచే — తనయా! తనయా! నీవు మారాఘవుఁడవేనా? (పరికించి - యాలింగన మొనర్చుకొని) తనయా! అయిన నిదియేమి?

రాఘు — జనకా! ఆవిషయ మావల చింతు! తొలుత మీకై పరితపించుచు కృశించుచున్న మాజనని కీసంతోషవార్త దెలుపనిండు! అమ్మా! అమ్మా!

[ప్రవేశము! వామాక్షి సర్వాలంకారశోభితగ్గు - వెంట చేటీజను లనుసరింప]

కుచే — ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యముపై నాశ్చర్యము!

రాఘు — రమ్ము! రమ్ము! అతిథి యనుమంగళో అతిథిసత్తముఁడు వచ్చియున్నాఁడు రమ్ము పూజింపుము

[వామాక్షి - పరికించి - సంతోషమున నమస్కరించును]

కుచే — దేవీ ! లెమ్ము ! ఈవేషమేమి ? ఈభూషణము లెచ్చటివి ? ఈ మందిర మెవ్వరిది ?

రాఘు — మనదే—

కుచే — ఈదివ్యప్రాసాదమా ! ఈసేవకసహస్రములు ?

రాఘు — మనపరివారమే !

కుచే — దేవీ ! మీ కీసంపద లెట్లు ప్రాప్తించెను ?

వామా — నాథా ! మొన్న భౌమవారమురాత్రి - మనకుటీరము ననే దర్భశయ్యలపై శయనించితిమి ప్రాతఃకాలమున చూతుము కదా హంసతూలికాతల్పములనుంటిమి మనకుటీరమున కుమారి దివ్యహర్మ్యరాజ ముండెను ఏమూలచూచినను ధనరాసులే ఎందుచూచినను సేవకబృందమ లే ! ఈసేవకుల ప్రశ్నించితిమి కాని వారెల్ల నిది యాగోవిందునిమహిమయనుటకన్న వేరు వచింపరైరి !

కుచే. — ఇది యాలీలామానుషవిగ్రహునిమహిమ యనుటకు సందియములేదు ఆభౌమవారముననే నే నాపరాత్పరునిదర్శించితి ! ఆరాత్రియే నేనును హంసతూలికాతల్పమున శయనించితి ! అక్కటకటా ! కృష్ణా ! నందనందనా ! నేను నాయర్ధాంగి పలుకు లాలకించి, దారిద్ర్యబాధల ననుభవింపఁజాలక నాతన్వి వేడికోలు ననుసరించి, నీచెంత కరుదెంచితిననియా నన్నీతుచ్ఛతరైహికసంపదల ముంచి, బాధింప నెంచితివి ? పరమపురుషా ! ఐశ్వర్యమదమత్తుఁడనై, భోగాసక్తికి మనమున తావొసంగి నీచరణనళినసాన్నిధ్యదూరుఁడై భ్రష్టుఁడగు క్రూరశిక్ష నాకేల యొసంగితివి ! అయ్యో ! ధనమదాంధునకు నీసాన్నిధ్యము చేరవలయునన్న సూక్ష్మతరమగు సూదిమొనయందలి రంధ్ర

మును మదేభము చూరఁ బ్రయత్నించినట్లేకదా! అయ్యో! నాకింకేమిగతి? నేనేమరథా మొనర్చితి? ఏ కాలుష్యమునకు మనమున తావొసంగితి? కృష్ణా! నందనందనా! (లోన - అనుబంధము 30)

రాఘు—జనకా! నారదమౌనీంద్రుఁ డరుదెంచుచున్నాఁడు

(ప్రవేశము! నారదుఁడు - అనుబంధము 31)

నార—(అందఱును నమస్కరింప) కల్యాణమస్తు! కుచేలా! యిది యేమి? ద్వారకనుండి సంపదలమూట కట్టుకొనివచ్చితివా!

కుచే—మునీంద్రా! అదియ నాయపరాధము! అదియె తొలిజన్మమున నేనొనర్చినపాపముల కాకరాత్పరుఁడు విధించిన ప్రాయశ్చిత్తరూపశిక్ష!

నార:—కాదు - కుచేలా!

మ జలధిన్ చెరునదీనదంబుల నభేదమ్మున్ లేని రీ
తి లవంబైనను నీకు కృష్ణునకు నెంతే భేద మొప్పారదో
జ్వలితానందద! భక్తశేఖర త్రిలోకవంద్యుఁడౌ నీకు నే
వలనన్ మాదృశులెల్లఁ జాలుదురె? పాదాంగుష్ఠమ్మున్ పోలగన్!

(లోన - అనుబంధము 31 చరణము)

రాఘు—అది యెవ్వరువచ్చునది? యోగినివలె నున్నది?

[ప్రవే! మోహిని - విరాగినియై - అనుబంధము]

మోహి—మునీంద్రా! అభివాదనములు! మహాత్మా! అభివాదనములు

నార—వాసుదేవానుగ్రహప్రాప్తిరస్తు! మోహినీ! ఈవేషమేమి?

మోహి—సంయమీంద్రా! ఇదియే నాకానందదాయకము

[లోన కలకలము! ఆక్రందనధ్వనులు]

కుచే.—రాఘువా! లెమ్ము! లెమ్ము. ఎవ్వరో యాక్రందన మొనర్చుచున్నారు. పోయి వారికి సాయ మొనర్తుము [రాఘువుఁడు నిష్క్రమము. కుచేలుఁడు పోఁబోవ - నారదుఁ డాపి]

నార —ఆగుమాగుము! కుచేలా! అది కరటకశాస్త్రిగృహము అతని పాపములకు ప్రాయశ్చిత్తముగ - యన్యాయ మొనర్చి సంపాదించినమణివితతితో - ధన రాసులతో సకుటుంబముగ నాతని గృహ మగ్నిహోత్రునిపాలైనది దాని నణంప మానవమాత్రులచే కాఁజాలదు.

కుచే —అయిన నాపరాత్పరుఁడే దిక్కు! సకలసంతాపవారణా! వైశ్వానరస్వరూపా! సమస్తయజ్ఞయాగాదిక్రియా కర్మసాక్షీ! శాంతింపుము శాంతింపుము! కృష్ణా! గోవిందా! ఆనందస్వరూపివగు నీ వీబ్రాహ్మణకుటుంబమునకు చందనశీతలుఁడవుకమ్ము! నాకానందమును గూర్పుము! సర్వసాక్షీ! జలజాప్తా!

మ వెలుఁగై యాంతరబాహ్యకార్యపదవీవీథిఁ ప్రగల్భుండవై
యిలనాత్మీయవిభాప్రభావమున నావేశించి సంధర్తవై
కలితామ్నాయప్రసూనకర్మచయయు కాంతస్వరూపుండవౌ
జలజాప్తా! భువనైకబంధో! ద్విజునశ్రాంతంబు కాపాడవే!

రాఘు —(ప్రవేశించి) జనకా! అగ్ని శాంతించినది! బ్రాహ్మణకుటుంబము రక్షింపఁబడెరెయు!

[ప్రవేశము! కరటకశాస్త్రి శృంఖలాబద్ధుఁడై - యిరువురు భటులచే నీడ్వఁబడుచు]

నార —ఓహో! సోమయాజిగారు! యిదియేమి? తాము రాజేంద్రుని యాస్థానవిద్వాంసులే! ప్రధానపురోహితులే! మీ కేల యీ నిర్బంధము?

మోహి — మహాత్మా! ఇతఁడు భార్యాప్రేరితుఁడై ప్రభువిత్తమును నపహరించెను దానికై శిక్ష నందనున్నాఁడు.

నార — కుచేలా! యితఁడు నీవైరి! యితనినుండియే నీకిన్నికష్టములు కలిగె! అట్టివాఁడు శిక్షనందనున్నాఁడు. ఏమందువు?

కుచే — మునీంద్రా! ఇతఁడు నాకు వైరియా! ఇతఁడు తనకే—ఁన మోక్షసంసిద్ధికే వైరియై పాపమార్జించుచుండెకదా యని చింతించుచుంటికాని, యితనియెడ ద్వేషభావము నాకెన్నఁడును లేదు.

నార — (స్వగతము) భళి! కుచేలా! నీవిపుడు సంపూర్ణముగ ధన్యుఁడవు

కుచే — భటులారా! యితనికి విముక్తసాధనముకలదా! యితనిహరముగ నేనీ శిక్షననుభవించిన—!

సేవ — స్వామీ! ఇతఁ డపహరించినయిరువదివేలవరహాలనొసంగిన నితనికి విముక్తి కలుగఁగలదు!

కుచే — అంతయేనా! పరాత్పరా! ఇదియా నీసంకల్పము సేవకా! నీ వీరాజభటుల కిరువదివేలవరహాల నొసంగుము పాపము వీరు బీదవారు కాఁబోలు. వీరిగృహకృత్యమునకు వలయుధనమును పారితోషికముగ నొసంగుము (భటులు సేవకులు నిష్క్రమము)

నార — కుచేలా! ఇపుడైన ధనమునకును నుపయోగముండు టెఱింగితివా! సంపదలును మోక్షసాధనమునకు పారంపర్యముగనైన హేతుభూతములగునని సత్యాదేవివాదమునందలి యాదార్థ్యమును నిరూపించుటకై యే యాసర్వేశ్వరుఁడు నీకీయైశ్వర్యమొసంగె!

రాఘు — జనకా! ఈపారునిగృహము నిర్దగ్ధమయ్యెకదా! ఇఁక—

కుచే — ఔను! రాఘువా! ఈ బ్రాహ్మణేంద్రునకు నూతనగృహనిర్మాణ మునకు వలయుధన మిప్పింపుము.

వామా. — నాథా! నూతనభవననిర్మాణమగువఱ కీతఁ డెందుండ వలయు!

కుచే — నిక్కము ధర్మసహాయినీ! చక్కఁగ జ్ఞాపక మొనర్చితివి! శాస్త్రి గారూ! తమగృహము నిర్మింపఁబడువఱకు మాగృహమున తమ సాన్నిధ్యభాగ్యము నొసంగ వేడువాఁడ!

కర — వలదు వలదు - మహాత్మా! కుచేలా! వలదు (పాదముల మీఁదఁబడి) నాకు సౌఖ్యము వలదు గృహము వలదు ఏమియు వలదు నేపరమపాతకిని! నీవనుగ్రహింతువేని నాయపరాధ ముల మన్నింపుము పశ్చాత్తాపకూపమునుండి యుద్ధరింపుము భక్తియోగ ముపదేశింపుము దాసునిగ స్వీకరింపుము ఇదే నాతనుప్రాణముల నీకర్పించితి!

కుచే — సోదరా! లెమ్ము! నీపాపముల తప్పక నాపరాత్పరుఁడు క్షమించును సర్వప్రాణులును నానారాయణస్వరూపులేకదా!

నార — ద్విజచంద్రమా! లోకమున మానవుల నుద్ధరింపవలయు నన్న భక్తికన్న సులభమగుమార్గము లేదు.

సీ శ్రీరాగదయితుని చేరి యొక్కెడ నిల్వ
భక్తికన్న సులభపథము కలదె?
తోడిప్రోడలులేని రేడు ప్రాపింపఁగ
భక్తికన్న సులభపథము కలదె?
ఇందిరాకల్యాణి యెఱుఁగని హరిచేర
భక్తికన్న సులభపథము కలదె?
లోకమోహనమాయులోన దర్శింపఁగ
భక్తికన్న సులభపథము కలదె?

గీ చిద్రసావేరితమనోజ్ఞచిత్రరూపుఁ
బడయ భక్తికన్న సులభపథము కలదె?
ముక్తి భూపాల గోపాలమూర్తిఁ జేర్ప
పరమభక్తికన్న సులభపథము కలదె?

[ప్రవేశము! దీక్షితుఁడు! కృష్ణధ్యానమొనర్చుచు]

నార —దీక్షితా! నీ శ్రీకృష్ణభక్తి యెట్లులవడెను?

దీక్షి —సుందరాక్షి పుణ్యముచే

కుచే —కుమారా! యిటురమ్ము నీవవనరత శ్రీకృష్ణునకు భక్తుఁడవే యగుదువేని సుందరాక్షి తప్పక నీయది నే యగు

మోహి, నార —మహాత్మా! మా కా పరాత్పరుని దర్శించుభాగ్య మెన్నటికైన కలుగునా!

కుచే —తప్పక కలుగును! దృఢభక్తి వేడిన తప్పక నా కాంచనచేలుఁడు దర్శనమొసంగును

శ్లో కల్యాణం నః ప్రభూతం కలయతు కలితాలాపనీ రేజబాలా
లీలాజాలానుకూలాశిశిరకరకలా భానుమాలావిలోలా
ఏషా శేషాహితోషా ఖలనిచయముషా కౌస్తుభోపేతభూషా
ముద్రా భద్రా వినిద్రామురహరణవిధౌ కాపి కారుణ్యపూర్ణా!

[ప్రత్యక్షము రుక్మిణీసత్యాసమేతుఁడగు శ్రీకృష్ణమూర్తి]

[అందఱు నమస్కరించి - హారతి నొసంగుదురు]

(అనుబంధము)

మంగళము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఈపద్యము పొరబాటున ముద్రింపఁబడదయ్యె దీనిని 24 పుటలో 1-వ పఙ్క్తి—"రించినట్లు ప్రకాశించుచున్నాఁడు" అనుటయైన పిదప చేర్చవలయు

సీ. తనకన్న జీర్ణమై చినిగి మోకాలైన
దాటనిమలినవస్త్రంబు గట్టి
భవ్యమై ముడుతలవడియు తా నగుమోము
సరళమై బ్రహ్మతేజంబు చాట
నిరతోపవాససన్నియతి కృశించియు
పూతమౌ తనువున బూది నలఁది
సంస్కార మెఱుఁగక జడలుగట్టినకురుల్
సంసారసుఖముల చాటుచుండ

గీ. తనువు మఱచి నృత్యము సేయుతఱిని నైన
గాయములె భూషణాకృతి గ్రాలుచుండ
చేత తులసి మాలలదాల్చి చింతలేక
భక్తియేరూపమును దాల్చి వచ్చె ననఁగ

అనుబంధములు.

1. నారదుఁడు కాఫిరాగము - రూపక తాళము

మోహనమురళి - గోకులబాల - గోవర్ధనగిరిధారి - శౌరీ॥ మోహన॥

రాధసుందరీహృదయవిహారీ - బృందావనవనాసంచారిము రారి -

నందకుమారా - నవనీతచోరా - మంధరగిరిధర - శ్రీవర - వరదా॥

మోహన॥

2 నారదుఁడు రాగము - మాల్కౌన్ - ఆదితాళము

సనకసనందనసేవ్యాపదా - హరి - సేవ్యాః దా॥ సనక॥

చందనచర్చిత - సుందరపతుస - పీతాసవసనమూ - లీ॥ సనక॥

కేళీచరణ - మణి - కుండలమండిత - ఇందునిభస్మిత శా - లీ॥ సనక॥

3. కుచేలుఁడు రాగముపాట - త్రితాళము

నందనందన - ప్రణుతచందన॥ నంద॥

శబరీసంతతానుమోద - మునిజనా - గోపాలహారీ - మానిలోల॥ నంద॥

నారద - మానసాబ్జలోల - జలజాతాజాతలీల జయ - జయ -

గాయి - గాయి - మునిజనా - గోపాలహరి - మానిలోల॥ నంద॥

4 నారదుఁడు రాగము - భాగేశ్వరి

యదునందన - గోకుల - బా - లా॥ యదు॥

మానిహృదయ - ఖేలనలీలా॥ యదు॥

సారసభవనుత - చాలనుపొగడ - సత్కృపచే - బ్రోవర -

తడవేటికి - వేదము - మహిమను-చాలదుకనఁగా - పీతవసన - వన -

మా - లీ॥ యదు॥

5. మోహిని

కలరె - యీజగతి - నన్ను - బోలువారు॥ కలరె॥
మోహవాగురల్ మీరఁగలఁడెనా -
శృంగార - మహిమ నిర - సింప ధర॥ కలరె॥

6 మోహిని.

నాదమే - సురుచిర - మురళీ - నినాదమే - యది॥ సురు॥
కోకిల - కాకలి - లలితమనోజ్ఞమై - సొలపులనించెడిగా -
సదమల - మదవతి - హృదయములలరఁగ॥ నాదమే॥

7 మోహిని రాగము - పహిడి - తాళము ఏక

సశరీరసుఖా - మొసఁగ - మేలా -
విరస - లీలా - నిరసింప॥ సశరీ॥

ధనమణిభాగ్య - సంపదలొసఁగఁ -
పీరిడివై యిటు-త్రోయఁగ - పాడియె॥ సశరీ॥

8. మోహిని తాళము - ధాత్రా - రాగము - భాగేశ్వరి

కాపాడు - మపరాధి - నేనైతి - గురునాథ॥ కాపా॥
విపరీత - మోహంబు - వెలయించితపచార -
మేనొనర్చితి-నన్ను-వీక్షింపు మోయనఘ॥ కాపా॥
బుధవినుతగుణశీలుఁ-డనియెఱుఁగకిటుల -
మూఢచిత్తుననైతి - మోహంబువిడనైతి॥ కాపా॥

9. కుచేల - మోహిని రాగము - జంఝూటి-ఏకతాళము

వనధినివాసా - వనజాక్షా - హరి -
శృతిభాసా - హరి - సరసిజనయనా॥ వనధి॥

సామజసంతోష - కౌస్తుభమణిభూష -
సన్నుతశ్రుతివేషా-పండిత - ఘోషా॥ వనధి॥

10. నారదుఁడు. రాగము - సారంగ-చతురశ్రమము తాళము.

మురళిగోకుల - నందకృష్ణా॥ మురళి॥
నందకృష్ణా - ఆనంద - కృష్ణా॥ మురళి॥
మౌని - లోలా - శ్రీ - లోలా॥ మురళి॥

11. సాధువులు రాగము - ఇందోలా

గోపబాలా గోప - బాలా॥ గోవర్ధనగిరిధారి - శౌరి॥ గోప॥
మౌనిలోలా - విమలా - మధురతర - దరస్మిత - మంజులవదన॥ గోప॥

12 కుచేల - నారద

కరివరదా - విమలా - కమలానాథ॥ కరి॥
సారసాక్ష - శరణార్థిజనావన - కేశవ - గోవిందా - ముకుందా॥

13. వామాక్షి రాగము - కాళింగ

తగునా - యోగతిమసలక - మనుపఁగ రాదే -
కరుణామయ-మము బ్రోచిగనక॥ కడుదీనులపై॥ తగునా॥
సమయము - కా-దా - మముఘునకృప -
మనుపగ - ఉడిగిన - క్రూరత - గా-భువనా - భరణా - రమ్మా॥

14. సాధువులు 11-వ పాటయే

15 సరోజిని

మోహాన - గానం జే-మది - సురుచిర - మోహానగానం జే - మది॥ సురుచి॥
సరసహృదయముల - రంజనచేసెడి - సలలిత - మాధురి॥ గానం॥

16. వామాక్షి.

అకటా - కమలానాథా - కనుమా - కరుణాళో - దేవా॥ అక॥
తనయుఁ - దినమణిభానుఁ - దయచేకొనరాదే - శౌరి॥ అక॥
అతిథులకొగిర మొసఁగఁ - చేయఁగదె - లోకశరణ్యా॥ అక॥
కడుదీనుల - కనరాదే - భరమా - మముబ్రోవఁ - శ్రీశా॥ అక॥

17 నారద సావేరి

ఎవరున్నారుహరీ - ఇలనీ - సరి॥ యొప॥
కరుణతోడనాశ్రితులకావగ -
సరసిజాసనాద్యమరవందితనీ॥ సరి॥

18. కుచేల. మాళ్ కోన్‌రాగము

నారదాది - యోగివినుత॥ నార॥
నిరతఘునా - నందా - సామగాన - లోల - విమలా॥ నార॥

19 కుచేల రాగము సారంగ

గోపాల - నుతవేద - శ్రీలోల - కృపరాదా -
శ్రీనాథ - ఘనకరుణ - మనుపనిది - తతికాదా॥ శ్రీనాథ॥
ఇదె - నిన్ను - వేడువాడ - మునివినుత - హతదురిత -
ప్రణుతోస్మి - యనుచుసదా - చరణ - నళిన - ములను - విడువ -
మాయా - మేయ - నుతవేద - గోపాల - కృపరాద॥ శ్రీనాథ॥

20. ఆందఱు. రాగము - మోహన.

పాలయగోకుల - బాలా - పాలయ॥
కరుణాలోలా - భువనాపాల - లాలిత - లాలసభక్తజ-నాలయ॥ పాల॥

21. అందము. పైపాటలోని చరణము.

మంధరధరధర - బృందవనచర - సదమల -
మదగజ - హృదయవిలోలా - విదళితదనుజ॥ పాల॥

22. అందము భజన.

కావా - రావె - శ్రీ-గోపాల - బాలా - కృష్ణ॥ కావె॥
గోపాల - జయజయ - గోవింద - జయజయ -
పరమపావనా - కరుణనుగనుమా॥ కావ॥

23 కుచేల.

కృష్ణకృష్ణ - కృష్ణ - గోపాలబాలకృష్ణ!
కృష్ణకృష్ణకృష్ణ - గోవిందబాలకృష్ణ - ఆనందబాలకృష్ణ॥ కృష్ణ॥

24 కుచేల

రాధాకృష్ణలీల - తెలియ - రాధాకృష్ణలీల -
లేరు-దేవమానులున్ - ఆ - దేవమానులున్॥ రాధా॥

ఆర్తపాలుడనిజనులు - హరిదేవదేవుడనిమునులు -
కననోకండై ననిజమరయా - హరిమాయా - నెఱుగలేరు -
దేవమానులున్ లేరు - ఆ - దేవమానులున్॥ రాధా॥

25 నారద

నీదుకరుణా - లీలా - హరీ - మీరఁజాలగలరె॥ నీదు॥

గోవింద - నామ - మహిమా - హరీ - మీరజాలగలరే -
మాయా-నాటకంబుజగతిన్ - మీరజాలగలరే॥ నీదు॥

కామక్రోధ - ములచే - కృష్ణా - దురహం - కారగతిచె
నాటకంబు - జగతిన్ - మీరఁజాలగలరె॥ నీదు॥

26, 27, 28, కృష్ణ.

సంతసమాయె - మదిలో - కనగా॥ సంత॥
అంతరమందు - మిత్రుని - గాంచగ -
కలిగెను - చాలా - మదిలో-కనగా॥ సంత॥
సాదరప్రేమ - సత్కృతిసలుపగ - కలిగెను చాలా - భళిరా॥ సంత॥

29. కుచేల.

కువలయదళ - నీలంహరిం బాలం - భావయతాం॥ కు॥
దళితదనుజసుకృతఫలం - కలితవిషయహాలాహాలం -
బాలంభావయతాం॥ కువ॥

30 నారద. రాగము - రవిచంద్ర

గో-పాల - బాల - గోపికాలోల - విమలా॥ గో॥
ఆనందమునిలోల - మురవైరిమారరమణ
నిరుపమానందకరుణా॥ గోప॥

31 మోహిని

నాదబిందుకళాతీతనమోనమో -
వేదవందిత - శౌరి - నమోనమో -
మౌని - మానస - లోలా॥ నమో॥
కార్యకారణస్వరూపా - నమోనమో -
భక్తమోక్షదహారే - నమోనమో-
మంత్రతంత్రస్వరూపనమోనమో॥

32. అందరు. మోహన - ఏకతాళము.

కమలా - నాథా - విమలవిభా -
కమలా - వాసా - కలుషహరా -

ప్రముదాభాసా - వరఫలదా - కమలానాథా - ఘనకరుణా
కరివరదా - సురవినుతా - హరివదనా - మురహరణా -
సురుచిర - నార - దాది-వందనీయ॥ శ్రీ॥
సామలోల సాధుపాల - వేదశీల సారశీలా
భానుజాలా మంధరధారణ - మానివిభావన
కారణసత్కరుణాసు-బ్రహ్మణ్యా ందితాకము॥

మంగళము

చెన్నపురి వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్‌వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.—1933.